

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DAVRANIŞSAL FİNANS AÇISINDAN BİREYSEL
EMEKLİLİK SİSTEMİNE YÖNELİK TUTUM VE
DAVRANIŞLAR KAYSERİ ORGANİZE SANAYİ
ÖRNEĞİ**

Mehmet Ali KAYNAK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2021

**DAVRANIŞSAL FİNANS AÇISINDAN BİREYSEL EMEKLİLİK
SİSTEMİNE YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLAR KAYSERİ
ORGANİZE SANAYİ ÖRNEĞİ**

Mehmet Ali KAYNAK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANA BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Ali KAYNAK

.../.../2021

DAVRANIŞSAL FİNANS AÇISINDAN BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNE
YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLAR KAYSERİ ORGANİZE SANAYİ ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet Ali KAYNAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2021

ÖZET

Bireyler aktif çalışma hayatları boyunca sahip oldukları refah düzeyini emeklilik döneminde de sürdürebilmek için kamu emeklilik sistemine ek olarak özel bireysel emeklilik şirketlerine yatırım yaparak bu amaca ulaşabilmektedir. Bu bireysel emeklilik sistemi gönüllülük esasına dayanmakta olup bir çeşit fonlama veya yapılan tasarrufların değerlendirilmesi biçimindedir. Bireyler bu değerlendirme sırasında birçok faktörden etkilenebilmekte ve bu etkilenmeler sonucunda alınan kararlar zaman zaman irrasyonel olabilmektedir. Bu durumda bireysel emeklilik sisteminin davranışsal finansla olan ilişkisini ortaya koymaktadır. Davranışsal finans, bize yatırımcıların yatırımda bulundukları dönemde ne gibi faktörlerden etkilendiklerini ve ne türde hatalarda bulunduklarını araştırarak sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Fabrikalarında çalışanların birikime yatkınlıkları, Bireysel emeklilik sistemi temel bilgi düzeyleri, BES’e olan yaklaşımları ile bireysel emekliliğe yönelik göstermiş oldukları davranışsal finans eğilimleri arasındaki ilişki; öncelikle güvenilirlik analizi ve faktör analiz ile araştırılmıştır.. Sonrasında Kolmogorov Smirnov testi ile verilerin dağılımı (kruskal wallis, ki-kare, doğrusal regresyon analizi) ile incelenmiştir. Bu analizlerin sonucu olarak çalışma hayatı içindeki insanların birikime olan yatkınlıkları, çalışanların bireysel emeklilik sistemine olan yaklaşımlarını; birikim yapmaya olan yatkınlıklarını, bireysel emeklilik sistemi hakkındaki temel bilgi seviyelerinin ölçülmesi, hangi sistem türlerinin tercih edildiği (otomatik katılım, isteğe bağlı BES) belirlenmektedir. Bu tercihlerin yanı sıra kayıp ile kazanç arasındaki olasılık olan finansal risk alabilme arzusu ölçülmekte ve son olarak yatırım aracı tercihlerini (altın,döviz,hisse senedi,türev araçlar,araba ve gayrimenkul)ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. BES temel bilgi düzeyleri ve BES’e olan yaklaşımları bireysel emekliliğe yönelik göstermiş oldukları davranışsal finans eğilimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Bilim Kodu : 114711
Anahtar Kelimeler : Bireysel Emeklilik Sistemi, Davranışsal Finans, Birikim Sahipleri
Sayfa Adedi : 97
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN

ATTITUDES AND BEHAVIORS TOWARDS THE PRIVATE PENSION SYSTEM IN
TERMS OF BEHAVIORAL FINANCE KAYSERİ ORGANIZED INDUSTRY CASE
(M.Sc. Thesis)

Mehmet Ali KAYNAK

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

August 2021

ABSTRACT

Investing in private pension companies, in addition to the public pension system, can achieve this goal in order to maintain the welfare level individuals have throughout their active working life during their retirement period. This private pension system is based on volunteerism and is a kind of funding or preference of preferences. Discovery can be affected by many factors during this evaluation, and the decisions that can be made in these influences can be irrational from time to time. This reveals the relationship of the private pension system with behavioral finance. Behavioral finance reveals the results by researching the investors' investments. With statistical analysis, the relationship between employees' predisposition to savings, their basic knowledge of private pension system, their approach to IPS and their behavioral finance tendencies towards individual retirement are as follows; Priority reliability analysis and factor analysis were performed. Afterwards, Kolmogorov was examined with Smirnov test and various analyzes (kruskal wallis, chi-square, regression analysis ...) were made. As a result of these analyzes, it has been determined that the employees' predisposition to savings, their PPS basic knowledge level and their experience with IPS are effective on behavioral finance tendencies towards individual retirement.

Science Code : 114711
Key Words : Private Pension System, Behavioral Finance, Savings Owners, Employees
Page Number : 97
Supervisor : Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN

TEŞEKKÜR

Tez çalışması sürecinde ilgi ve desteklerini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Cihan TANRIÖVEN'e, değerli katkılarından dolayı Prof. Dr. Ahmet AKSOY'a, diğer öğretim üyesi hocalarıma, değerli jüri üyelerine, lisans yıllarımdan bugüne kadar her daim destek olan değerli Arş.Gör.Dr. Ömer Faruk TAN'a uygulama bölümüne katkılarından dolayı tüm arkadaşlarıma ve eğitim hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xv
KISALTMALAR	xvi
1. GİRİŞ	1
2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ	3
2.1. Sigorta Kavramı	3
2.1.1. Sigortanın Tanımı.....	3
2.1.2. Sigortanın Konusu ve Önemi	4
2.1.3. Sigortacılığın Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi	5
2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi	7
2.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemi Tanımı	7
2.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi	9
2.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Türkiye’de Tarihsel Gelişimi	9
2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı.....	11
2.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi	12
2.2.5.1. Sözleşmenin kurulması ve katkıların toplanması	13
2.2.5.2. Emeklilik süreci	14
2.2.6. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları.....	14
2.2.6.1. Katılımcı	14
2.2.6.2. Emeklilik şirketi.....	14

	Sayfa
2.2.6.3. Portföy yöneticisi	15
2.2.6.4. Takasbank	15
2.2.6.5. Hazine müsteşarlığı	15
2.2.6.6. Emeklilik gözetim merkezi	15
2.2.6.7. Sermaye piyasası kurulu	16
2.2.6.8. Bireysel emeklilik danışma kurulu	16
2.2.6.9. Bireysel emeklilik aracıları	16
2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Finansman Kaynakları	16
2.3.1. Katkı Payı Ödemeleri	16
2.3.2. Gider Ödemeleri ve Gider Kesintileri	17
3. DAVRANIŞSAL FİNANSIN TANIMI VE AMAÇLARI	19
3.1. Davranışsal Finans	19
3.2. Davranışsal Finans Kavramı	19
3.3. Davranışsal Finansın Tarihsel Gelişimi	20
3.4. Beklenti Teorisi	21
3.5. Düzeltme Süreci	22
3.6. Değer Fonksiyonu	22
3.7. Ağırlıklı Olasılık Fonksiyonu	23
3.8. Davranışsal Finansın Diğer Bilim Dalları ile İlişkisi	23
3.8.1. Finans	24
3.8.2. Psikoloji	24
3.8.3. Sosyal Psikoloji	25
3.8.4. Sosyoloji	25
3.8.5. Antropoloji	26
3.9. Davranışsal Finans Açısından Yatırımcıların Finansal Yatırım Eğilimleri	27

	Sayfa
3.9.1. Aşırı Güven	27
3.9.2. Aşırı İyimserlik	28
3.9.3. Sonradan Anlama Önyargısı	29
3.9.4. Aşına Olanı Tercih Etme	29
3.9.5. Kendini Doğrulatma Eğilimi	30
3.9.6. Tutuculuk	30
3.9.7. Sezgisel Basitleştirme Eğilimi	31
3.9.7.1. Temsil etme kısa yolu	31
3.9.7.2. Çerçeveleme yanılığı	32
3.9.7.3. Zihinsel sınıflandırma kısa yolu	33
3.9.7.4. Demirleme/referans noktası alma	34
3.9.7.5. Kayıptan kaçınma	35
3.9.7.6. Mevcudiyet kısa yolu	35
3.9.7.7. Bilişsel çatışma	35
3.9.7.8. Kumarbaz yanılığı	36
3.10. Duygusal Eğilimler	37
3.10.1. Kendini Kontrol Edememe Eğilimi	37
3.10.2. Belirsizlikten Kaçınma Eğilimi	37
3.10.3. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi	38
3.10.4. Hayal Kırıklığından Kaçınma Eğilimi	38
3.11. Sosyal Etkileşimler	39
3.11.1. Sürü Davranışı	39
3.11.2. Rasyonel Sürü Davranışı	40
3.11.3. Bilgiye Dayalı Sürü Davranışı	40
3.11.4. Saygınlığa Dayalı Sürü Davranışı	41
3.11.5. Ücrete Dayalı Sürü Davranışı	41

	Sayfa
3.11.6. İrrasyonel Sürü Davranışı.....	41
4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN DAVRANIŞSAL FİNANS ÜZERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ	43
4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	43
4.2. Literatür Taraması	43
4.3. Araştırmanın Metodolojisi.....	45
4.3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli.....	45
4.3.2. Araştırmanın Hipotezleri	46
4.3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması.....	47
4.3.4. Ana Kütle ve Örneklem.....	48
4.3.5. Değerlendirme ve Uygulanan Analizler	49
4.4. Bulgular ve Yorum	49
4.4.1. Likert Ölçekli Soruların Frekansları.....	51
4.4.2. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizi.....	57
4.4.3. Verilerin Analizi	59
4.4.4. Normallik Testi.....	60
4.4.5. Araştırmaya Katılan Bireylerin Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkınlık Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	75
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	79
KAYNAKLAR.....	85
EKLER	91
EK 1. Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışlar İle İlgili Bir Araştırma	92
ÖZGEÇMİŞ	97

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Bireysel Emeklilik Şirketleri	11
Tablo 4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Davranışsal Finans Üzerine Yapılan Çalışmalar	43
Tablo 4.2. Anket Oluşturulurken Yararlanılan Kaynaklar	48
Tablo 4.3. Temel İstatistikler	49
Tablo 4.4. Cinsiyet Dağılımı	50
Tablo 4.5. Eğitim Durumu Dağılımı	50
Tablo 4.6. Aylık Gelir Dağılımı	50
Tablo 4.7. Korelasyon Matrisi	50
Tablo 4.8. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı İyimserlik Eğilimi	51
Tablo 4.9. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kendini Kontrol Edememe Eğilimi	51
Tablo 4.10. Bireysel Emekliliğe Yönelik Zihinsel Sınıflandırma Eğilimi	52
Tablo 4.11. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Bilgi Yanılsaması) Eğilimi	52
Tablo 4.12. Bireysel Emekliliğe Yönelik Rasyonel Sürü Davranışı Eğilimi	53
Tablo 4.13. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kayıptan Kaçınma Eğilimi	54
Tablo 4.14. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kayıptan Kaçınma Eğilimi	54
Tablo 4.15. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Olanı Tercih Etme Ve Belirsizlikten Kaçınma Eğilimleri	55
Tablo 4.16. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) Ve Hataları Yanlış Değerlendirme Eğilimleri	55
Tablo 4.17. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) Eğilimi	56
Tablo 4.18. Bireysel Emekliliğe Yönelik Tutuculuk Eğilimi	56
Tablo 4.19. Bireysel Emekliliğe Yönelik Temsil Etme Eğilimi	57
Tablo 4.20. Güvenilirlik İstatistiği	58

Tablo	Sayfa
Tablo 4.21. KMO And Bartlett's Testi	58
Tablo 4.22. Açıklanan Toplan Varyans Tablosu.....	58
Tablo 4.23. Temel Bileşenler	59
Tablo 4.24. İstatistik Analiz Varsayımları	60
Tablo 4.25. Normallik Testi	60
Tablo 4.26.Çarpıklık-Basıklık.....	60
Tablo 4.27. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması	64
Tablo 4.28.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	64
Tablo 4.29. Davranış Türleri Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması	64
Tablo 4.30. Davranış Türleri Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı	65
Tablo 4.31. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması	65
Tablo 4.32. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	65
Tablo 4.33.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	65
Tablo 4.34.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı...	66
Tablo 4.35. Davranış Türleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	66
Tablo 4.36. Davranış Türleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	66
Tablo 4.37. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması	66
Tablo 4.38. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	67
Tablo 4.39. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	67
Tablo 4.40.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	67
Tablo 4.41. Davranış Türleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	68

Tablo	Sayfa
Tablo 4.42. Davranış Türleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	68
Tablo 4.43. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması	68
Tablo 4.44. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	68
Tablo 4.45. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması	69
Tablo 4.46. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı....	69
Tablo 4.47. Davranış Türleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması	69
Tablo 4.48. Davranış Türleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı	70
Tablo 4.49. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması	70
Tablo 4.50. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı..	70
Tablo 4.51. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı..	71
Tablo 4.52. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı..	71
Tablo 4.53. Davranış Türleri Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması	71
Tablo 4.54. Davranış Türleri Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı.....	72
Tablo 4.55. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması	72
Tablo 4.56. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı	72
Tablo 4.57. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması	73
Tablo 4.58. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı.....	73
Tablo 4.59. Davranış Türleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması	73
Tablo 4.60. Davranış Türleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı ...	74
Tablo 4.61. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması	74

Tablo	Sayfa
Tablo 4.62. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı.....	74
Tablo 4.63. Anova Testi Sonuçları.....	75
Tablo 4.64. Regresyon Katsayıları Tablosu	75
Tablo 4.65. Regresyon Modeli Özet Tablosu	75
Tablo 4.66. Risk Almayı Sevmek İle Bireysel Emeklilik Sisteminde Kalmaları Arasındaki İlişki	76
Tablo 4.67. Sistem Türü İle Sistemden Ayrılmayı Düşünmek Arasındaki İlişki .	76
Tablo 4.68. Araştırmaya Katılan Bireylerin Bireysel Emeklilik Türlerinin, Bireysel Emeklilikten Ayrılmayı Düşünme Durumlarına Göre Karşılaştırılması.....	77

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı	12
Şekil 3.1. Kuramsal Değer Fonksiyonu	23
Şekil 3.2. Davranışsal Finansın Bilim Alanları.....	24
Şekil 4.1. Yatırım Tercihleri Q-Q Plot Gösterimi.....	61
Şekil 4.2. Davranış Türleri Q-Q Plot Gösterimi	61
Şekil 4.3. Birikime Yatkınlık Q-Q Plot Gösterimi.....	62
Şekil 4.4. Yatırım Tercihleri Histogram Grafiği.....	62
Şekil 4.5. Davranış Türleri Histogram Grafiği.....	63
Şekil 4.6. Birikime Yatkınlık Grafiği.....	63

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.Ş.	Anonim Şirket
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BAĞ-KUR	Esnaflık ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BEH	Bireysel Emeklilik Hesabı
BES	Bireysel Emeklilik Sistemi
EFT	Elektronik Fon Transferi Sistemi
EGM	Emeklilik Gözetim Merkezi
KMO	Örnekleme Uygunluk Ölçüsü
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
RG	Resmi Gazete
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	Türk Ticaret Kanunu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
YY	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Bireysel emeklilik sistemi kişilerin ortalama yaşam sürelerinin artması ve buna paralel olarak kamu emeklilik sisteminde yer alan çalışan - emekli dengesinin bozulması neticesinde ortaya çıkan bir uygulamadır. Toplumların nüfus yapılarının farklılaşması kamu emeklilik sistemlerinin ödeme mekanizmasını zarar görmüş ve büyük bir çoğunluğunu ekonomik zarara ve iflasa sürüklemiştir. Bilhassa doğurganlığın diğer ülkelere göre nispeten daha düşük olduğu batılı ülkelerde nüfusun her geçen gün yaşlanması ve aktif çalışan sayısında ciddi bir azalma eğiliminin olması emeklilik sistemlerinin gelirini azaltmakta giderlerini ise artırmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde yer alan açıkların finans kaynağını vergi ve benzeri kamu mali yükümlülüklerinden alması sistemin politik olarak devamını zorlaştırmaktadır. Bunun doğal bir neticesi olarak ülkeler, hem kamu maliyesi yükünü artırmayacak hem de toplumun sosyo-ekonomik dengesini koruyacak yeni bir emeklilik sistemi arayışına girmişlerdir. 1980'li yıllarda bu arayış meyvesini vermiş ve kamu destekli bireysel emeklilik sistemlerinin temeli atılarak günümüzdeki bu kurumsal yapının oluşması sağlanmıştır (Meral ve Arıcan, 2019: 6).

Günümüz ekonomik şartlarında yalnızca kamu emeklilik sistemiyle sağlanan refah düzeyinin korunması ve huzurlu bir emeklilik dönemi geçirilmesi oldukça zorlaşmıştır. Bu da insanları kamunun dışında bir seçenek olarak geleceklerini garanti altına almak amacıyla ve kazançlarına göre çalışma dönemi içerisinde özel bireysel emeklilik kuruluşlarına başvurmaya ve bu kuruluşlara yatırımda bulunmaya sevk etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde uzun yıllardır uygulanan BES ülkemizde de 2001 yılından bu yana uygulanmaktadır. Ülkemizde 7 Nisan 2001 tarihinde “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi” adında çıkarılan 4632 Sayılı kanun 14366 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Bu Kanun, bireylerin emekliliğine yönelik tasarrufların yatırıma dönüşmesi ve emekli oldukları zaman ek bir ödeme sağlayarak gelir ve yaşam düzeylerinin artırılması yanında, kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlar niteliktedir. Ayrıca çıkarılan Kanun sonrasında yapılan çalışmalar ile ekonomik kalkınma, oluşan kaynaklarla uzun vadeli istihdam sağlama konularında önemli katkılar sunmuştur (Uyar, 2012:73-74).

BES katılımcıları yatırım yaparken birçok unsurdan etkilenmektedir. Bu etkilenmeler zaman zaman rasyonel karar vermeyi zorlaştırarak yatırımcıları duygusal bir şekilde karar vermeye itmektedir, bu durumda davranışsal finansın ortaya çıkışını sağlamaktadır. Ayrıca katılımcıların karar alma aşamasında kendilerine olan güvenleri, iyimser olmaları, kendilerine yakın olan tercihlerde bulunma gibi eğilimleri de katılımcıların BES’deki birikimlerini etkileyebilmektedir. Böylece BES’in, yatırımcıların verdiği kararlardaki yanılırlara mantıksal ve zihinsel olarak nasıl yönlendiğini araştıran davranışsal finansla olan ilişkisi ortaya çıkmaktadır.

Üç bölüm yer alan bu çalışmanın ilk bölümünde sigorta kavramı, bireysel emeklilik sistemi tanımlanmaktadır. BES’in dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi yer almaktadır. Ardından bu sistemdeki fonların yönetimi ve finansmanı, sistemin etkileri, avantajları, bu sistemin Türkiye’deki ve dünyadaki gelişimi ve sistemin türleri açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde davranışsal finans kavramı ve bunun tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Sonrasında davranışsal finansın diğer bilim dallarıyla olan ilişkisi ve davranışsal finans açısından bireysel yatırımcıların finansal yatırım eğilimleri ayrıntılı bir şekilde ifade edilmektedir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde bireylerin, davranışsal finans açısından bireysel emeklilik sistemine yönelik tutum ve davranışları araştırılarak belirlenen hipotezler test edilmektedir ve bu araştırmanın sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Fabrikalarında çalışanların birikime yatkınlıkları, BES temel bilgi düzeyleri, BES’e olan yaklaşımları ile bireysel emekliliğe yönelik göstermiş oldukları davranışsal finans eğilimleri arasındaki ilişki güvenilirlik analizi ve faktör analizi ile araştırılmıştır. Sonrasında kolmogorov smirnov testi ile verilerin dağılımı incelenmiş ve çeşitli istatistiksel analizler (kruskal wallis, ki-kare, doğrusal regresyon analizi) uygulanmıştır. Bu analizler sonucu çalışanların birikime olan yatkınlıkları, BES temel bilgi düzeylerinin ve BES’e olan yaklaşımlarının bireysel emekliliğe yönelik göstermiş oldukları davranışsal finans eğilimleri üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

2. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ

Bu bölümde öncelikle sigorta kavramını açıklayıp; sigortanın tanımı, konusu, önemi ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi hakkında bilgi verdikten sonra bireysel emeklilik sistemini ayrıntılı bir şekilde açıklama aşamasına geçilmektedir. Bireysel emeklilik sisteminin tanımı, Dünyadaki tarihsel gelişimi, Türkiye’deki tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Daha sonra ise bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı, tarafları ve finansman kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

2.1. Sigorta Kavramı

Sigortanın dilimizdeki karşılığı güven ve emniyettir. Latince kökenli bir kelimedir (Baran, 1982:11) Doğal afetler, sosyal ve ekonomik gelişmeler ile teknolojik değişikliklerin oluşturduğu tehlikelerden doğan zararların önüne ancak bir topluluk halinde yaşayan insanların bir araya gelmesiyle geçebilecekleri bilincine varmışlardır. İşte bireylerin karşılaşma ihtimali bulunan tehlikelerin ekonomik sonuçlarını önceden tahmin edip önüne geçebilmek için başkalarının malvarlığına başvurma zorunluluğunu hissetmeleri, sigorta düşüncesinin oluşmasının en önemli sebebi olmuştur (Evren, 2007:4). Sigorta, insanların, kurumların veya kuruluşların uğrayabileceği ve kendisinin karşılayamayacağı zararları, bir organizasyon yoluyla aralarında paylaşarak, hasarın telafi edilmesidir (E. A. ve A. Ö. , 2006: 30). Ek olarak sigorta, müşterinin doğal dengesinin gelecekte bozulma olasılığına karşı geliştirilen bir çözüm yoludur (Karabulut, 1988: 2).

2.1.1. Sigortanın Tanımı

Kuruluşu kanunlarla belirlenmiş, risklere karşı sigortalamak isteyen kişi ve kuruluşlara teminat veren şirketlere sigortacı, mal veya hayatı güvence altına alan kimse veya kuruluşa da sigortalı adı verilmektedir (Aksigorta, 1995: 8).

Sigortanın en temel özelliği, riskin dağıtılmasıdır. İnsanın karşılaştığı risk nedeniyle uğradığı zarar, aynı riskle karşı karşıya kalarak henüz zarar görmemiş insan topluluğunun katılımı ile artması daha kolay bir hale gelmektedir. Bu da bireye, gelecek kaygısı duymama imkanı vermektedir (Gençosmanoğlu, 2003: 101). O zaman burada, sigorta sözleşmesinin en önemli noktası olan riskin tanımını şöyledir. Risk: “Henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte gerçekleşme ihtimali olan tehlike” olarak tanımlanmaktadır (Çipil, 2004: 4).

Risk, insanlar ve kurumlar için etkili bir kavramdır. Risklerin yönetilmesi noktasında da uzun zamandan bu yana sigorta mekanizması rol oynamaktadır. Toplum içinde yaşayan insanın malı ve hayatı oldukça çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Risk, gerçekleşme olasılığı her an söz konusu olabilen bir olgudur. İnsanların karşılaşılabilecekleri aynı türden tehlikelere karşı birlik olmaları ve tek başına taşıyamayacakları ekonomik krizleri, çoğunlukla paylaşarak önlemleri sigortanın temelini oluşturur. Sigorta şirketleri de bu dayanışma işlemini organize edip yürütürler (Duman, 1990: 19).

2.1.2. Sigortanın Konusu ve Önemi

Ekonomideki gelişmeler iş hayatında hem bireyler arasında hem de kurumsal olarak rekabeti arttırmıştır. Bu sebeplerden dolayı kişiler ve kurumlar kendilerini daha fazla güvence altına almaya çalışmaktadır. İşte bu güvence altında olma ihtiyacı da sigortacılık sektörünün gelişmesini sağlamıştır. Sigortanın birinci yapıcı ögesi, toplumun karşılaştıkları risklere karşı kendilerini güvende hissetmek istemeleridir. Risklerden doğacak olan belli zararların önceden topluluğa dağıtılması ile güvenliğin sağlanması mümkün olacaktır. Gerçekleşecek olan zararlar sigortacı tarafından ödenecektir (Aksigorta, 1995: 7).

Sigorta ihtiyacı, geleceğin bugünden düşünülmesi nedeniyle sigortalının olası veya beklenmeyen risklere karşı korunmasından kaynaklanmaktadır. Sigorta, bu riskin gerçekleşmesi durumunda belirlenmiş varlığın yerine konulması güvenliğini veya hasarın telafisi durumunu gerçekleştirmektedir (Karabulut, 1988: 4).

Sigortayı farklılaştıran en önemli özellik, sigortanın geleceğe yönelik bir hizmet olması ve gelecekte ortaya çıkacak bir ihtiyacı gidermek için satın alınmasıdır. Sigorta bir tür güvencedir. Sigorta piyasasının varlık sebebi can, mal ve sorumluluk konusunda güvence vermektedir (Aybay, 2002: 21).

Hizmet sektörü içinde çok önemli bir yerde bulunan sigorta sektörü ulusal kaynakların ve varlıkların uğrayacağı zararları minimuma indirme işlevini yerine getirmektedir.. Sigorta faaliyetlerinin ülke ekonomisi bakımından bir önemi de, tasarruflara kaynak sağlayan vergilere katkılarda bulunmasıdır (Duman, 1990: 23).

Sigorta bir süre sonunda toplu ödeme veya aylık başlama güvencesi veren hayat sigortalarına ödenen primler ise en belirgin tasarruf araçlarındandır. Bu kişisel fayda

sigortanın sağladığı ekonomik fayda ile birleştiğinde sigorta, insanların ve toplumların refah düzeyinin yükselmesine, böylelikle toplumun kalkınmasına neden olur (Evren, 2007:12).

Bireysel olarak bakıldığında ise doğal afetler, yangın, ölüm, hırsızlık, sakatlık gibi rizikoların gerçekleşmesinden dolayı meydana çıkacak sosyal ve ekonomik sorunlar engellenmiş olur. Gelecek nesillerin huzurlu ve güvenli bir şekilde yetiştiği ortam oluşturur. Sigorta, insanlar için sağladığı güvenlik ile milli ekonomiyi de güçlendirir (Elbeyli, 2001: 23).

2.1.3. Sigortacılığın Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi

Sigorta dilimize İtalyanca’daki “Sicurta” kelimesinden gelmiştir ve İtalyanca’daki anlamı gelecekte ortaya çıkma ihtimali bulunan kaza, hırsızlık, yangın gibi zararların karşılanması amacı ile yapılan çift taraflı bir protokol biçiminde tanımlanmıştır. Sigortacılık ile alakalı kavramların çoğu İtalya’da geliştirilmiş olup bu kavramlar dilimize İtalyanca’dan geçmiştir (Nomer ve Yunak, 2000:62).

Osmanlı döneminde sigortadan uzun yıllar boyunca dini nedenlerle uzak durulmuş ve ancak 1839’daki Tanzimat Fermanı’ndan sonra sigorta sistemi gelişmiştir. Osmanlı’da ticaretin gayrimüslimlerin işi olarak görülmesi ve ayrıca sigortacılığın dinen caiz görülmemesi sigortanın gelişmesinin nedenidir. Bundan dolayı diğer yabancı ülkelerde ve özellikle İngiltere’de Lloyd’s ile 17. yüzyılda başlayan sigortacılık çoğu ülkede ekonominin belli başlı sektörlerinden biri durumuna gelirken ülkemizde hala beklenen gelişimi gösterememiştir (Nomer ve Yunak, 2000:62).

Sigortacılığın ülkemizdeki ilk olumlu aşaması, sigortacıların kendilerine gelip ve kendi aldıkları kararlarla hükümet tarafından konulan kurallara uyup uygulamaları ile başlar. Bu noktada 1900 yılında İstanbul’da çıkan bir yangın sonrasında Sigorta Şirketleri Sendikası kurulmuştur. Kurulan sendika, Londra Yangın Bürosu Komitesinin (Fire Office Committee of London) talimatlarına uygun olarak ilk yangın sigortasını ortaya koymuştur. Sendika dışında faaliyette bulunan sigorta şirketler olmasına rağmen 1912’de üye sayısı 50’nin üzerindedir. Sendikanın adı 1916 yılında “Türkiye’de Çalışan Sigorta Şirketleri Cemiyeti” olarak değiştirilmiştir. 1914 yılında, yabancı sermayeli sigorta şirketleri için teminat şartı getiren bir yasa çıkartılmıştır. 1918’de ise, İttihadı Osmanlı Sigorta Şirketi kurulmuştur (Sergici, 2001:21).

Osmanlı dönemindeki son önemli sigorta şirketi ise 1923’de kurulan Şark Sigorta’dır. Cumhuriyetin ilanı ile her alanda başlatılan kalkınma hamlesinden sigortacılık sektörü de etkilenmiş ve 1925 yılında Türkiye İş Bankası tarafından Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi kurulmuştur. Sigorta şirketlerinin denetimi hakkında 1927’de 1149 ve 1173 SSayıllı KKanunlar çıkılarak sigortacılık yasal düzenlemeye tabi tutulmuştur. Bu gelişmelere karşın sigortacılık sektörü inanışların etkisi altında kalmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan milli sigortacılık için o yıllarda Türk ve Müslüman olan bir kişinin sigortacılık mesleğini icra etmesi, toplumda büyük bir ayıp olarak görülmüştür (Sergici, 2001:23).

Yine Cumhuriyetin yeni kurulduğu yıllarda sigorta işlemlerini düzenlemek amacıyla 1160 SSayıllı KKanun mükerrer sigorta hakkında yürürlüğe girmiştir. Milli Reasürans T.A.Ş.’nin 1929 yılında kurulup faaliyet göstermeye başlamasıyla Türkiye’de sigortacılıkta yeni bir dönem başlamıştır. 1935’te Güven Sigorta, 1936 yılında da Ankara Sigorta kurulmuştur. 1938 yılında yayımlanan ve 1149 Sayıllı Kanun’u değiştiren 3392 Sayıllı Kanun, şirketlerin parasal karşılıklarının ülkede kalmasını ve ulusal hedeflere uygun kullanılmasını öngördüğü gibi, sigorta şirketlerinin işlemlerinin daha sıkı bir denetim altına alınmasını da düzenlenmiştir (Nomer ve Yunak, 2000:64).

Özel sermaye ile kurulan ilk ulusal Türk sigorta şirketi 1942’de faaliyetlerine başlayan Doğan Sigorta’dır. 1953’de motorlu kara taşıt araçlarına mecburi mali sorumluluk sigortası uygulaması’nın başlatılması ile 1925’de kurulan Sigortacılar Daire-i Merkeziyesi’nin yerine Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği’nin kurulması önemli gelişmelerdendir (Nomer ve Yunak, 2000:65).

1990’da kaza sigortaları, yangın ve nakliyat sigortaları alanında serbest tarife düzenine geçilmiştir. Sigorta sektörünün düzenlenme yetkisi Sanayi ve Ticaret Bakanlığından Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığına devredilmiştir (Nomer ve Yunak, 2000:66).

Görüldüğü gibi sigortacılık konusunda Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerine denk gelen gelişme süreci Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla hızlanmıştır. Tüm bu süreci üç bölüme ayırabilir; Cumhuriyet’in ilanından 1960’lara kadar olan düzenleme dönemi; bu yıllardan 1980’lere kadar uzanan ve sektöre giriş çıkışların oranla daha az olduğu durağan dönem ve serbest piyasa ekonomisinin etkisinde olan

değişim dönemi. 1980’li yıllara kadar geçen sürede sigortacılık sektörü genel anlamda kapalı bir sektör olmuştur. 80’li yıllardan günümüze kadar geçen sürede sektörde sunulan ürünlerde ve sigortacılık anlayışında önemli değişiklikler yapılmıştır (Çipil, 2003:23).

20. yüzyılın ortalarına kadar Türkiye’de sigortacılık faaliyetleri çok görülmemektedir. Türkiye’de sigortacılık ancak 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişme göstermektedir. (Evren, 2007:15).

Günümüz sigortacılık ülkemizde geçmişe oranla çok büyük bir atılım gerçekleştirmiş olsa da özellikle yerli kaynaklı sigorta şirketlerinin çok büyük bir kısmı bankaların bir uzantısı olarak kurulmaktadır. Oysa sigorta şirketlerinin finansal güce kendi bünyelerinde gelmeleri ve kendi hizmet ağını oluşturabilmeleri önemlidir. Türkiye’de bankalar ile sigorta şirketlerini bağlantılı olmaları sonucunda birbirlerini etkilemeleri kaçınılmazdır. Bağlantılı iki sektör arasında büyüme bankacılık sektörü ağırlıklı gerçekleşmiş ve sigortacılık sektörü büyümesini engellemiştir. Vergi düzenlemeleri sigortacılık işlemlerini de kapsayacak biçimde bankacılık alanında yapılmıştır (Çipil, 2003:25).

2.2. Bireysel Emeklilik Sistemi

Bu bölümde bireysel emeklilik sisteminin tanımı, Dünyadaki tarihsel gelişimi, Türkiye’deki tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Daha sonra ise bireysel emeklilik sisteminde devlet katkısı, tarafları ve finansman kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Son olarak ise Bes’de özet veriler verilerek sistemdeki katılımcıların toplam fon tutarı, bu fon tutarının içindeki toplam Devlet katkısı fon tutarı ve şirketlerin toplam katılımcıları hakkında bilgi verilmiştir.

2.2.1. Bireysel Emeklilik Sistemi Tanımı

Bireysel emeklilik sistemi, bir sözleşme doğrultusunda, çalışanların hesaplarına düzenli bir şekilde yatırılan katkı paylarının emeklilik dönemine kadar bir fon yönetimiyle değerlendirilmesi yöntemiyle organize bir emeklilik sigortası çeşididir. Bu sistem, katılımcıların üretim sürecinde yer aldıkları süre boyunca kazandıkları gelirin bir kısmını tasarruf ederek yaşlılık dönemlerinde yaşamlarını daha rahat sürdürme olanağını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle bireysel emeklilik; çalışanların çalıştıkları süre boyunca elde ettikleri gelirlerden ettikleri tasarruf ile emeklilik süresince sürdürülebilir bir hayat sağlamalarına yol açan ve önceden belirlenmiş bir

emeklilik planı içinde işverenler, çalışanlar veya her iki grubun ya da herhangi bir işverene bağlı olarak çalışmayan bireylerin, düzenli olarak belirli bir tutarda yaptıkları katkıların bir fonda toplanarak, profesyonelce yönetildiği organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır (Derelioğlu, 2001: 15).

Diğer bir tanıma göre “bireysel emeklilik; bireylere yaşlılıklarında veya aktif çalışma hayatlarının sonunda, katkılarının bireysel hesaplarda takip edildiği, kamu tarafından gözetilen, denetlenen ve emeklilikte bu kişilerin ek gelir elde etmeleri üzerine oluşturulmuş, bütünüyle özel şirketler hizmet verdiği bir emeklilik sistemidir” (Elveren, 2001: 53-54).

Bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliri ile bireylerin emeklilikte refah düzeyinin artmasını sağlamaktadır. Yeni iş ve istihdam olanakları oluşturarak sosyal güvenliğin kapsamındaki artışa ve kamunun sosyal güvenlikte oluşan yükünün azalmasına imkan yaratmaktadır. Bu sistem finansal sektörde uzun vadeli fonların artmasını ve böylece finans sektörünün daha sağlıklı işlemesini hedeflemenin yanı sıra piyasalardaki dalgalanmaların ve spekülasyonların azalmasına ve sermaye piyasasının daha güvenli hale gelmesine hizmet eden özel bir emeklilik sistemidir (Evren, 2007:17).

Dünyadasosyal güvenlik rejimleri bir kriz içinde bulunmaktadır. Nüfusun yaşlanması, aktif-pasif dengesinin bozulması, sağlık hizmetlerinin maliyetlerinde artış görülmesi, ekonomik dalgalanmalar, işsizlik, sigortasız işçi çalıştırma eğilimi, enflasyon gibi nedenler her ülkede sosyal sigorta kurumlarını sıkıntıya sürüklemektedir. Bunun sonucunda emeklilik primleri azaltılarak emeklilik yaşı yükseltilmektedir. Bu nedenler yüzünden artık ülkelerde sosyal güvenlik sistemlerinin devletin yönetimi ve garantisi altında işleyen tek ayaklı yönetiminin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Devletlerin özelleştirme yoluyla bu sistemi ekonomik olarak daha rahat faaliyet göstermesini desteklemesi gerekmektedir. Bunun yerine bu temel rejim korunmakla birlikte işçi ve işverenlerin daha önce de söylendiği üzere zorunlu veya gönüllü yoldan oluşturulan ikinci bir yönteme ihtiyaç duyulmaktadır. (Şentürk, 2001: 37).

Bireysel emeklilik sistemi; kişisel özgürlüğe dayanan bir modeldir. Bu model bireylere sosyal ve ekonomik özgürlük sağlamaktadır. Bu kişilerin birey olmaları açısından yani kendi kararlarını vermeleri açısından önemlidir. Dolayısıyla bireysel emeklilikde karar verici bireyler adına devlet değil bireyin kendisidir (Evren, 2007:19).

2.2.2. Bireysel Emeklilik Sisteminin Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

Bireysel emeklilik modellerinin geçmişi 19. Yüzyıla kadar götürülebilir. 1875 yılında ABD'deki polis, itfaiyeci ve öğretmenlerin yardımlaşma sandıkları American Express Co. kurulmuştur. 1902 yılında İngiltere'de Equitable Life Assurance Society'nin sunduğu hayat sigortası poliçesi ile emeklilik maaşı, bu planı gerçekleştiren ilk sonuçtur (Pollard, 1999: 32).

1875-1929 yılları arasında ABD ve Kanada'da 421 özel emeklilik programı kurulmuş olmasına karşın gelişim döneminin hızlanması ancak 1929 Büyük Buhranı sonrasında bulmuştur. Ekonomik sorunlar, bireylerin birikimlerinin değer kaybetmesine neden olmuş, bireylerde güvensizlik ve gelecek kaygısı ortaya çıkmıştır. Kamunun sosyal güvenlik sistemlerinin yetersizliği, çalışanların sosyal güvenlik sorumluluklarının işverence de paylaşılması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. 1960 yılında çalışanların %41'i özel emeklilik programları bünyesine katılmıştır ve 1969 yılında vergi reformuyla birlikte %45'e yükselmiştir. Bu vergi avantajları ile 35,9 milyon özel sektör çalışanının bireysel emeklilik programlarına üye olması sağlanmıştır. 1990 yılında 39,5 milyon özel sektör çalışanı (toplam özel sektör çalışanlarının %43'üne denk gelmektedir) (Şentürk, 2001: 38).

Emeklilik programlarının Avrupa'da yaygınlaşması 1940'lı yıllara denk gelmektedir. ABD'ye göre işlevselleşmesi daha sonraki dönemlere denk gelse de bugün için ulaşılan düzeye (özellikle İngiltere, Hollanda ve İsviçre'de) ABD emeklilik programlarının üzerindedir. Neo-liberalizmin etkili olduğu günümüz dünyasında, devletlerin sosyal güvenlik harcamalarını kıstak ve bütçedeki ağırlıklarını azaltmak amacıyla bireysel emeklilik programlarını teşvik edici kararlar alınmaktadır. (Altay, 2013:14).

2.2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminin Türkiye'de Tarihsel Gelişimi

Ülkemizde sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak, kamu sosyal güvenlik sistemini tamamlayıcı özellikler taşıyan bir nitelikte 16 Mayıs 2000 tarihinde Bakanlar Kurulu'na Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na sunulan "Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu Tasarısı" ile vatandaşların emekliliğe yönelik gönüllü gerçekleştirilen tasarrufları düzenleyen bireysel emeklilik hesaplarına dayalı fonlu bir sistem oluşturulması amaçlanmıştır (Altay, 2013:16).

İlgili tüm kesimlerin görüş ve önerilerinin olduğu ortak bir metin ve sosyal güvenlik reformunun bir parçası olarak TBMM tarafından 28 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş, 7 Nisan 2001 tarih ve 24366 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Kanun, yayımlandığı tarihten itibaren 6 ay sonra 7 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Altay, 2013:26).

Bireysel emeklilik sistemine yönelik vergi teşviklerini düzenlemek amacıyla Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı 28 Haziran 2001 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiş ve 10 Temmuz 2001 tarih ve 24458 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.Yapılan mevzuat çalışmaları ile sistemin etkili bir biçimde uygulanabilmesini gerekli kılan idari ve hukuki çerçeve çizilmiş, 27 Ekim 2003 tarihinde bireysel emeklilik sisteminin başlatılmasıyla birlikte emeklilik şirketleri faaliyete geçmiştir (Altay, 2013:21).

2021’in ortalarına gelindiğinde ise Emeklilik Gözetim Merkezinden edinilen verilere göre belirtilmiştir. Bunlar;

Emeklilik Şirketi	Şirketin İnternet Adresi
	Aegon Emeklilik ve Hayat A.Ş.
	Allianz Hayat ve Emeklilik A.Ş.
	Allianz Yaşam ve Emeklilik A.Ş.
	Anadolu Hayat Emeklilik A.Ş.
	Avivasa Emeklilik ve Hayat A.Ş.
	Axa Hayat ve Emeklilik A.Ş.
	Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş.
	BNP Paribas Cardif Emeklilik A.Ş.
	Cigna Sağlık Hayat ve Emeklilik A.Ş.

Tablo 2.1. Bireysel Emeklilik Şirketleri

	<u>Fiba Emeklilik ve Hayat A.Ş.</u>
	<u>Garanti Emeklilik ve Hayat A.Ş.</u>
	<u>Groupama Hayat A.Ş.</u>
	<u>Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş.</u>
	<u>Metlife Emeklilik ve Hayat A.Ş.</u>
	<u>NN Hayat ve Emeklilik A.Ş.</u>
	<u>Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş.*</u>

Tablo 2.1. (devam) Bireysel Emeklilik Şirketleri

Halk Hayat ve Emeklilik A.Ş., Vakıf Emeklilik ve Hayat A.Ş., Ziraat Hayat ve Emeklilik A.Ş. bu üç şirket 24 Ağustos 2020 tarihinde Türkiye Hayat ve Emeklilik A.Ş. altında birleşmiştir (EGM, 2020).

14 Haziran 2007 tarihinde yürürlüğe giren Sigortacılık Kanunu ile 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanununa belirli konularda yeni hükümler eklenmiştir. Emeklilik Gözetim Merkezi'nin görev, yetki ve sorumlulukları Kanunla yeniden tanımlanmıştır ve Müsteşarlıkça hayat sigortası ve diğer sigorta branşlarında verilecek yetkiler de Emeklilik Gözetim Merkezi'nin faaliyet alanına dahil edilmiştir (Topgöl, 2012: 313).

9 Ağustos 2008 tarihinde yürürlüğe giren Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik ile grup emeklilik sözleşmesi, işveren grup emeklilik sözleşmelerinde hak kazanma süresi, çalışanlarca hak kazanılan birikimlerin aktarılması ve ödenmesi, emeklilik sözleşmesinin yürürlüğe girmesi, cayma hakkı, sözleşmenin feshedilmesi, fon dağılımındaki değişiklik, birikimlerin aktarımı ve haciz gibi konularda kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır (Topgöl, 2012: 315).

2.2.4. Bireysel Emeklilik Sisteminde Devlet Katkısı

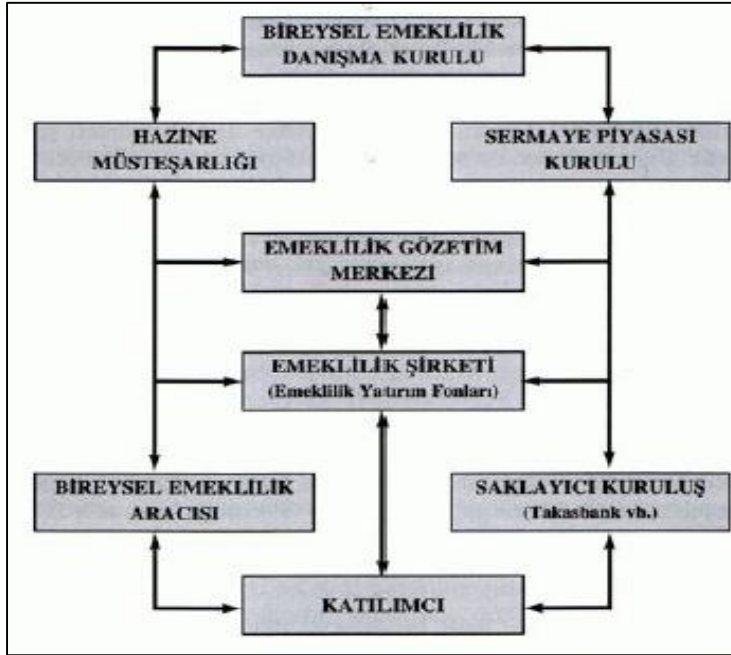
Katılımcıların 1 takvim yılı içinde devlet katkısı olarak alabileceği maksimum tutar, ilgili yıla ait toplam brüt asgari ücret toplamının %25'ini aşamaz. İşverenler ise; ödemenin yapıldığı ayda kazanılan ücretin %15'ini ve yıllık olarak asgari ücretin yıllık tutarını geçmemek şartıyla çalışanları için ödedikleri katkı paylarını direk olarak gider gösterebilirler (Gülcan, 2017:372-373). Devlet katkısı için 5'li bir sınıf ayırımı yapılmıştır. Bunlar;

- İlk 3 yıl içinde sistemde kalınmaması durumunda devlet katkısı kazanılamamaktadır (0 - 3 yıl arasında devlet katkısı %0).
- 3-6 yıl sistemde kalınması durumunda %15 devlet katkısı kazanılmaktadır (3 - 6 yıl arasında devlet katkısı %15).
- 6-10 yıl sistemde kalınması durumunda %35 devlet katkısı kazanılmaktadır. (6 - 10 yıl arasında devlet katkısı %35)
- 10 yıl ve 56 yaşına kadar sistemde kalınmaması durumunda %60 devlet katkısı kazanılmaktadır. (10 yıl – 56 yaş öncesi devlet katkısı %60).
- 10 yıl sistemde kalınması durumunda ve 56 yaşına kadar sistemde kalınması halinde emeklilik hakkı kazanılmış olur. Devlet katkısının %100'ü hak edilir (10 yıl ve 56 yaşın dolması durumunda devlet katkısı%100) (Büyükkara ve Balcı, 2014:9).

2.2.5. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyişi

Çalışan bireylerin emeklilik dönemi öncesinde kazandıkları gelirin bir kısmını düzenli olarak biriktirmeleri ve bu birikimleri sistemdeki kurallara uygun olarak yatırım araçlarında değerlendirmeleridir. Sistemde birikimler, vergi teşvikleri sağlanarak, emeklilik yatırım fonları aracılığıyla yatırıma yönlendirilir (Korkmaz, 2006: 57).

Bireysel emeklilik sisteminin işleyiş yapısı Şekil 2.1. :

Şekil 2.1. Bireysel Emeklilik Sisteminin İşleyiş Yapısı

Kaynak: TİSK, Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Özel Emeklilik Programlarının Yeri ve Gelişimi, <http://tiskweb.com/yayinlar.asp?sbj=ic&id=1146>, (Erişim Tarihi: 12.05.2020).

Bireysel emeklilik sisteminde kurumsal işleyişinin tepesinde Bireysel Emeklilik Danışma Kurulu vardır. Bu Kurul, bireysel emeklilik politikalarını belirlemek ve bunların gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla alınması gereken önlemler ile ilgili önerilerde bulunmakla görevlendirilmiştir. Hazine Müsteşarı'nın başkanlığında olmak üzere Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Hazine Müsteşarı ve SPK tarafından yetkilendirilecek en az genel müdür düzeyinde birer temsilciden oluşmaktadır. Takasbank, SPK tarafından saklayıcı olarak görevlendirilmiştir. EGM temel olarak, emeklilik şirketlerinin faaliyetlerinin günlük olarak gözetiminin yapılmasında ve yetkili kamu otoritelerine raporlanmasının yanı sıra kamuoyunun ve sistem katılımcılarının bilgilendirilmesi işlevlerini de yerine getiren bir diğer kontrol noktasıdır. Hazine Müsteşarlığı ve SPK, sistem ile ilgili düzenlemeleri yapan, sistemdeki diğer katılımcıların bu düzenlemelere uygun olup olmadığını denetleyen ve sistemin güven içinde işlemesini sağlayan kurumlardır (Uğur, 2004: 17).

Bireysel emeklilik sistemi, kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, medeni haklarını kullanma ehliyeti olan bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarını yatırıma yönlendirerek; emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerini yükseltmek, ekonomiye uzun vadeli kaynak oluşturarak istihdamın artırılmasına ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak hedefi taşımaktadır (Uğur, 2004: 17).

Birikimler portföy yönetim şirketleri tarafından yönetilmektedir. Sistemdeki bireyler yatırılacak olan katkı payının hangi yatırım araçlarında değerlendirileceğine kendisi karar verebilir ve bu kararını (yatırım dağılımı) yıl içerisinde değiştirebilir. Katılımcı sisteme giriş yaptığı tarihten itibaren en az 10 yıl sistemde bulunmak şartı ile 56 yaşını tamamladıktan sonra emekli olmaya hak kazanmaktadır (Uğur, 2004: 17).

2.2.5.1. Sözleşmenin kurulması ve katkıların toplanması

Sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı niteliğinde olan özel emeklilik sistemi; “Emeklilik şirketi Yetki Belgesi” almış finans kurumlarında, çalışanlar adına finansal ayrıcalıklara sahip birer Bireysel Emeklilik Hesabı (BEH) açılması şartı vardır. Bireysel emeklilik sisteminde işleyiş üç aşamalıdır;

(“Bireysel Emeklilik Sistemi İşleyişi”, <http://bireyselemekliliksislemi.org/bireysel-emeklilik-sistemi-isleyisi.html>).

Yatırım süreci:

- Sözleşmenin yapılması ve katkıların elde edilmesi: Katılımcı; gelir düzeyi, emeklilik dönemindeki gelir beklentileri ve yatırım tercihleri yönündeki planını seçerek emeklilik sözleşmesi başvuru formunu doldurur. Sözleşme kurulduktan sonra katılımcının ve var ise işverenin ödediği katkılar, katılımcı adına açılan Bireysel emeklilik hesabında takip edilmektedir.
- Katkıların yatırıma yönlendirilmesi: Bireysel emeklilik hesaplarına ödenen katkı payları, katılımcının tercih ettiği emeklilik yatırım fonlarında yatırıma yönlendirilir. Emeklilik yatırım fonları, emeklilik şirketinin portföy yönetim şirketiyle yapacağı ve SPK tarafından onaylanacak olan portföy yönetim sözleşmesine göre yönetilmektedir. Sistemde bulunan süre içerisinde birikimler bireysel emeklilik hesabında izlenmekte ve BEH'e ilişkin her türlü bilgi düzenli olarak katılımcıya iletilmektedir. Burda bulunan bilgiler, BEH'e yatırılan katkı miktarlarını, hesaptaki emeklilik yatırım fonlarının detaylarını ve birikimlerin değerini içermektedir.
- Emeklilik: Katılımcı emekliliğe hak kazandığı zaman bireysel emeklilik hesabındaki birikimin bir kısmını ya da tamamını toplu olarak alabileceği gibi yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesi doğrultusunda emeklilik maaşı olarak da alabilmektedir.

2.2.5.2. Emeklilik süreci

Sosyal güvenlik sisteminin yükünü azaltmak ve kişilerin çalışma olanağının olmadığı yaşlılık dönemlerinde refah düzeylerini yükseltmek için bireysel emeklilik sistemi uygulamaya konmuştur. BES esas olarak, yalnızca emeklilik riskine karşı garanti sağlamaktadır ve Ölüm veya malûl olma durumu halinde ise katkı paylarının ve gelirlerinin toptan ödeme yoluyla geri ödenmesidir (Kaya, 2018:44).

2.2.6. Bireysel Emeklilik Sisteminin Tarafları

2.2.6.1. Katılımcı

Emeklilik sözleşmesine göre adına ve hesabına bireysel emeklilik hesabı açılan fiil ehliyetine sahip gerçek kişilere katılımcı denir (EGM, 2020).

2.2.6.2. Emeklilik şirketi

Bir Emeklilik şirketi, kuruluşundan itibaren iki yıl içinde en az yüz bin katılımcıya hizmet verecek şekilde bir planlamayı yapmış olması, iş planı ve sistem tasarımı

öngörülen düzenlemelerini tamamlamış olması ve çalışmaların yapılacağı yer, teknik ve idari altyapı ile insan kaynaklarının uyumunu sağlamış olması gerekmektedir (Bağlan, 2006: 86).

Şirketin finansal durumunun bozulması ve durumun düzeltilemeyecek bir duruma gelmesi durumunda şirketin sözleşme yetkileri ilgili bakanlık tarafından kaldırılabilir, yönetim kurulunda değişiklikler yapılabilir, faaliyet ruhsatları iptal edilebilir ve şirketin iflâsı istenebilir (Bağlan, 2006: 86).

2.2.6.3. Portföy yöneticisi

Bu şirketler emeklilik yatırım fonlarında portföy yönetimi sözleşmesi kurallarına göre vekil olarak yöneticilik yapar. Faaliyet izinlerini Sermaye Piyasası Kurulu vermektedir (EGM, 2020).

2.2.6.4. Takasbank

Emeklilik yatırım fonlarında yapılan alım satımları ve takasları kontrol eden kuruluştur. Fon paylarını katılımcı bazında tutmakta ve fon hesaplarında yatırım yapılacak katkı payı tutarları ile buna denk gelen pay sayılarını fon temelinde izleme imkanı sağlamaktadır (EGM, 2020).

2.2.6.5. Hazine müsteşarlığı

BES ile ilgili mevzuat düzenlemeleri ve sistemin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir. Sistemde yer alacak bu şirketlere de bu kuruluş tarafından ruhsat verilmektedir. Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu da sistemde faaliyette bulunan emeklilik şirketlerinin ve Emeklilik Gözetim Merkezi'nin faaliyetlerini denetlemektedir (EGM, 2020).

2.2.6.6. Emeklilik gözetim merkezi

Emeklilik Gözetim Merkezi; 4632 Sayılı Kanun uyarınca, Hazine Müsteşarlığının görevlendirme ve yetkilendirmesi çerçevesinde,

- Bireysel emeklilik sisteminin itimatlı ve dinamik şekilde yürütülmesine güvence vermek
- Katılımcıların hak ve çıkarlarını korumak için emeklilik şirketlerinin ve bireysel emeklilik araçlarının işlemlerini denetlemek

- Gözetime ve denetime yönelik planlar yapıp, neticelerini ilgili kurumlara rapor etmek
- Bireysel emeklilik hesapları, emeklilik planları, katılımcılara ve sözleşmelere ait bilgileri elektronik ortamda saklamak, bu bilgileri konsolide etmek
- Kamuoyunu ve katılımcıları bilgilendirmek
- İstatistik üretmek
- Sigorta branşlarına verilen diğer görevleri yerine getirmek

ile yükümlüdür (EGM, 2020).

2.2.6.7. Sermaye piyasası kurulu

“Emeklilik yatırım fonları, portföy yönetim şirketleri ile emeklilik şirketleri arasında yapılan sözleşmeler ile saklayıcılara ilişkin düzenlemeleri yapar; söz konusu unsurların faaliyetlerini ve emeklilik yatırım fonlarındaki olağandışı fiyat ve miktar değişimlerini denetler.” (EGM, 2020).

2.2.6.8. Bireysel emeklilik danışma kurulu

BES’e ile ilgili planları belirler, bu planların hayata geçmesi için dikkat edilmesi gereken önlemler ve kanun düzenlemeleri konusunda önerilerde bulunur (EGM, 2020).

2.2.6.9. Bireysel emeklilik aracıları

Emeklilik şirketleri tarafından katılımcılara emeklilik sözleşmelerine ilişkin aracılık yapar. Bunları emeklilik şirketi adına da yapabilir (EGM, 2020).

2.3. Bireysel Emeklilik Sisteminde Finansman Kaynakları

Bireysel emeklilik sistemi katılımcıların katkı payı ödemeleri, gider ödemeleri ve gider kesintileri ile finanse edilmektedir.

2.3.1. Katkı Payı Ödemeleri

Bireysel emeklilik sistemi, katılımcıların gönüllü olarak katılıp sisteme katkı payı ödemesi yaparak işletilmesine dayalı bir sistemdir. Bu sistemde katılımcılar kendi istekleriyle sisteme dahil olmaktadır (Alper, 2002: 20).

Katkı paylarının ödeme dönemleri ise katılımcının tercihine bırakılmıştır. Hayat sigortalarında olduğu gibi katılımcı, katkı paylarını aylık, üç aylık, altı aylık ve yıllık

periyotlar halinde ödeyebilir. “Sistemde katkı payı ödemeleri katılımcı ya da katılımcı nam ve hesabına hareket edenin kredi kartı veya banka hesabından otomatik çekilebileceği gibi, eft-havale yoluyla ya da bankadan nakit olarak da yapılabilmektedir” (Nefesoğlu, 2005: 73).

2.3.2. Gider Ödemeleri ve Gider Kesintileri

Emeklilik için gereken giderlerin karşılanabilmesi, emeklilik şirketi tarafından yeterli oranda gider kesintisi yapılmasını gerektirmektedir. Katılımcıların hesaplarından yapılacak olan her türlü gider ve kesintinin emeklilik sözleşmesinde belirtilmesi zorunludur (Bacak, 2005:49).

Bu kesintilerin şirketler tarafından yapılmasının yasal bir zorunluluğu yoktur. Ayrıca sistemde yapılabilecek bütün kesintiler, bireysel emeklilik mevzuatında üst sınırlar ile belirtilmiştir. Bu kesintiler; giriş aidatı, yönetim giderleri ve fon işletim giderleridir (Bacak, 2005:49).

3. DAVRANIŞSAL FİNANSIN TANIMI VE AMAÇLARI

3.1. Davranışsal Finans

Geleneksel finans yatırımcıların özelliklerini yalnızca rasyonel olarak tanımlasada, davranışsal finans, insanların duygusal ve bilişsel eğilimlerinin de finansal piyasalar üzerinde bir etkisi olacağını kabul eder. Başka bir deyişle, davranışsal finans, bireysel karar verme davranışındaki psikolojik eğilimin durumu olarak tanımlanmaktadır (Erdemci, 2018:21).

3.2. Davranışsal Finans Kavramı

Davranışsal Finans, finansal piyasaların bireyleri irrasyonel olarak kabul etmesiyle ortaya çıkmıştır. Geleneksel finans, yatırımcıları yalnızca rasyonel olarak nitelendirirken davranışsal finans bu durumun aksine insanların duygularının ve bilişsel eğilimlerinin de finans piyasaları üzerinde etkileri olduğunu kabul etmektedir. Yani davranışsal finans bireylerin psikolojik eğilimlerinin karar verme davranışlarındaki durumudur biçiminde tanımlanabilir (Erdemci, 2018:23).

İnsanların ruh halleri değişkendir ve aynı zamanda insanlar farklı olaylara karşı farklı tepkiler gösterebilmektedir. Bu farklılıklar bireylerin yatırım kararlarında da etki göstermektedir. Böylelikle insan psikolojisinin ekonomi bilimi için önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Davranışsal finans yatırımcı psikolojisiyle ilgili ilkelerin yatırım sırasında uygulanmasıdır (Peterson, 2012:430).

Davranışsal finansın ilkeleriyle yatırımda bulunan fonlar zaman zaman kendi rekorlarını kırabilmektedir. Bu da, finansal piyasaların sadece rasyonellikle değil, beklentilerdeki psikolojik değişimle de işlediğinin bir göstergesidir (Kıyılar ve Akkaya, 2016:1).

Literatürde yer alan davranışsal finans ile ilgili bazı tanımlamalar (Kıyılar ve Akkaya, 2016:1).

- Yatırımcıların kesin sonuç almada psikolojik etkenlerle beraber değerlendirilmesi
- Mudilerin kesin sonuç alma mekanizmalarındaki bilişsel ve sistematik yanlışları belirlemek
- Mudileri ‘normal’ atlederek, rasyonel olmayan karar da alabileceklerini farzetmek
- Bilişsel ve hassas hataların yatırımcıların kesin sonuçlarına tesirini araştırmak
- Etkili Piyasa Hipotezi’ne seçenek yeni bir model oluşturmak.

3.3. Davranışsal Finansın Tarihsel Gelişimi

Tarihte bilinen en eski irrasyonel yatırımcı davranışı 17.yy'da Hollanda'da yaşanmış olan 'Lale Çılgınlığı' olayıdır. 1562 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Hollanda Kralı'na lale soğanları göndermesi ile Hollandalılar lale ile tanışmış ve elde edilmesi zor olan bu çiçeğe itibar ederek bunu bir statü göstergesi haline getirmişlerdir. Zaman içinde orta sınıf mensubu insanlar da bu akıma kapılıp sahip oldukları malları lale alabilmek uğruna satarak lale fiyatlarının inanılmaz bir ölçüde artmasına neden olmuşlardır. Ancak 1637 yılında herkesin bir anda lale satışına başlamasıyla lale fiyatları hızla düşmüş ve bu durumda 'Lale Çılgınlığı' sona ermiştir. "Bu olaylar sonucunda Hollanda ekonomisi uzun süreli bir buhran yaşamıştır" (Kıyılar ve Akkaya, 2016:1).

Uzak bir geçmişte gerçekleşen bu olay, bireylerin ne kadar irrasyonel kararlar verebileceğini görebilmemiz için sadece bir örnektir. Davranışçılık yaklaşımı 1913 yılında John D. Watson tarafından psikolojiye kazandırılmış olsa da, davranışsal finansın temeli 1759'da Adam Smith'in 'Ahlaki Düşünce Sistemi' adlı kitabında 'riskten kaçınma', 'zarardan kaçınma' kavramlarının tanımlarının yapılmasıyla ilk kez yapılmıştır. Smith'in görüşlerini o dönemdeki diğer bir önemli düşünür olan Jeremy Bentham da desteklemiştir ve Bentham, çalışmalarında ekonomik davranışlarda psikolojinin rolünü belirterek yararın psikolojik boyutu hakkında çalışmalarda bulunmuştur (Şenkesen, 2009:22).

18. yüzyılda psikolojinin finans üzerinde etkisi olması düşüncesi 19. yüzyılda etkisini yitirmiştir. Daha sonra, neoklasik devrim başlamıştır ve ekonomik insan olarak tanımlanan varlıkyerini, çıkarlarına göre kararlar verebilen 'Homo economicus'a bırakmıştır. Homo economicus, kararlarında çıkarlarını gözetir ve verdiği her kararda kar/zarar hesabı yaparak rasyonel düşünen bir insan tipini betimlemektedir. Her ne kadar Keynes, Irving Fisher ve Vilfredo Pareto gibi araştırmacılar davranışsal finansın varlığını vurgulamış olsalar da bu düşünce yirminci yüzyılın ortalarına kadar tamamen saygı görmemiştir (Kıyılar ve Akkaya, 2016:1).

Davranışsal finans bilimsel literatüre 1979 yılında Daniel Kahneman ve Amos Tversky tarafından 'Econometrica' adlı dergide yayınlanan "Beklenti Teorisi: Belirsizlik Altında Karar Verme (Prospect Theory: An Analysis Of Decision Under Risk)" adlı çalışmayla girmiştir. Kahneman ve Tversky'nin 'Beklenti Teorisi'

psikoloji ve finans arasında bağlantı bulunduğunu söyleyerek davranışsal finansın temelini oluşturmuştur. İnsanların, belirsiz durumları değerlendirdikleri sırada olasılıkların ve belirsizliğin nasıl algılandığını belirlemek amacıyla varsayımlar geliştirmişler, Beklenen Fayda Teorisindeki rasyonel kuralların ihlal edildiğini ve bu teorinin yetersizliğini belirterek Beklenti Teorisini oluşturmuşlardır. Bu çalışmada bireyler yatırımda bulunurken kaybetmekten hoşlanmadıkları ve memnuniyetlerinin belirli noktalar etrafında ortaya çıktığı, bu noktalardan uzaklaştıkça kazanç veya kayıp algısının da değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir. Kahneman, psikoloji ile finans bilimini bir araya getirip belirsiz durumlarda karar verme üzerine yaptığı çalışma ve ‘Beklenti Teorisi’ ile 2002 yılında Nobel Ekonomi Ödülü’nü kazanmış ve bu ödülle davranışsal finansı bilim dünyasına tanıtarak bu modelin hızla önem kazanmasına neden olmuştur (Sezer, 2013:52).

3.4. Beklenti Teorisi

Beklenen Fayda Teorisi, insanların yatırım sırasında az kazanca rağmen yine de az risk almaya eğilimli olduklarını savunurken, 1979 yılında Daniel Kahneman ve Amos Tversky’nin “Beklenti Teorisi: Belirsizlik Altında Karar Verme” adlı çalışması ile insanların belirsizlik ve risk altında irrasyonel tercihler yapabileceklerini tespit etmişlerdir (Sezer, 2013:52).

Böylece psikoloji ile finans bilimini birleştiren Beklenti Teorisi, ekonominin en prestijli dergilerinden biri olan ‘Econometrica’da yayınlanarak finans literatüründeki yerini almıştır. Kahneman gibi bir psikoloğun önderliğinde yazılmış olan bu makale ekonomi dünyasında en çok atıf yapılan eserler arasındadır. Kahneman, insanın tamamen rasyonel hareket eden ve her zaman mümkün olan opsiyonlar arasında çıkarını en üst seviyede tutacak olan alternatifini tercih ettiğini görse de bu durumun mümkün olamayacağını, gerçekte insanın çeşitli psikolojik algılara sahip olduğunu ve sosyal bir çevresinin bulunduğunu, bunun ise kararlarına etkide bulunacağını göstermiştir. Çünkü insan duygulara, sezgilere ve bilinçaltı dürtülere sahip olan, sosyal çevresinden etkilenen ve etkileyebilen bir varlıktır (Sezer, 2013:52).

Beklenti Teorisine göre bireyler karar verirken iki aşama kaydederler. Bu aşamalar; düzeltme ve değerlendirme aşamalarıdır. Değerlendirme de kendi içinde iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlar da; değer fonksiyonu ve ağırlıklı olasılıktır (Sezer, 2013:52).

3.5. Düzeltme Süreci

Bu süreçte mevcut olasılıklar düzenlenmektedir. Bu aşamada seçim sürecini kolaylaştırmak amacıyla seçenekler organize edilir. Düzeltme sürecinin ardından karar veren bireylerin düzeltilmiş olan tüm seçenekleri değerlendirip kendi açısından en doğru kararı verdiği varsayılır.

Düzeltme aşamasının temel fonksiyonları aşağıdaki gibidir (Sezer, 2013:52):

Kodlama: Bireyler sonuçlanan zenginlik ve refaha göre değil, varlıklarını referans noktası olarak elde ettikleri kazanç veya kayıpla nitelemektedirler. Kodlanan sonuç referans noktasının üzerindeyse kazanç, altındaysa kayıp olarak tanımlanmaktadır (Sezer, 2013:54):

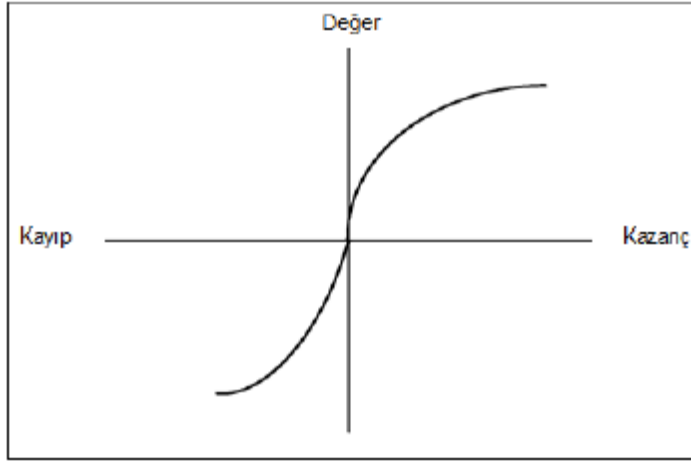
Birleştirme: Benzer sonuçlarla beklentilerin birleştirilerek basite indirgenmesidir.

- Ayırma: Bir alternatifin risksiz ve riskli kısımlarının birbirinden farklılaşma aşamasıdır.
- İptal Etme: Bu süreçte değerlendirmede bulunan ortak unsurlar değerlendirme sürecinden çıkarılır.

Ayrıca basitleştirme ve seçenek baskınlığı olarak bahsedilmesi gereken iki aşama daha vardır. Basitleştirmede olasılıklar ve çıktılar yuvarlanır ve gerçekleşme olasılığı zor olan seçenek görmezden gelir. Seçenek baskınlığında ise bazı seçeneklerin daha geniş çaplı bir incelemeye alınmasının kabul veya red durumları içerilmektedir (Kaya, 2018:26).

3.6. Değer Fonksiyonu

Beklenti Teorisi'nde bireylerin değer fonksiyonları taraflıdır. Örneğin; bireylerin mal varlığı kimi bireyler için zenginliği ifade ederken kimine göre bu durum fakirlik demektir. Ancak varlıklarda ortaya çıkan değişiklikler bu yargıdan bağımsızdır. Yatırımcıların kayıp yaşamaları halinde mutsuzluk duygusuna kapılmaları, kaybın artışı durumunda aynı oranda artış göstermez. Bu kazanç durumunda da böyledir. “Dolayısıyla bu teori, algı ve yargı prensipleriyle uyum gösterir” (Sezer, 2013:55):

Şekil 3.1. Kuramsal Değer Fonksiyonu

Kaynak: Kahneman, D. and Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of desicion under risk. *Econometrica*,47(2), 262-292.

Beklenti Teorisi'nde Şekil 3.1.'deki gibi değer fonksiyonunu belirten eğri kazanç bölgesinde konkav, kayıp bölgesinde ise konvektir. Bu durum, bireylerin kazanç alanında riskten uzaklaşırken kayıp alanında risk almaya eğilimli olduklarını göstermektedir (Erdemci, 2018:33).

Beklenti Teorisinin değer fonksiyonu, kazançlara göre kayıplar için daha diktir ve bu, “kayıptan kaçınma” özelliğini belirtmektedir. Bu durumda bireylerin kazanç, kayıplara göre daha duyarlı oldukları görülmektedir. Kısaca ifade edilecek olursa değer fonksiyonu, referans noktasından sapmayı belirtir ve bu, aynı orandaki kazanç veya kayıp için değişiklik göstermektedir (Erdemci, 2018:33).

3.7. Ağırlıklı Olasılık Fonksiyonu

Beklenti Torisinde tercihler birer karar ağırlığı fonksiyonu görevindedir ve bunun her zaman olasılıklara ters düşmediği varsayılır. Ağırlıklar çok düşükse sıfır, çok yüksekse bir olarak tanımlanır. Bu da bir olayın gerçekleşme durumunun sayısal bir göstergesidir (Orçun, 2016:3).

3.8. Davranışsal Finansın Diğer Bilim Dalları ile İlişkisi

1960'lı yıllardan itibaren, çoğu psikolog insan davranışının tamamen rasyonel olmadığı konusunda bulgular elde ederek bu konuda hemfikir olmuşlardır. Bu bilim insanlarından bağımsız olarak ekonomistler ve finansçılar da insanların yatırım yaptıkları zaman rasyonel olmadıklarını düşünmüşlerdir. Zaman içinde bu farklı disiplinlerden gelen insanlar ortak bir düşünceye vararak, insanların birikim yaparken, para harcarken ve yatırım yaparken neden zaman zaman irrasyonel davrandıklarını

araştırmaktadırlar. Bu yüzden davranışsal finansın, başta finans ve psikoloji olmak üzere diğer sosyal bilim dalları olan sosyal psikoloji, sosyoloji ve antropoloji ile olan ilişkisini anlamak gerekmektedir (Orçun, 2016:3).

Şekil 3.2. Davranışsal Finansın Bilim Alanları

Kaynak: Orçun, Ç. (2016). *Bireysel Yatırımcı Ne İster?*, (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

3.8.1. Finans

Davranışsal finans, insan duygularının yatırım yaparken verilen kararlar üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Finans bilimi ile davranışsal finansın bağlantılarının temelinde kayıp, kazanç ve değer ilişkisi yatmaktadır. Yatırımcıların finansal kararlar verirken ki davranışlarını açıklayan davranışsal finans yaklaşımı, bireylerin kazanmak istedikleri miktarı, kaybetmeye göze aldıkları miktarı ve yatırımlarına ne derece değer biçtiklerini anlayabilmek için bize yol göstermektedir (Özcan, 2011:12).

3.8.2. Psikoloji

Psikoloji, zihnin ve davranışların bilimsel olarak ifade edilmesidir. Psikoloji sözcüğü Yunanca'da sırasıyla 'hayat' ve 'açıklama' anlamlarına gelen iki sözcük olan 'psyche' ve 'logos' kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Psikolojik değişimler, konuşma ve hareketler gibi gözlemlenebilen davranışsal süreçler ile düşünceler ve rüyalar gibi dışarıdan gözlemlenemeyen süreçlerin konusunu oluşturmaktadır (Böyükaslan, 2012: 31).

Bilişsel psikolojide düşünme süreci psikolojinin üzerinde durduğu konulardan biridir. Bir bireyi anlamak için yapılan çalışmaları bilgilenme süreci oluşturmaktadır.

Psikolojinin ilgi alanları; algı, hafıza, öğrenme, sorun çözme, dikkat, dil ve duygudur. Buna bağlı olarak yatırım kararlarında yatırımcıları etkileyen kararlar psikolojinin ilgi alanına girmektedir. Yatırımcılar karar alma sürecinde yalnızca finansal ve ekonomik olarak hareket etmez. Aldıkları kararlarda geçmişte yaşadıkları deneyimler, içsel dürtüler, içinde bulunulan durumu algılama şekli de bu aşamada etkili olmaktadır (Göksu, 2013: 17).

3.8.3. Sosyal Psikoloji

Sosyal psikoloji son zamanlarda sevgi ve çekicilik, saldırganlık ve sosyal algı, uyma davranışı, yükleme kuramı ve çevresel psikoloji gibi popüler konularla ilgilenmektedir. Yatırımcıların yatırım yapmadan önce yaptığı piyasa araştırmaları, bireylerin çevresel haberleri algılama biçimiyle ilgilidir. Aynı veriler farklı bireyler için aynı algının oluşmamasına neden olmaktadır. Algıların farklı olması, amaçlar, değer yargıları, yaşanan kültürel ortam, ihtiyaçlar, hisler, deneyimler ve hatta fiziksel özelliklerle ilgilidir. Bu unsurları uyarıcı faktörün farklı oluşu, uyarıcının yoğunluk farkı, uyarıcının hareketliliği tekrarlama sıklığı, yenilik ve benzerlik, statü ve dış görünüş gibi dış faktörler ve algılayan bireyin kişilik özellikleri, ihtiyaçları, amaçları ve motivasyonu gibi içsel faktörler olarak ayırmak mümkündür (Göksu, 2013: 17).

3.8.4. Sosyoloji

Sosyal psikoloji genel olarak; grup dinamiği, toplumsallık, liderlik ve tutum değişikliği gibi konular üzerine kuruludur. Bu konuların yanında sevgi ve çekicilik, saldırganlık ve sosyal algı, uyma davranışı, yükleme kuramı ve çevresel psikoloji gibi eski zamanlara göre daha fazla dikkat çeken konularla da ilgilenmektedir. Sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalarda, bireylerin başka bireyler hakkında fikir sahibi olmaya çalışırken, hakkında fikir topladıkları bireyin farklı özelliklerine dikkat etmek yerine, onların ortalamasını alma yatkınlığında olduğu ifade edilmektedir. Bir diğer yandan sosyal psikolojide yapılan çalışmalarla, davranışsal finansın temelinde bulunan bir özellik olan insanların mantık dışı davranışlar sergilemeleri durumu desteklenmektedir (Tufan, 2008: 44-45).

Yatırımcılar, piyasadaki haberlere bireysel olarak yorum yapmakta ve buna göre de birtakım kararlar almaktadır. Bu aşamada algılama devreye girmektedir. Algı insanların uyarıları fark etme, anlama ve bunlara değer yükleme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu aşamada önemli olan kısım, kişinin davranışa yönelmesine

neden olan uyarının algılanma biçimidir. İki farklı birey aynı uyarıyı veya bilgiyi farklı biçimlerde algılayabilir. Bu farklılık, bireylerin değer yargılarının, amaçlarının, ihtiyaçlarının, içinde bulundukları kültürel ortamın, geçmiş deneyimlerinin ve hatta fiziksel özelliklerinin etkisinden doğmaktadır. Bu faktörler içsel ve dışsal faktörler olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Göksu, 2013: 18-19):

- İçsel Faktörler: Algılayan bireyin kişiliğini ifade eden sosyallik, kişilik özellikleri, ihtiyaçlar, kişisel motivasyon ve hedefler.
- Dışsal Faktörler: Uyarı gönderenler arasındaki farklılıklar, uyarıcının ve uyarıların yoğunluğu ve hareketliliği, uyarıların tekrarlanması, içinde bulunulan ortam göz önüne alınırsa uyarıcının veya cismin farklılığı, yenilik ve benzerlik, statü ve genel görünüş.

3.8.5. Antropoloji

Antropoloji insan çeşitliliğinin bilimidir ve insanı içinde yer aldığı toplumsal ve biyolojik çeşitlilikte algılamaya; insanların zaman içinde çeşitli şartlara nasıl adapte olduğunu, bu adaptasyon şekillerinin gelişimini, küresel çapta gerçekleşen olayların insanların adaptasyonunu nasıl dönüşüme ve değişime zorladığını göstermektir. Bu yüzden antropoloji dünyayı bir bütün olarak ele almakta ve insanlığı bir bütün içerisinde görmeye çalışmaktadır (Varol ve Gültekin, 2016:1431).

Antropoloji ve sosyoloji ortak bir entelektüel anlayıştan gelmektedir. Antropoloji daha çok ilkel toplumları incelerken, sosyoloji daha çok modern toplumları incelemektedir (Göksu, 2013: 19-20). Davranışsal finans ile antropolojinin bağıntısı, antropolojinin ekonomik ve sosyal hayatı bir araya getirdiği ekonomik antropoloji alanında ortaya çıkmaktadır. Ekonomik antropoloji şekilcilik, gerçekçilik ve kültürelcilik olarak üçe ayrılmaktadır (Tufan, 2008: 51-53):

- Şekilcilik: Neoklasik ekonomi ile ilişkili olan şekilcilik, ekonomiyi kıtlık durumlarında fayda maksimizasyonu şeklinde ifade etmektedir.
- Gerçekçilik: Gerçekçilik, akılcı karar almayı ve kıtlık durumlarını dikkate almamaktadır. Gerçekçiliğin alanı, yalnızca bireylerin sosyal ve doğal ortamlarda nasıl yaşadığıdır. Bir toplumun yaşam stratejisi, çevreye ve maddesel şartlara olan uyum olarak görülmektedir ve bu oluşum fayda maksimizasyonunu barındırabilir veya barındırmayabilir.

- Kültürelcilik: Kültürelcilik yaklaşımı, bireylerin kültürel altyapıları ile ilgilenmenin yanında bireylerin satın aldıkları mallara nasıl değerler yükledikleri ile de ilgilenmektedir..

3.9. Davranışsal Finans Açısından Yatırımcıların Finansal Yatırım Eğilimleri

Yatırımcılar finansal olarak karar verdikleri sırada birçok faktör ile karşılaşmaktadır ve her zaman karşısına çıkan bilgileri değerlendirmeleri ve doğru kararları verebilmeleri mümkün olamamaktadır. Yatırımcılar belirsiz durumlarda karar vermek durumunda kaldıklarında hislerinin, içgüdülerinin, deneyimlerinin ve çevrelerinin kendilerini etki altında bırakması kaçınılmaz bir hal alacaktır. Bu bölümde yatırımcıların karar verirken karşı karşıya kaldıkları durumlardan ve yatırım kararlarına etki eden bu faktörlerden söz edilecektir (Böyükaslan, 2012: 89).

David Hirshleifer 2001 yılındaki çalışmasında karar verirken yapılan hataları dört başlıkta belirtmiştir. Bunlar; kendini kandırma (self deception) eğilimi, sezgisel basitleştirme (heuristic simplification) eğilimi, duygusal (emotions) eğilimler ve sosyal etkileşimler (social interactions) başlıklarıdır (Hirshleifer, 2001: 8-20).

3.9.1. Aşırı Güven (Overconfidence)

İnsanlar başarılı oldukları zaman sonuçları kendi yeteneklerine ve çalışmalarına bağlarken, başarısız olduklarında bunun sebebini dış faktörlere ve kötü şansa bağlarlar. Örneğin, sınavlarda öğrenciler iyi not aldıklarında bunu kendi çabalarına ve zekâlarına bağlarken, kötü gelen notları dersi veren öğretmene yani dışsal bir nedene bağlamaktadırlar (Döm, 2003: 61-65).

Kendine çok fazla güvenen bir yatırımcı kendi inancının ve tahminlerinin diğer insanlarınkine göre daha değerli olduğuna inanır. Yatırımcılar piyasada olumlu sinyaller fark ettiklerinde daha fazla alım yapmaya ve olumsuz sinyal fark ettiklerinde daha fazla satım yapmaya yönelmektedirler. İnsanların kendilerine duydukları aşırı güveni arttıran üç adet faktör bulunmaktadır. Bunlar; yükleme önyargısı, bilgi yanılsaması ve kontrol yanılsamasıdır (Döm, 2003: 61-65):

Bilişsel psikolojideki araştırmaların çoğunluğu bireylerin genel olarak kendilerine aşırı derecede güvendiklerini göstermektedir. Aşırı güven bilgi tahmininde aşırıya kaçmaya, risklerin düşük öngörülmesine ve durumları kontrol etmenin daha kolay sanılmasına sebebiyet vermektedir. Bunlar şöyledir (Döm, 2003: 61-65):

- **Yükleme Önyargısı:** İnsanlar iyi sonuçları kendilerine, kötü sonuçları ise dış faktörlere bağlamaya eğilimlidir. Bu ise yükleme önyargısını belirtmektedir. Yatırım yapmaya yeni başlayan yatırımcılar bakımından normalden daha kısa zamanda elde edilmesi beklenen başarılar, yatırımcıların kendilerine olan güvenin artmasına neden olmaktadır. Bunun yanında yakın bir zamanda başarı elde etmiş olan yatırımcılar kendilerine fazlaca güvenmekte ve böylece daha aktif ve spekülatif kararlar alabilmektedir.
- **Bilgi Yanılsaması:** Bireylerin bilgilerinin artışıyla öngörülerinin doğruluğunun da aynı oranda artacağına inanmaları bilgi yanılsamasını açıklamaktadır.
- **Kontrol Yanılsaması:** İnsanlar, sonuçları kontrol altında tutabileceklerine inandıkları zaman özgüvenleri daha da artmaktadır. Yetenekler doğrultusunda gelişen başarılar kontrol altına alınabilirken, şans ile gelen başarılar kontrol edilememektedir. Bireyler şansını beceriden kolayca ayırt edememektedirler. Böylece kontrol yanılsaması ortaya çıkmaktadır.

Aşırı güven, bireylerin risklere karşı verdikleri tepkiler üzerinde de etkilidir. Genellikle kendine güveni yüksek olan yatırımcılar, aldıkları risk seviyelerini hatalı bir şekilde yorumlamaktadırlar. Bu durum, bu yatırımcılar için algılanan riskin beklenen riskten önemli olmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Yatırımcının bulunduğu portföyün yüksek bir miktar getireceği inancı, aşırı güvenden kaynaklanmaktadır. Bu durum da algılanan risk düzeyini değiştirmektedir (Tufan ve Sarıçiçek, 2013: 10).

3.9.2. Aşırı İyimserlik

Aşırı iyimserlik, bireylerin bilgilerine aşırı güvenmesine ve aşırı iyi tahminlerde bulunmasına, durumu daha iyi kontrol altına alma yeteneklerinin bulunduğu zannedilmesine, durumun olduğundan daha iyi gösterilmesine ve riskin az öngörülmesine sebep olan bir önyargıdır. Yapılan çalışmalarda ve deneylerde çoğu bireyin inançlarının aşırı iyimserlik önyargısına maruz kaldığı ortaya koyulmaktadır. Örneğin; araba kullanıcıları üzerinde yapılan bir çalışmada sürücülere ‘Ne kadar iyi bir sürücüsünüz?’ sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya sürücülerin %80’i kendi sürüş yeteneklerinin ortalamanın üzerinde olduğunu söylemiştir (Barak, 2006: 107).

Aşırı iyimserlik önyargısı, kişilerin kontrol edemediği olayları düşük bir şekilde tahmin etme eğilimine yöneltilmektedir. İyimserlik önyargısına sahip olan bireyler aynı

zamanda kontrol yanılması eğilimine de sahiptir ve geleceklerini kontrol altına alma konusunda abartılı tahminlerde bulunmaktadırlar. Ayrıca aşırı iyimserlik önyargısı sosyal olaylarda düşük şans öngörme yönelimindedir ve bu yüzden şansa bağlı olaylar hatalı olarak algılanmaktadır (Barak, 2006: 107).

İyimserlik finansal piyasalarda özellikle kazanım tahminleri ve analistlerin menkul kıymetler tavsiyelerinde etkili olmaktadır. Gözlemler sonucunda analistlerin kazanç tahminlerinin genellikle iyimser olduğu görülmektedir. Bunun yanında çalışmalar, bireylerin böyle ön yargılara karşı uyarılmalarına rağmen buna maruz kaldığını göstermektedir (Döm, 2003: 81-83).

3.9.3. Sonradan Anlama Önyargısı

Sonradan anlama, gerçekleşmiş bir olay sonrasında kişilerin daha öncesinden sonucu doğru tahminde bulunduğunu ifade etme önyargısıdır. Bireylerin karşılaşılan bir sorunun çözümünü bilmemelerine rağmen bilmediğini belli etmemeleri de bu önyargıya dahildir. Bu önyargı, kişilerin sonuç öğrenildikten sonra “Zaten böyle olacağını biliyordum” iddiasını belirten gözlemsel bir argümana dayandırılmaktadır. Bu tarz bir sonuca ulaşan bireyler çoğunlukla sonucun kendi kararları üzerindeki etkisinin de farkına varmamaktadır. Bu önyargı pay piyasalarını yorumlayan bireylerin de düştükleri en büyük yanılgılardan biridir. Bu önyargı, piyasalarda yaşanan değişimlerden sonra yorumcuların bu değişimler için yorum yapmalarına ve kendilerine fazla güven duymalarına neden olmaktadır (Küçüksille ve Usul, 2012: 26).

3.9.4. Aşına Olanı Tercih Etme

Bireyler riske sahip iki seçenek arasında kalmaları durumunda az da olsa hakkında bilgi sahibi oldukları bir alternatifi, hiç bilgi sahibi olmadıkları diğer birine tercih ederler. Hatta bazen kazanma olasılığı düşük ve riski yüksek olan seçeneği tercih ettikleri bile görülmektedir. Aşına olma önyargısı algılanan riski, gerçek riske oranla düşük göstermektedir. Bu da yatırımcıların daha az çeşit yatırım yapmalarına neden olmaktadır (Hayta, 2014: 377-338).

Bu tarz bir çeşitlilik pek uygun olmasa da, yatırımcılar portföylerinde daha çok yerel yatırımlara yer vermeye meyillidir. İnsanlar bilindik olana yönelerek tercihlerde bulunurlar. Yatırımcılar yatırım kararı alırken bu yola sıkça başvurumaktadırlar. Sialm ve diğerlerinin 2012 yılındaki araştırmalarında, Amerika’daki yatırımcılar geniş çaplı

yatırım fonlarının büyük bir bölümünü kendi eyaletlerindeki hedge fonlara yatırdıklarını belirtmişlerdir. (Gümüş, Koç ve Agalarova, 2013: 78).

3.9.5. Kendini Doğrulatma Eğilimi

Bireylerin düşündüklerini destekleyen deneyimlere inanma, desteklemeyenleri ise ciddiye almama ve umursamamaları eğilimi doğrulayıcı önyargıyı ifade etmektedir. Bunun etkileri bilimsel çalışmalarda sürekli belgelenmesine rağmen bu eğilim hakkında yeterince araştırılma yapılmamıştır. Bir bilgi yatırımcıların kendi düşüncelerini destekliyorsa yatırımcı o bilgiyi araştırma eğiliminde olur ve kendi düşüncelerine ters gelen bilgilerden uzak durur. Bu da yatırımcıların bilgi elde etmek için yönelecekleri seçenekleri etkilemekte, bunun yanında öğrendikleri bilgiyi nasıl yorumlayacaklarını belirlemektedir. Böylece doğrulayıcı kanıta verilen önem, doğrulayıcı olmayana göre çok daha fazla olacaktır (Küçüksille ve Usul, 2012: 32).

İnsanların bilgi edinirken bilgi bozunması ve hata yayılması konularının gerçekleşmesi psikologlar tarafından doğrulanmıştır. Bu yanılmanın bir bilişsel örneği de temel özelliklerinden bir tanesi uyumlu olmayan davranış örneklerinin çoğunun bir nedenle düşünce ve algılama hatalarıyla bağlantısının olduğu düşüncesidir. Bu hatalı yöntemlerin dikkat çeken bir yönü doğrulayıcı önyargı olarak adlandırılabilir. Bu olgu, bireylerin inandıklarını destekleyen veya bunları doğrulayan deneyimleri araştırmak ve bazen bu deneyimlere katılmak yoluyla bunları güzelleştirme eğilimidir. Geçmişte doğru çıkmış olan deneyimler güven vericidir. Doğrulayıcı olmayan deneyimler ise bu durumun tersine güvenilmezdir, çoğunlukla bireyler tarafından dikkate alınmayarak bu deneyimlere karşı önyargılı olarak yaklaşılır (Küçüksille ve Usul, 2012: 32-33).

3.9.6. Tutuculuk

Tutuculuk, belirli bir görüşe inatla bağlanma eğilimi olarak tanımlanabilir. Tutuculukta bireylerin yeni bir bilgiyi kabul etmeleri önceki fikir ve tahminlerinden ayrılmadıkları sürece çok zordur. Tutuculuğa finansal sektörden bir örnek verecek olursak, bir yatırımcının bir şirketin kazanımlarına yönelik olumsuz bir haber almasını ve bu haberin daha önce yayınlanmış olan diğer bir olumlu haberle ters düştüğünü varsayalım. Tutuculuk önyargısı yatırımcının yeni bilgiye yeterli tepkiyi verememesine ve güncel olan haberin yerine geçmişteki haberin getirdiği tahmininden kalan izlenimlerini sürdürmesine neden olabilmektedir (Bayar, 2011: 142).

3.9.7. Sezgisel Basitleştirme Eğilimi

‘Hevristik’ kavramı, sorun çözmede çeşitli konularda kullanılabilen ancak her zaman doğru çözümü sağlamayan strateji olarak ifade edilebilir. Araştırmalar bilgiyi analiz etmede ortaya çıkan kargaşayı azaltmak için beynin hevristikler gibi yollar kullandığını göstermektedir. Bu yollar, beynin bilginin tümünü kavramasından ziyade kestirmeler üretmesine neden olmaktadır. Kısa yollar, fazla bilgiyi beynin organize etmesini ve hızlıca işlemesini sağlamaktadır. Örnek verecek olursak, bir bilardo oyuncusu atış yapmadan önce topun gideceği açıyı ve hızı bilimsel olarak hesaplamaz, atışı geçmişte yaşadığı deneyimlere dayanarak gerçekleştirir ve bunun için matematik bilmesine gerek yoktur. Gündelik yaşamdaki birçok sorun bu hevristiklerin kullanımıyla çözülür ve bu hayatı oldukça kolaylaştıran bir zihinsel süreçtir. Bunun yanında zihinsel hevristikler optimum tercihlerden sistematik olarak uzaklaşmanın da nedeni olmaktadır. Finansal piyasalarda yatırım kararları alırken de tıpkı bilardo örneği gibi bilişsel kısa yollar kullanılmaktadır. Bu yolla alınan kararlardan bazıları rasyonel olurken, kimi kararlar da tercih edilen rasyonellikten uzak olabilmektedir. Bu da her zaman için doğru sonuca ulaşılma imkanını sağlamamaktadır (Barak, 2006: 97-98; Yaşar, 2008: 71).

Araştırmalara göre dört durumda kestirme yollar daha yaygın kullanılmaktadır. Bunlar (Aronson, 2008: 142):

- Dikkatli bir düşünme için zaman bulamama durumu,
- Aşırı bilgiye sahip olma durumu,
- Şansa bağlı olmayan olaylarda çok fazla düşünmeye yer verilmemenin istenmesi ve,
- Çok az bir bilgiye sahip olunması durumlarıdır.

3.9.7.1. Temsil etme kısa yolu

Temsil etme kısa yolu bireylerin karar verirken en son ve en fazla göze çarpan, en çok dikkat çeken noktanın üzerinde durması ve bunlara ağırlık vermesi durumlarında ortaya çıkmaktadır (Ülkü, 2001: 106).

Temsil etme kısa yoluna göre bireyler kararlarını kalıplaşan olgulara göre vermektedirler. Yatırımcılar yükselişte olan hisse senetlerini almayı istemekte ve

yakın zamanda kötü tutum sergileyen hisse senetlerinden uzak durmaktadırlar (Tufan, 2008: 54).

İstatistikteki büyük sayılar kanunu, bir örneklemin içinden çıktığı popülasyon hakkında bilgi verebilmesi için yeterli derecede büyük olması gerektiğini ifade etmektedir. Psikolojideki küçük sayılar kanununa göre de insanlar örneklem büyüklüğünü göz önünde bulundurmaksızın popülasyon hakkında fikir sahibi olurlar. Bu durum da kişilerin küçük gözlemlerden büyük sonuçlar çıkarmalarına neden olmaktadır (Bostancı, 2003: 19-20).

Yatırımcılar, küçük bir örnek grubunun temsil etme gücünü, büyük bir gözlem grubunun temsil etme gücüne denk görebilir ve buna bağlı olarak hatalı kararlar alabilmektedir. Örneğin; bireyler yatırım yapmak istedikleri bir menkul değerin uzun vadeli getirilerini analiz etmektense o anki ortalama durumunu daha fazla düşünmektedirler. Sonuç olarak bu yatırımcılar, uzun dönemde başarılı performans gösteren bir hisse senedi yerine, yalnızca yakın bir süreçte yükselmiş olan bir menkul değere yatırım yapmayı tercih edeceklerdir. Bu da ileriki zamanlarda zarar etmeleri olasılığını doğurabilecektir (Otluoğlu, 2009: 29-30).

3.9.7.2. Çerçeveleme yanılgısı

Çerçeveleme yanılgısı, yatırımcıların karar vermeleri sırasında, olayların yansıtılma şekline dolaylı olarak etkilenecek değişik tepkiler göstermelerini ifade eden bir bilişsel yanılgıdır. Kahneman ve Tversky'nin 1981'deki "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice" isimli eserinde aynı sorun farklı olarak gösterildiğinde, karar vermeyi sağlayan psikolojik normların tahmin edilebilir değişiklikler sergilediklerini gösteren çerçeveleme etkisini bilimsel literatüre kazandırmışlardır. Bireyler seçim yaparken bütün seçenekler üzerinde akılcı değerlendirmelerde bulunamamaktadırlar. İlgi çekici olan belli seçenekleri çerçevelerler ve bunlar arasından seçim yaparlar (Sefil ve Çilingiroğlu, 2011: 255).

Kahneman ve Tversky tarafından 1984 yılında yapılan bir deneyde, Amerika Birleşik Devletleri'nde 600 insanın hayatını kaybetmesine neden olacak bir hastalık iki farklı deney grubuna sonuçları aynı olan farklı senaryolarla anlatılmıştır. İlk gruba, A programı uygulandığı takdirde 200 kişinin hayatta kalacağı, B programı uygulandığında ise 600 kişinin hayatta kalma olasılığının üçte bir, herkesin hayatını kaybetme olasılığının da üçte iki olacağı söylenmiştir. İkinci gruba, C programının

uygulanması durumunda 400 kişinin hayatını kaybedeceği, D programının uygulanması durumunda ise hayat kaybı olmama ihtimalinin üçte bir olacağı, herkesin ölme olasılığının da üçte iki olacağı söylenmiştir. Yani aynı soru ilk gruba yaşama çerçevesiyle, ikinci gruba da ölüm çerçevesiyle aktarılmıştır. Sonuç olarak ilk grupta A programını seçenler %72 iken, ikinci grupta C programını seçenlerin %22 olduğu saptanmıştır. İki programın sonuçları da aynıdır ancak insanlar olumlu olan çerçeveye sahip opsiyonu daha fazla tercih etmiştir (Sefil ve Çilingiroğlu, 2011: 256).

Finans piyasalarında da buna benzer seçimler yapmak durumunda olan yatırımcılar bazen bu tip yanılgılara düşebilmektedirler. Örnek vermek gerekirse, birbirine benzer olan A ve B portföyleri arasında yatırım kararı almak durumunda olan bir yatırımcının A portföyünün %70 yararlı olduğunu, B portföyünün de %30 yararlı olmadığını bildiği varsayılın. İki durum da aslında aynı olmasına rağmen A portföyüne yönelik olumlu bir izlenim verildiği için yatırımcı kararını A portföyünden yana kullanacaktır (Böyükaslan, 2012: 103-104).

3.9.7.3. Zihinsel sınıflandırma kısa yolu

Thaler, zihinsel muhasebenin 3 temel ögesini vurgulamaktadır. Birincisi; sonuçların algılanma ve yorumlanma biçimini, buna ek olarak kararların alınma şeklini ve daha sonra bu kararların nasıl değerlendirildiğini içermektedir. Muhasebe bu bölümde hem önceden öngörülen (ex ante), hem de geçmişe yönelik (ex post) maliyet-kar analizi doğrultusunda gerekli girdileri sunmaktadır. İkinci bileşen; belli etkinliklerin belli hesaplara atanmasını ifade etmektedir. Masraflar; gruplara ayrılmakta ve harcamalar çoğunlukla doğrudan veya dolaylı olarak bütçeleri sınırlandırmaktadır. Üçüncü bileşen ise hesapların değerlendirilme sıklığı ile ilgilidir. Hesaplar günlük, haftalık, aylık, yıllık aralıklarla değerlendirilebilmektedir. Pompian açısından zihinsel muhasebe, kişileri zihinsel olarak ayrı ayrı gruplandırmıştır. Örneğin; gruplardan biri paranın elde edilme yöntemini (çalışma, miras vs.) veya paranın nasıl kullanılacağını (tembellik, gereklilik vs.) anlatabilir, finansal değerleri farklı farklı değerlendirebilir ve bu değerlendirmeler bireyleri irrasyonel kararlar vermeye itebilmektedir (Küçük, 2014: 109; Gürkan, 2009: 49-50).

Drazen Prelec ve Duncan Simester'ın yaptıkları deneyi örnek olarak göstermiştir. Bu deneyde Prelec ve Simester, Boston Celtics biletleri için takımın üst düzey performans sergilediği bir dönemde bir açık artırma düzenler. Açık artırmada yer alan bireylerin

yarısına, ihaleyi kazanmaları durumunda bileti 24 saat içinde nakit olarak ödemeleri gerektiği, grubun diğer yarısına da kredi kartı yoluyla ödeme gerçekleştirecekleri söylenmiştir. Açık artırma sonuçlarından sonra, kredi kartı ile ödeme yapılacağı bilgisi bulunan bireylerin, nakitle ödeme yapılacağını bilen bireylere oranla en az iki kat daha fazla teklif verdikleri gözlemlenmiştir. Bu deneyde bireylerin parayı harcama yöntemleri gözlemlenmiştir (Gürkan, 2009: 50).

Farklı işlemlerin beyinde farklı hesaplara kaydedilmesi ve zihinsel hesapların birbirinden ayrı ayrı değerlendirilmesi yatırımcıların zamanlama, yatırım aracı seçimleri gibi konularda yanlış kararlar alabilmelerine yol açabilmektedir. Diğer psikolojik önyargıların da bir araya gelmesiyle zihinsel hesaplamalar sonucunda riskin hatalı algılanması ve bununla birlikte portföylerde az yatırım çeşitlendirilmesi meydana gelebilmektedir (Bülbul, 2008: 44).

3.9.7.4. Demirleme/referans noktası alma

Bireyler yeni bilgiler öğrenmelerine rağmen tepkilerini her zaman bu bilgilere göre güncelleyememektedirler. Kahneman ve Tversky 1974 yılında yaptıkları bir çalışmada, insan beyninin karmaşık bir durumla karşılaştığında problemleri çözebilmek için bir referans noktası belirlediğini, sonradan edinilen bilgilerle de bu referans noktasını düzeltebildiklerini tespit etmişlerdir. Buna demirleme eğilimi adını verilmektedir. Bireyler çoğunlukla geçmişteki gözlem ve deneyimlerden hareket ederek bir referans noktası belirlemektedir. Referans noktası, problemin yöntemini oluşturmakta ve hesaplara dayanmaktadır. Bireylerin yapacağı düzeltmeler iki durumda da yeterli olmayacaktır (Böyükaslan, 2012: 106).

Tversky ve Kahneman'ın, bir deneyde Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda yüzde kaç Afrikalı bulunduğunu sorarken 0'dan 100'e kadar sayıların bulunduğu bir çarkifeleği çevirttikleri çalışma, demirleme eğilimi için yapılmış olan en etkili deneylerden birisidir. Denekler bu çalışmadan hiç anlamadıkları halde soruları cevaplandırırken, çarkifeleğin gösterdiği değerlerin etkisinde kalmıştır. Hiçbir anlam ifade etmemesine karşın demirlenilen değer, bireylerin kararları üzerinde önemli bir etkisi bulunmuştur. Bir başka örnekte Kahneman ve Tversky tarafından yapılan bir deneyde ilk olarak $2 \times 3 \times 4 \times 5 \times 6 \times 7 \times 8$ ve ardından $8 \times 7 \times 6 \times 5 \times 4 \times 3 \times 2$ çarpma işlemlerinin sonucu istenmiştir. İlk çarpma işleminin sonuçlarının ortalaması 512, ikinci işlem için istenen sonucun ortalaması 2.250 olmuştur. Bu durumun nedeni

bireylerin ikinci çarpımın büyük bir değerle başladığı için sonucun da bu ölçüde büyük olacağını düşünmüş olmalarıdır. Bu bir demirlemedir. Ayrıca cevaplarının yanlış olduğu tekrardan tahmin yapmaları istenen denekler, ilk tahminlerinden yola çıkarak düzeltme işlemine gitmişlerdir (Turguttopbaş, 2008: 128).

3.9.7.5. Kayıptan kaçınma

Kahneman ve Tversky kayıptan kaçınma kavramını ortaya atmışlardır ve bunun bireylerin kayıplara daha fazla hassasiyet duyduklarını ifade etmek için söylemişlerdir. Yani bireyler kazançlara göre kayıplara daha fazla duyarlıdır kayıplara verdikleri tepki kazançlardakine göre daha fazladır. Örneğin, 10.000 dolarlık kayıp için duyulacak bir üzüntü, aynı miktardaki bir kazancın mutluluğundan daha fazla olacaktır. Bu yüzden bireyler kayıptan kaçınması, kazancı arzulamalarından daha önemlidir (Küçük, 2014: 112).

Kahneman ve Tversky'nin yaptıkları bir çalışmada bireylere sunulan iki seçenekten biri için karar vermeleri istenmiştir. İlk seçenekte bireye 7.500 dolarlık kesin bir kayıp, ikinci seçenekte de %75 olasılıkla 10.000 dolarlık bir kayıp ile %25 olasılıkla 10.000 dolar kazanma seçeneği sunulmuştur. İlk seçenekte kayıp, ikincide ise kazanma olasılığını sunulmaktadır. İki seçenekte de kayıp veya kazançlar birbirine denk iken, bireyler kayıptan kaçınma içgüdüsünden dolayı kaybetme seçeneğine katlanmamayı tercih ederek ikinci seçeneği tercih etmişlerdir (Alpdündar, 2016: 57).

3.9.7.6. Mevcudiyet kısa yolu

Mevcudiyet önyargısı, yatırımcıların yatırım yaparken menkul değerlerin hangi yöne doğru hareketleneceğine yönelik olasılıklar üzerinde karar verirken, deneyimler ışığında hareket etmesini belirtmektedir. Yatırımcı bir sorun yaşadığı zaman, aklında bu sorunla ilgili ayrıntıları kategorize eder ve buna dayanarak sorunu geri çağırır. Yatırımcının hafızasında bu olay ile ilgili bir bilgi varsa, yatırımcının bu olayın olma olasılığına olan inancı artış göstermektedir. Ancak olay ile ilgili mevcut bir bilgi yoksa yatırımcı bu olasılığı önemsemeyebilir (Yıldırım, 2017: 43).

3.9.7.7. Bilişsel çatışma

Bireyin inançlarının veya bilgilerinin birbirleri veya davranış eğilimleri ile uyuşmadığı durumlara bilişsel çatışma denilmektedir (Döm, 2003: 104). Shiller duygusal olarak değerlendirilen bilişsel çelişkiyi “hatalı inançlardan kaynaklanan bir pişmanlık

duygusu” olarak nitelemiştir (Kahyaoğlu, 2011: 35). Beyin birbirine uymayan iki farklı bilgiyle uğraşmaktan kaçınır ve bu durumda filtreleme yapar. Bilişsel uyumsuzluk bu filtreleme sürecinden önce gelen akıl tutarsızlığı durumudur (Şenkesen, 2009: 265). Biliş, bir bireyin kendisine, davranışına ve çevresindekilere ilişkin bildiği her şeyin tanımlamasıdır (Döm, 2003: 101). Festinger’e göre eğer iki bilişin birbiriyle ilgisi varsa ya uyumlu ya da çelişkili olmak zorundadır. İki biliş birbiriyle tutarlı olduğu durumda uyumlu, bunun tersi olduğu durumlarda ise çelişkili demektir. Bir birey çelişkili bir durumla karşılaştığında bundan psikolojik olarak bir rahatsızlık duymakta ve çatışmadaki değerlerin önemini azaltmak ve uyuşanların önemini artırmak yoluyla bu çelişkiyi olabildiğince azaltmaya çalışmaktadır (Kahyaoğlu, 2011: 36).

Bilişsel çelişki, kısaca mevcut bir durumun akıl tarafından bilincin kabul ettiği biçimde yargılanmasına neden olan bir kestirme davranış biçimidir. Örneğin; araba kullanırken trafik kazasına tanık olan bir sürücü, trafik kazası yapma olasılığı etkilenmemesine rağmen aracı daha dikkatli bir şekilde kullanacaktır. Bu dikkatli olma durumu bir süre devam ettikten sonra yeniden eski durumuna dönecektir. Bu davranışın temelinde insanların yaptıkları hatalardan gerektiği kadar ders çıkarmamaları vardır (Kuzkun, 2013: 16; Taner ve Akkaya, 2005: 49).

3.9.7.8. Kumarbaz yanılığı

Kumar tarih boyunca insanları şans yoluyla kazanma yoluna iten bir gerçeklik olmuştur. Bunun nedenini Adam Smith, bireylerin yeteneklerini abartmaları ve şanslarının yaver gittiği konusunu anlamsızca varsaymaları olarak ifade etmiştir. Bundan yaklaşık 160 yıl sonra Keynes, Smith’in görüşüne benzer bir görüş belirterek: ‘Bir ülkenin sermayesinin gelişmesinde kumarhanelerinin payı varsa, bu işte bir yanlılık var demektir.’ cümlesini kurmuştur. Bir diğer yandan insanlar kendilerini heyecanla tatmin etmek amacıyla da para harcama eğilimindedirler. Ancak bu yatırım söz konusu olduğu durumlarda tehlikeli olabilmektedir. Bireyler 1’e 100 bir kazanma ihtimalini, 1’e 5 bir olasılığa göre çok daha heyecanlı görmektedirler. Psikolojik kontrol bozukluğu olarak nitelendirilen patolojik kumarbazlık, risk karşısında bir duyarsızlık, öz denetim eksikliği ve risk almak yoluyla zevk alma ile şekillenmektedir. Patolojik kumar rahatsızlığı genellikle zamanla artış göstermektedir ve daha sonraları da giderek azalmaktadır. Yani bu durum bireylerin ömür boyunca muzdarip olacakları

kalıcı bir durum değildir. Bireysel çıkarlar bakımından yıllık zaman diliminde verilen teşviklerle çalışan tacirlerin risk alması mantıklı görülebilir. Ancak tacirlerin bu davranışları müşteriler için patolojik zararlara neden açabilmektedir (Küden, 2014: 68).

3.10. Duygusal Eğilimler

Duygusal eğilimler, bireylerin bilgileri işlerken hissetmeyi öne çıkartmaktadır. Duygusal eğilimlerin yatırımcı davranışları üzerinde bir etkisinin olmadığı söylenemez. Bunun yanında bu eğilimin ölçümünün yapılabilmesi de oldukça zordur (Hayta, 2014: 342).

3.10.1. Kendini Kontrol Edememe Eğilimi

Bireylerin kendi kontrollerini yitirmeleri yeteri kadar disiplin zaafı doğurmaktadır ve bunun sebebi duyguları ile hareket etmeleridir. Kendini kontrol edememe hali bireylerin; kısa vadede hedeflere odaklanma, zamanlamaya takılmaksızın fazladan işlem yapma, kayıptan kaçınma eğilimi ile birlikte zarara neden olan hisse senetlerini satmamak gibi hatalar yapmasına neden olmaktadır. Kendi kontrollerini sağlayamayan yatırımcılar uzun vadeli hedefleri ile uyumsuz olan davranışlar sergileyebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bir yatırım kararı almak ile, spor yapma veya sigarayı bırakmak istemek arasında pek de bir farklılık bulunmamaktadır. Birey bu kararların herhangi birinde taviz vererek geleceğini düşünerek refah düzeyini artırmaya çalışmaktadır. Örneğin; bir emeklilik fonunda birikim yapan bireyler bugün eğlence yapmak yerine birikim yaparak, gelecekleri için tasarrufta bulunmakta ve buna bağlı olarak geçici zevklerden zamandan taviz vermektedirler (Ertan, 2007: 44).

3.10.2. Belirsizlikten Kaçınma Eğilimi

Belirsizlik taraflı bir değişken olmakla beraber bazen objektif olarak yüksek belirsizlik şeklinde herkesin hemfikir olabileceği, bilginin yeterli veya güvenli olmadığı gibi durumlarda belirlenebilir. Belirsizlikten kaçınma durumu, bireylerin belirsiz olasılıklardan ziyade bilinen olasılıkların risklerini alma tercihinde bulundukları anlamına gelmektedir. Günlük hayatta bireyler için çok fazla belirsizlik vardır. Bu belirsizliklerin en büyüğü ise bireyler tarafından günlük ekonomi hakkında eksik bilgiye sahip olunmasıdır. Burada bilgi eksikliği, bireylerin karar verirken karar verdikleri ortama dair tam bir fikir edinememelerine yol açmakta, bu yüzden de alınan

kararların sonuçları kesinlikten uzak bir hal almaktadır. Bunun yanında, bilgi tanım olarak yer alsa bile, bireyler için bilginin algılanması bireyin akıl konumuna bağlıdır. Bilgi akılsal bir süreçle işlenir ve bu süreçte anlamlanır. Bu da aynı bilginin bireyler tarafından farklı farklı anlaşılması anlamına gelmektedir. İnsanların içinde yer aldıkları şirketlerin hisse senedini satın almaları, doğdukları şehrin takımini tutmaları tercih meselesi ve aşina olma durumu ile ilgilidir. Aşina olunana yatırım yapılması sonucunda bu hisse senetlerine daha çok yatırım yapılmakta ve pek fazla bir portföy çeşitlendirmesi gerçekleştirilmemektedir (Kojabad, 2012: 55-56).

3.10.3. Pişmanlıktan Kaçınma Eğilimi

Pişmanlık, yanlış kararlar sonucu geriye alınamayan durumlarda maruz kalınan duygunun tanımıdır (Döm, 2003: 90). Pişmanlık, hisse senetleri piyasasında kâr eden senetleri acele bir şekilde satma, buna mukabil zarar eden senetleri elde tutma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Aslan, 2016: 49).

Yatırımcılar kararları sonrasında gurur duymak için kazanç getiren senetleri erken bir şekilde satma, buna karşılık pişmanlık yaşamamak için kayba neden olan senetleri uzunca bir süre saklama eğilimindedirler. Örneğin; bir yatırımcının ihtiyaç duyduğu parayı veya portföyüne eklemek istediği bir senedi finanse etmek amacıyla elinde bulunan iki senetten birini satmak istediğini varsayalım. Bu durumda yatırımcı aldığından bu yana %20 kazanç getirisi olan A senedini mi yoksa %20 kayıp getiren B senedini mi satacaktır? Yatırımcı A senedini satarak %20’lik bir kâr elde etmiş olursa, elde ettiği kazançtan dolayı gururlanarak mutlu olacaktır. B senedini satması durumunda ise %20 zarara uğrayacak ve doğru olmayan bir yatırımda bulunmanın pişmanlığıyla üzüntü hissedecektir. Bu yüzden yatırımcı B senedini bir müddet daha saklayacak ve fiyatının yükselmesini ve böylelikle kâra geçmesini bekleyecektir. Bazı yatırımcıların fiyatı düşmekte olan senetleri ortalama maliyetini düşürmek için almaya devam etmeleri de, zarardan ve pişmanlıktan kaçınma isteklerinin bir sonucudur (Kuzkun, 2013: 14).

3.10.4. Hayal Kırıklığından Kaçınma Eğilimi

Bir olayda elde edilen getiri, beklentilere göre eksik veya zıt olduğunda hissedilen psikolojik reaksiyon hayal kırıklığı olarak adlandırılmaktadır. Gerçekleşen ile beklenen arasındaki fark büyüdükçe hayal kırıklığı da artmaktadır. Psikolojide yapılan çalışmalar, hayal kırıklığının etkisinin verilen kararlardan sonra elde edilen getirinin

sağladığı fayda üzerinde olumsuz olduğunu göstermiştir. Getirilerin ve beklentilerin karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan hayal kırıklığı oldukça olumsuz bir duygudur. Bireyler aldıkları kararlarda kalkıştıkları işin sonucunu da düşündükleri için hayal kırıklığı riskini de hesaba katarlar ve kararlarını bu doğrultuda verirler (Ertan, 2007: 72).

Kişiler bir belirsizlik durumuyla karşı karşıya kaldıklarında, tercih ettikleri seçenekler üzerinden beklenti içine girerler. Belirsizlik sona erdiğinde ve seçilen alternatifin sonucu elde edinildiğinde bu sonuç, beklenti ile karşılaştırılır. Gerçek getirinin beklentiden daha az olması durumunda birey, sonuçtan dolayı edilen faydanın yanında bir de hayal kırıklığı yaşar. Diğer taraftan, gerçekleşen getirinin beklentiden daha fazla olması durumunda ise kişi gurur ve sevinç yaşamaktadır (Kojabad, 2012: 40).

3.11. Sosyal Etkileşimler

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda, bireylerin ve toplumların çevrelerindeki olaylardan, değer yargılarından, düşüncelerden etkilendikleri ve bu unsurların insan davranışlarını yönlendirdiği saptanmıştır. İnsanların gündelik hayatını etkileyen bu unsurlar finansal piyasalarda da azımsanamayacak bir etkiye sahiptir. Örneğin; yatırımcıların rassal olmayan bir biçimde aynı menkul değerlerle alım ve satım yapma çabası içinde bulundukları gözlemlenmektedir. Bu durum, aynı söylentilerin olması ve yatırımcıların belli seviyede birbirlerini taklit etme eğilimi içerisinde olmalarından kaynaklanmaktadır (Yaşar, 2008: 111).

3.11.1. Sürü Davranışı

Genel olarak insanlar, daha özele indirgenirse de yatırımcılar toplu olarak hareket etmeye yatkındırlar. Yatırımcıların özellikle toplu olarak gerçekleştirilen piyasa işlemlerini kendi hareketlerinden daha çok önemsemeleri ve bu akımlardan etkilenmek yoluyla yatırım kararlarında bulundukları sıkça gözlemlenmektedir. Bu davranış türüne de sürü psikolojisi adı verilmiştir (Gümüş ve diğerleri, 2013: 80).

Yatırımcı yatırımda bulunacağı hisse senedinin gerçek değerini hesaplamalarla belirleyemiyorsa, hislerine güvenmek zorunda kalmaktan başka çaresi kalmamaktadır. Bir yatırımcının hisse senedi hakkındaki düşüncesi yatırımcı sosyalizasyonundan gelmektedir. Yatırımcılar bir hisse senedi ile ilgili analistlerin yorumlarını, medyanın ne yazdığını, diğer kimselerin de neler düşündüğünü araştırırlar. Yani

yatırımcılar yatırım kararını deyim yerindeyse başkalarının fikirlerine göre almaktadırlar. Yatırımcıların yatırım kararları ile ilgili çalışmalar ve görüş alışverişleri, sonunda fikir birliğine dönüşmektedir. Bu sürecin sonunda bu fikir birliği aslında bir yatırımcı sürüsü oluşturmaktadır. Yatırımcılar oluşan bu sürüden geri kalmamak amacıyla haberleri sürekli takip ederler. Bir konuda çoğunluğun fikir birliğine varmış olması durumunda yatırımcı bu fikrin tersine bir görüşe sahipse, yatırımcı sürüsünün yanılamayacağını düşünür ve bu psikolojiyle bir ikilemde kalır. Yatırımcının kendi kararı bu çoğunluk grubun kararı ile aynı ise birey aldığı karardan daha emin olacaktır. Yatırımcı sürüsüne katılarak zarar eden hisse senedini seçen yatırımcı, birçok diğer yatırımcının da aynı senedi tercih ettiğinin farkında olacağı için pişmanlık yaşamaz. Pişmanlıktan kaçınma eğilimi, sürü psikolojisinin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (Kara, 2005: 35-36).

3.11.2. Rasyonel Sürü Davranışı

Diğer yatırımcıların kararlarının cazip gelerek bireyin kararların önüne geçmesi sürü davranışına ayak uydurulduğunu göstermektedir. Yatırımcıların, yatırım araçlarıyla ilgili yeterince bilgi sahibi olmamaları veya bildiklerinin doğruluğuna tam olarak güvenemedikleri durumda, bireysel kararlar bir tarafa bırakılarak çoğunluğun taklit edilmesi rasyonel sürü davranışı olarak değerlendirilmektedir. Rasyonel sürü davranışları üç başlık altında incelenecek olursa bunlar bilgiye, saygınlığa ve ücrete dayalı sürü davranışlarıdır (Altay, 2008: 30-31).

3.11.3. Bilgiye Dayalı Sürü Davranışı (Bilgi Şelalesi)

Yatırımcılar benzer yatırım kararlarında bulunmak zorunda olduklarından dolayı benzer davranışlara sahiptirler. Bu yüzden yatırımcıların sahip olduğu bilgi, gösterdikleri davranışlar ve sonuç beklentileri de yine benzer olmaktadır. Bu yüzden de başlangıçtaki bilgiler farklı olduğunda bile sonuçların aynı olması bekletisinin oluşması durumunda da sürü davranışı ortaya çıkabilmektedir. Böyle bir durum ortaya çıktığı zaman yatırımcılar birbirlerinin davranışlarını gözlemleyebilmektedirler ve bu davranışların sonucuna şahitlik edebilmektedirler. Buradaki asıl dikkat edilmesi gereken konu yatırımcıların hangi seçeneğin nasıl daha uygun olduğunu belirlemesidir. Yatırımcıların her biri seçenekleri çözümleyerek direkt karar verme olanağına sahiptir. Ancak bu maliyetli bir metoddur ve fazlaca zamana mal olacaktır.

Bundan dolayı başka yatırımcıların bilgi ve deneyimlerine güvenmek daha kolay, daha pratik ve daha ekonomik bir yöntemdir (Hayta, 2014: 341).

3.11.4. Saygınlığa Dayalı Sürü Davranışı

Scharfstein ve Stein'a göre borsada ticaret yapmayı meslek edinen fon yöneticileri bazen kendi bireysel yeteneklerine güvenememektedir. Bundan dolayı bu bireyler güven duyabilecekleri yatırımcıların davranışlarını izleyerek sürü psikolojisi gösterirler (Yıldırım, 2017: 53).

Keynes, alanında yüksek saygınlığı bulunan fon yöneticilerinin kendi bilgilerini önemsemeyerek başka fon yöneticilerinin yatırım yaparken verdikleri kararları dikkate aldığını belirtmektedir. Bu da fon yöneticilerinin kendi saygınlıklarına değer vererek gözden düşmemeyi hedefledikleri anlamına gelmektedir. Yani saygınlıklarına leke gelebileceği çekincesiyle yatırımcılar, akılcı davranmaktan daha çok farklı bireylerin yatırım kararlarını takip ederek rasyonelliğin dışında hareket etmekte ve sürü davranışı kapsamında karar almaktadırlar (Yıldırım, 2017: 52-53).

3.11.5. Ücrete Dayalı Sürü Davranışı

Borensztein ve Galos, fon yöneticilerinin sergiledikleri performansın değerlendirmesi diğer yöneticilerinkine göre yapıldığından ötürü bu sürü davranışının meydana geldiğini belirtmektedir. Değerlendirme mutlak değer şekli yerine açıklanan şekilde yapılmadığı için bu tür bir sürü davranışı ortaya çıkmıştır (Doğukanlı ve Ergün, 2011: 231).

Bir fon yöneticisinin aylığının diğer yöneticilerin performanslarına bağlı bir duruma gelmesi, sürü davranışını ifade etmektedir. Karar verirken fon yöneticilerinin önemseyeceği bir veri de diğer fon yöneticilerinin verdikleri yatırım kararlarıdır çünkü bu yöneticiler birbirleriyle karşılaştırılmaktadır. Bu yüzden fon yöneticileri birbirlerinin kararlarını takip ederek performanslarını buna göre şekillendirmektedir ve buna bağlı olarak maaşların birbirleri arasında farklılaşmasını azaltacak riskte davranışlar sergilemiş olacaktırlar (Doğukanlı ve Ergün, 2011: 231).

3.11.6. İrrasyonel Sürü Davranışı

Çoğu zaman yatırımcı psikolojisinin yol açtığı rasyonel olmayan sürü davranışlarında yatırımcılar, kendi becerilerinin ve yeteneklerinin götüreceği yolu değil de diğer yatırımcıların yolunu takip ederler. Klasik ekonomistler insanların rasyonel

olduklarını ve buna bağı olarak gözlemlenen sürü davranışının; edinilen bilgilere, saygınlığa, koruma endişesine ve ücrete bağı olarak ortaya çıkan bir kavram olduğunu belirtmiştir. Fakat bazen mantıklı davranışlar duygusal faktörlerle irrasyonel davranışlara dönüşebilmektedir. Yatırımcılar genellikle bağı bulundukları topluluğun fikirleri ve davranışları haricinde bir karar vermezler. İşte o zaman kişiler, bulundukları grubun verdiği kararlar dışında karar vererek başarısız olma riskiyle karşı karşıya olmak yerine grupta paralel giderek aynı kararları vererek başarısız olmayı yeğlerler (Aldemir, 2015: 54-55).

4. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNİN DAVRANIŞSAL FİNANS ÜZERİNE ETKİSİNİN ANALİZİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmanın amacı insanların bireysel emeklilik sistemine olan yaklaşımları; birikim yapmaya olan yatkınlık, bireysel emeklilik hakkındaki temel bilgi seviyesinin ölçülmesi, hangi sistem türünün tercih edildiği, finansal risk alabilme arzusu ve son olarak yatırım aracı tercihlerini ortaya koymak. Bu amaçla Çalışma Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bulunan fabrikalardaki çalışanlara anket uygulanması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Ancak, Türkiye’de bu kapsamda fabrikalarda çalışan sayısı düşünüldüğünde, zaman ve maliyet kısıtları da dikkate alındığında, uygulamanın Kayseri Organize Sanayi Bölgesi ile sınırlı kalmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla, çalışmanın sonuçlarının diğer organize sanayi bölgesi çalışanlarının, hatta Kayseri’deki diğer Organize Bölgelerinde çalışanların tutum, davranış ve görüşlerini doğrudan temsil etmesi söz konusu değildir.

4.2. Literatür Taraması

Bireysel emeklilik sistemi ve davranışsal finans ile ilgili oldukça az çalışma vardır. Aşağıda bu çalışmalardan bazılarının değinilmiştir.

Yazar ve Çalışmanın Yılı	Çalışmanın Adı	Çalışmanın İçeriği, Yöntemi ve Uygulandığı Yer
Akgül (2021)	Davranışsal Finans Yaklaşımı Çerçevesinden Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışlar	Erzincan ilinde bireysel emeklilik sistemine katılan yatırımcılara anket uygulanmıştır. Bireysel emeklilik sistemine karşı güven oluşturularak, yatırımcıların sistemden ayrılmaları engellenebilir sonucuna ulaşılmıştır.
Erdoğan (2019)	Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamasındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri	Türkiye’de bireysel emeklilik sisteminde oluşan sorunların neler olduğu açıklamak ve bu sorunların çözüm önerilerinin neler olabileceğini anlatmaktadır.
Erdemci (2018)	Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışlar	Eskişehir ilinde çalışan 371 öğretmen üzerinde anket çalışması yapılmıştır. Bireylerin BES’e olan yaklaşımları ile birikim yapma amaçlarının farklılaştığı ve BES temel bilgi düzeylerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Doğan (2016)	Davranışsal Finans Eğilimleri ile Bireysel Emeklilik Fon Tercihleri Arasındaki İlişkinin Test Edilmesi: Türkiye’deki Banka Çalışanları Üzerine Bir Uygulama	BES’deki yatırım tercihleri ile davranışsal finans eğilimleri arasındaki bağlantıyı araştırmıştır. Ankara, Bursa ve Mersin kentlerinde bulunan bankalardaki toplam 400 personele anket uygulanmıştır. Bu analizlerin sonucunda da bireysel emeklilik yatırım tercihlerinde risk algısını, finansal okuryazarlık düzeyinin etkili olduğunu belirlemiştir.

Tablo 4.1. Bireysel Emeklilik Sistemi ve Davranışsal Finans Üzerine Yapılan Çalışmalar

Hidayet GÜNEŞ (2015)	Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışları: Karabük İlinde Bir Alan Araştırması	Karabük ilinde kişilerin bireysel emeklilik sistemine yönelik davranış ve tutumlarının neler olduğunun 700 kişiye anket uygulanarak belirlenmesidir. Hayatlarını planlama süreçlerinin bireylerin bireysel emeklilik sistemine katılmaya yönelik tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda bulunmuştur.
Mehmet ORHAN (2015)	Bireysel Emeklilik Sistemi ve Genç Tüketicilerin Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma	Ankara ili Keçiören ilçesi sınırlarında yaşayan 15-24 yaş aralığında olan genç tüketicilere anket uygulanmıştır. Sonuçta gerek devlet gerekse de emeklilik şirketleri aracılığı ile düzenlenen tanıtım kampanyaları ve teşvik uygulamalarını yetersiz gördüğü anlaşılmıştır
Murat KÜDEN (2014)	Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi	Geleneksel finans teorileri ile davranışsal finans teorisi arasında farklar olduğunun anlatılması. Anket çalışması 437 bireysel yatırımcıya uygulanmıştır. Çalışmada basit tesadüfi örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Sonuçta yatırımcıların bilgi yetersizliğinden değil de psikolojik önyargılar nedeniyle irrasyonel davranışlar sergiledikleri anket sonuçlarından anlaşılmaktadır.
Aysun GÖKSU (2013)	Portföy Yatırım Kararlarında Davranışsal Finansın Etkisi: BİST Uygulaması	Davranışsal finans eğilimlerinin BİST'de yatırım yapan yatırımcıların gösterdikleri etkilerin araştırılması. Borsa İstanbul, Destek Menkul Değerler ve bireysel yatırımcılar olmak üzere 152 kişiye gönderilen anket çalışmasına 96 kişi katılmıştır. Yapılan anket çalışmasının sonuçları, bireysel yatırımcıların yatırım kararı alırken rasyonelliğin yanında irrasyonel davranışlar sergilediğini de göstermektedir.
HİLAL İLGİN UYAR (2012)	Türkiye'de bireysel emeklilik sistemi ile ekonomik gelişmişlik arasındaki ilişkinin incelenmesi	Bireysel emeklilik sisteminin makroekonomik etkilerini İmkb'deki veriler ile inceleyerek bireysel emeklilik sistemi verileri ile temel ekonomik göstergeler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmaktır. Bu çalışmada araştırmanın yöntemi olarak Riske Maruz Değer- VAR modelleri kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre sadece sertifika sayısı ile mevduat faizi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.
Emir OTLUOĞLU (2009)	Davranışsal Finans Çerçevesinde Aşırı Güven Hipotezinin Test Edilmesi: İMKB' de bir uygulama	Çalışmada, çeşitli ekonometrik modeller kullanılarak İMKB'de aşırı güven hipotezinin geçerli olup olmadığı test edilmiştir. Araştırmada, İMKB-30 Endeksi'nin getiri ve işlem hacmi serilerinden hareketle İMKB'deki yatırımcıların aşırı güven eğilimde olup olmadıkları sınanmıştır. Sonuç olarak bir nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koyarken fiyatlardaki volatilitenin yatırımcıların aşırı güven eğiliminden kaynaklanmadığını da ortaya koymaktadır.

Tablo 4.1. (devam) Bireysel Emeklilik Sistemi ve Davranışsal Finans Üzerine Yapılan Çalışmalar

Evrin ŞENKESEN (2009)	Davranışsal Yatırımcı Tahvil Verimi Etkisi: İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında Bir Uygulama	Finans ve Duyarlılığının Üzerindeki Etkisi	Türk tahvil verimi üzerinde CNBC-e Tüketici Güven Endeksi, VIX volatilité (korku) endeksi, ülke risk primi, Amerikan 3 aylık LIBOR faizi ve iç borç stokunun etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yatırımcı duyarlılığının bir diğer ifadeyle yatırımcı duygu, his ve düşüncelerinin sabit getirili menkul kıymet fiyatları, dolayısıyla varlık fiyatları üzerindeki belirleyici rolünü göstermektedir.
P. Neslihan TURGUTTOPB AŞ (2008)	Yatırımcı Finansal Kararlara (Davranışsal Finans) ve Davranışsal Finans Teorilerinin İMKB'de Test Edilmesi	Davranışlarının Etkileri	İMKB'de işlem gören şirketlerin verileri üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmada belirlenmiş dönemlerde oluşan fiyat hareketleri davranışsal finans açısından incelenmiştir. İMKB'de uzun dönemli eğilimlerin kısa dönemli hareketlerden daha büyük önem taşıdığını görülmüştür.
Berna BÜLBÜL (2008)	Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi		Davranışsal finans teorisinin anlatılması. Davranışsal finansın teorisinin geleneksel finans teorilerinden farkının neler olduğuna yer verilmesidir. İMKB'de yabancı ve yerli yatırımcıların işlem hacimlerinin analiz edilmesi sonucunda yerli yatırımcıların sürü davranışı göstererek yabancı yatırımcıları takip ettiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.1. (devam) Bireysel Emeklilik Sistemi ve Davranışsal Finans Üzerine Yapılan Çalışmalar

4.3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın modeli, mevcut verilerin nasıl toplandığı ve verilerin toplanmasında hangi aracın kullanıldığı, anket formu oluşturulurken yararlanılan çalışmalar, çalışmanın ana kütlesi ve örnekleme, yapılan değerlendirmeler ve analizler bu noktada ayrıntılı bir biçimde ifade edilecektir.

4.3.1. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Bu çalışma Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bulunan fabrikalardaki çalışanlar üzerinde uygulanmıştır. Çalışma, katılımcıların bireysel emekliliğe yönelik kararlar alırken davranışsal finans eğilimleri gösterip göstermediklerini ifade etmesi açısından tanımlayıcı araştırma, davranışsal finans eğilimleri ile katılımcıların birikim yapma amacı, bireysel emeklilik sistemine yönelik temel bilgi düzeyleri ve bireysel emeklilik sistemine yaklaşımları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ölçmesi açısından da sebep-sonuç araştırması niteliği taşımaktadır. Bu süreçte farklı analiz yöntemleri kullanılarak uygulanan geçerliliği kanıtlanmıştır. Faktör analizi ile değişken sayısını azaltarak ve değişkenler arasındaki ilişkilere ulaşarak verilerin güvenilirlik oranlarına ulaşabilmektedir. Mann-Whitney U testi niceliksel ölçekli gözlemlerin dağılımını incelemek için kullanılan, parametrik olmayan istatistik testi olarak kullanılmaktadır.

Mann-Whitney U testini kullanmamızın nedeni ise parametrik olmayan sonuçlara ulaşmasıdır. (KMO) Kaiser – Meyer – Olkin veri değerlerinin tutarlılığı için kullanılan parametrik olmayan istatistiksel yöntemidir. Kruskal-Wallis sıralamalı tek yönlü varyans analizi, bağımsız gruplar arası anakütle medyanlarının eşitliğini sınamak amacı ile kullanılan, bir anakütlenin grup medyanlarının eşit olup olmadığını araştırmaktır. Kullanılan diğer yöntemler gibi parametrik olmayan istatistik sınamasıdır.

4.3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H0: Birikime yatkınlık cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime yatkınlık cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Birikime yatkınlık eğitime göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime yatkınlık eğitime göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Birikime yatkınlık yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime yatkınlık yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Birikime yatkınlık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime yatkınlık gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Birikime yatkınlık çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime yatkınlık çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Temel bilgi düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi eğitime göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Temel bilgi düzeyi eğitime göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Temel bilgi düzeyi yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Temel bilgi düzeyi gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Temel bilgi düzeyi çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

H0: Temel bilgi düzeyi ile birikime yatkınlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Temel bilgi düzeyi ile birikime yatkınlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Finansal risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Finansal risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Sistemin türü ile sistemden ayrılmayı düşünmek arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Sistemin türü ile sistemden ayrılmayı düşünmek arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: En çok kullanılan yatırım aracı ile bes temel bilgi seviyesi arasında anlamlı bir fark yoktur.

H1: En çok kullanılan yatırım aracı ile bes temel bilgi seviyesi arasında anlamlı bir fark vardır.

4.3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Çalışmada anket formları veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Anket çalışması yüz yüze yapılmış ve toplam 410 fabrika çalışanına uygulanmıştır. Katılımcıların bireysel emekliliğe yönelik kararlar verirken davranışsal finans eğilimi gösterip göstermediklerini ifade etmeye ve davranışsal finans eğilimleri ile katılımcıların birikim yapma amacı, BES' e yönelik temel bilgi düzeyleri ve BES' e olan yaklaşımları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ölçmeye yönelik hazırlanan anketteki ifadelerin ve ölçeğin geliştirilmesinde literatürdeki benzer çalışmalarda uygulanan anketteki sorulardan, konuyla ilgili kitaplarda yer alan örneklerden yararlanılmıştır. Anket formunda yer alan sorular oluşturulurken yararlanılan başlıca çalışmalar Tablo 4.1.'de sunulmuştur:

Yazar/ Yayın Yılı	Çalışmanın Adı
Çağrı Erdemci (2018)	Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışlar: Eskişehir İli Milli Eğitim Bakanlığı Bünyesindeki Öğretmenler Üzerine Bir İnceleme
Hidayet GÜNEŞ (2015)	Bireylerin Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum ve Davranışları: Karabük İlinde Bir Alan Araştırması
Mehmet ORHAN (2015)	Bireysel Emeklilik Sistemi ve Genç Tüketicilerin Algı ve Tutumları Üzerine Bir Araştırma
Seda ALDEMİR (2015)	Davranışsal Finans Açısından Yatırımcı Davranışlarının İncelenmesi: Tokat İli Örneği
Arzu Rahime UÇAR (2014)	Bireysel Emeklilik Fon Tercihlerinde Davranışsal Finans Eğilimleri
Ayhan KÜÇÜK (2014)	Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından Ele Alınması: Osmaniye Örneği
Murat KÜDEN (2014)	Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi
İbrahim KUZKUN (2013)	Yatırımcılarda Risk Alma Düzeyinin Belirlenmesi: Bir Alan Çalışması
Adem BÖYÜKASLAN (2012)	Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği
Ekrem TUFAN (2008)	Davranışsal Finans: Finansal Kararları Yönlendiren Sosyal Psikolojik Anomalilerin Davranışsal Finans Bağlamında İncelenmesi ve İMKB Açısından Değerlendirilmesi
Serpil DÖM (2003)	Yatırımcı Psikolojisi: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma

Tablo 4.2. Anket Oluşturulurken Yararlanılan Kaynaklar

4.3.4. Ana Kütle ve Örneklem

Çalışmanın ana kütesini Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bulunan fabrikalardaki çalışanlar oluşturmaktadır. Türkiye'nin ilk 500 şirketinin bilgilerinin bulunduğu web sayfasından (<https://www.iso500.org.tr>) elde edilen veriler ışığında Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde ilk 500 şirket arasında yer alan 14 şirket çalışanının toplam 13.690 çalışandan 410 kişiden oluşan bir örneklem belirlenmiştir.

4.3.5. Değerlendirme ve Uygulanan Analizler

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde ve analizinde SPSS (v. 25.0) (Statistical Package for the Social Science) programından yararlanılmıştır. Anket sorularına verilen cevaplar ışığında, frekans, yüzde ve ortalama dağılımlarını içeren tablo oluşturulmuş, bunun yanı sıra hipotezlerin sınanabilmesi için faktör analizi, kruskal wallis, ki-kare, doğrusal regresyon analizi yapılmıştır.

4.4. Bulgular ve Yorum

Bu kısımda ilk olarak demografik özelliklere ve davranışsal finans eğilimlerini ölçmeye yönelik ifadelerle ilişkin bulgular tablolarla gösterilmiştir. Sonrasında belirlenen değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmeye yönelik gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular ifade edilip yorumlanmış ve hipotezler sınanmıştır.

Demografik Özelliklere Yönelik Bulgular

Kayseri Organize Sanayi Bölgesinde bulunan fabrikalardaki uygulanan anketin frekans analizi aracılığıyla ifade edilen açıklayıcı nitelikteki demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitim durumu, çalışma süresi, aylık ortalama gelir).Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen verilere ilişkin betimsel ve sonuç çıkarmaya yönelik istatistiksel analizler yer almaktadır. Analiz sonuçları aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak sunulmaktadır.

Örneklem hacmi 410 kişidir. Veriler sürekli, nominal ve ordinal olarak ayrı ayrı ele alınmıştır.

Temel İstatistikler				
		Yaş	Çalışma süresi	Sistemde Kalma Süresi
N	Valid Geçerli	410	410	410
	Missing Kayıp	0	0	0
Mean Ortalama		36.18	50.90	10.40
Standart Sapma		7.773	51.912	18.297
En düşük		24	2	2
Maximum En yüksek		72	288	120

Tablo 4.3. Temel İstatistikler

Sürekli verilerin özeti yukarıdaki tabloda mevcuttur. Minimum yaş 24 maksimum yaş 72, ortalama yaş 36.18'dir. Çalışma süresi minimum 2 ay, maksimum 288 ay ve ortalama 50,9 aydır. Sistemde kalma süresi ise minimum 2 ay, maksimum 120 ay ve ortalama 10,4 aydır. Her iki verinin de standart sapması yüksektir.

Cinsiyet Dağılımı					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid Gçrl	Erkek	324	79.0	79.0	79.0
	Kadın	86	21.0	21.0	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.4. Cinsiyet Dağılımı

Ankete katılanların %79'u erkek, %21'i kadındır.

Eğitim Durumu Dağılımı					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid Gçrl	Lise	317	77.3	77.3	77.3
	On Lisans	27	6.6	6.6	83.9
	Lisans	54	13.2	13.2	97.1
	Lisansüstü	12	2.9	2.9	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.5. Eğitim Durumu Dağılımı

Ankete katılanların %77,3'ü lise, %6,6'sı ön lisans, %13,2'si lisans, %2,9'u lisans üstü eğitim düzeyindedir.

Aylık Gelir Dağılımı					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	2500 VE ALTI	22	5.4	5.4	5.4
	2501-3500	306	74.6	74.6	80.0
	3501-4500	38	9.3	9.3	89.3
	4501-5500	17	4.1	4.1	93.4
	5501-6500	10	2.4	2.4	95.9
	6500 VE ÜZERE	17	4.1	4.1	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.6. Aylık Gelir Dağılımı

Katılımcıların %5,4'ü 2500 TL altı, %74,6'sı 2501-3500 TL arası, %9,3'ü 3501-4500 TL arası, %4,1'i 4501-5500 TL arası, %2,4'ü 5501-6500 TL arası ve %4,1'i 6500 TL üzeri gelire sahiptir.

Verilerin dağılımı Kolmogorov-Smirnov ile test edilmiş ve test sonucunda verilerin normal dağılmadığı gözlemlenmiştir. Veriler normal dağılıma uymadığı için Spearman Korelasyonu incelenmiştir. Korelasyon katsayıları aşağıdaki tabloda mevcuttur.

	d-1	d-2	d-3	d-4	d-5	d-6	d-7	d-8	d-9	d-10	d-11	d-12
d-1		0,465	0,321	0,466	0,357	0,379	0,069	0,189	0,252	0,238	0,225	-0,142
d-2	0,465		0,177	0,438	0,205	0,269	0,214	0,237	0,308	0,233	0,256	-0,096
d-3	0,466	0,438		0,286	0,362	0,495	0,117	0,438	0,305	0,373	0,424	-0,108
d-4	0,357	0,205	0,240		0,362	0,301	0,175	0,146	0,224	0,298	0,052	-0,143
d-5	0,379	0,269	0,074	0,495		0,301	0,229	0,473	0,310	0,415	0,428	-0,119
d-6	0,069	0,214	-0,211	0,117	0,175		0,229	0,267	0,205	0,316	0,127	0,046
d-7	0,189	0,237	0,028	0,438	0,146	0,473		0,267	0,216	0,343	0,447	-0,046
d-8	0,252	0,308	0,129	0,305	0,224	0,310	0,205		0,216	0,407	0,142	-0,130
d-9	0,238	0,233	0,044	0,373	0,298	0,415	0,316	0,343		0,407	0,307	-0,180
d-10	0,225	0,256	0,002	0,424	0,052	0,428	0,127	0,447	0,142		0,307	0,070
d-11	-0,142	-0,096	-0,263	-0,108	-0,143	-0,119	0,046	-0,046	-0,130	-0,180		0,070
d-12												

Tablo 4.7. Korelasyon Matrisi

Davranış analizi sorularının korelasyon matrisi incelendiğinde bu sorulardan 4. ile 6.'nın, 6. ile 8.'in, 4. ile 1.'in diğer değişkenlere göre daha yüksek korelasyonlu olduğu görülmektedir. Tüm veri seti göz önüne alındığında değişkenlerin korelasyonları değişim gösterse de çok yüksek korelasyona sahip diyebileceğimiz değişkenler bulunmamaktadır. Veriler arası en yüksek korelasyon 0,495'tir.

4.4.1. Likert Ölçekli Soruların Frekansları

Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı İyimserlik Eğilimi(davranışsal1)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	58	14.1	14.1	14.1
	Katılmıyorum	123	30.0	30.0	44.1
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	129	31.5	31.5	75.6
	Katılıyorum	79	19.3	19.3	94.9
	Kesinlikle Katılıyorum	21	5.1	5.1	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.8. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı İyimserlik Eğilimi

“Birikim yapma konusunda başarılı olduğumu düşünüyorum.” ile bireysel emekliliğe yönelik aşırı iyimserlik eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 14.1 ‘i (58 kişi) kesinlikle katılmıyorum, % 30.0 (123 kişi) katılmıyorum,% 31.5 (129 kişi) ne katılıyorum ne katılmıyorum,% 19.3 (79 kişi) katılıyorum,% 5.1 (21 kişi) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katılmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışanların bireysel emekliliğe yönelik birikim kararları alırken aşırı iyimserlik eğilimi göstermediği görülmektedir. Kendilerini birikim yapma konusunda başarılı görmemektedirler.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Kendini Kontrol Edememe Eğilimi (davranışsal2)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
	Kesinlikle Katılmıyorum	77	18.8	18.8	18.8
	Katılmıyorum	104	25.4	25.4	44.3
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	86	21.0	21.0	65.3
	Katılıyorum	71	17.3	17.4	82.6
	Kesinlikle Katılıyorum	71	17.3	17.4	100.0
	Total	409	99.8	100.0	
Missing	System	1	.2		
	Total	410	100.0		

Tablo 4.9. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kendini Kontrol Edememe Eğilimi

“Kendi keyfimden, eğlencemden ve diğer tüketimlerimden fedakârlık yaparak emeklilik dönemim için tasarrufta bulunuyorum.” ile bireysel emeklilik sisteminde kendini kontrol edememe eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize

Sanayideki fabrika çalışanları % 18.8 (77 kişi) kesinlikle katılmıyorum , % 25.4 (104 kişi) katılmıyorum ,% 21.0 (86 kişi) ne katılıyorum ne katılmıyorum,%17.3 (71 kişi) Katılıyorum,% 17.3 (71 kişi) kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katılmadığı görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışanların kendi keyfinden diğer/eğlencemden/tüketimlerimden fedakârlık yapamadıkları ve gelecekteki hayatlarına yönelik refah düzeylerini artırmaya çalış(a)madıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak çalışanların bireysel emekliliğe yönelik kendini kontrol edememe eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Zihinsel Sınıflandırma Eğilimi (davranışsal3)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	147	35.9	36.0	36.0
	Katılmıyorum	168	41.0	41.2	77.2
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	66	16.1	16.2	93.4
	Katılıyorum	22	5.4	5.4	98.8
	Kesinlikle Katılıyorum	5	1.2	1.2	100.0
	Total	408	99.5	100.0	
Missing	System	2	.5		
Total		410	100.0		

Tablo 4.10. Bireysel Emekliliğe Yönelik Zihinsel Sınıflandırma Eğilimi

“Birikimim tümünü bireysel emekliliğe yatırırım.” ile bireysel emekliliğe yönelik zihinsel sınıflandırma eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 35.9 (147 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%41.0 (168 kişi) ,%16.1 (66 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,% 5.4 (22 kişi) Katılıyorum,%1.2 (5 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katılmadığı görülmektedir. Bu da çalışanların birikimlerini farklı amaçlara ya da hesaplara ayırdığını ve bu durumun da birikim kararları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Bilgi Yanılsaması) Eğilimi (davranışsal4)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	58	14.1	14.2	14.2
	Katılmıyorum	82	20.0	20.0	34.2
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	69	16.8	16.9	51.1
	Katılıyorum	161	39.3	39.4	90.5
	Kesinlikle Katılıyorum	39	9.5	9.5	100.0
	Total	409	99.8	100.0	
Missing	System	1	.2		
Total		410	100.0		

Tablo 4.11. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Bilgi Yanılsaması) Eğilimi

“Bireysel emeklilik sistem i hakkında bilgi sahibi olduğum takdirde sisteme yönelik yatırım tahminlerimin doğruluğunun artacağını düşünüyorum.” ile bireysel emekliliğe yönelik aşırı güven-bilgi yanılsaması eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri

Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 14.1 (58 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%20.0 (82 kişi) Katılmıyorum,%16.8 (69 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, % 39.3 (161 kişi) Katılıyorum,% 9.5 (39 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani Çalışanların bilgi düzeylerinin artmasıyla öngörülerinin doğruluğunun da aynı şekilde artacağına inanmaktadır.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Rasyonel Sürü Davranışı Eğilimi (davranışsal5)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	107	26.1	26.1	26.1
	Katılmıyorum	108	26.3	26.3	52.4
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	124	30.2	30.2	82.7
	Katılıyorum	52	12.7	12.7	95.4
	Kesinlikle Katılıyorum	19	4.6	4.6	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.12. Bireysel Emekliliğe Yönelik Rasyonel Sürü Davranışı Eğilimi

“Bireysel emeklilik sistemi hakkında bilgi sahibi olmadan çevremdekilerin tavsiyesiyle sisteme giriş yaparım veya sistemde kalmaya devam ederim.” ile bireysel emekliliğe yönelik aşırı güven-bilgi yanılsaması eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 26.1 (107 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%26.1 (108 kişi)Katılmıyorum,%30.2 (124 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%12.7 (52 kişi) Katılıyorum, %4.6 (19 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katılmadığı görülmektedir. Yani çalışanların bireysel emeklilik sistemi ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmamaları veya sahip oldukları bilginin doğruluğuna ilişkin güvenlerinin düşük olduğu durumda, bireysel kararları bırakarak çevredeki diğer bireysel emeklilik sistemi katılımcılarını ya da tasarruf sahiplerini taklit etme eğilimi göstermemektedir.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Kayıptan Kaçınma Eğilimi (davranışsal6)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	40	9.8	9.8	9.8
	Katılmıyorum	74	18.0	18.0	27.8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	80	19.5	19.5	47.3
	Katılıyorum	162	39.5	39.5	86.8
	Kesinlikle Katılıyorum	54	13.2	13.2	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.13. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kayıptan Kaçınma Eğilimi

“Yatırımların sonucunda birikimimde yaşanacak kaybın vereceği üzüntü, aynı tutardaki kazancın yaşatacağı sevinçten daha çok etkiler.” ile bireysel emekliliğe yönelik kayıptan kaçınma eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 9.8 (40 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum, %18.0 (74 kişi) Katılmıyorum,%19.5 (80 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%39.5 (162 kişi) Katılıyorum,%13.2 (54 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanların kazançlara nazaran kayıplara karşı daha fazla duyarlı oldukları ve daha çok tepki verdikleri görülmektedir. Bu nedenle çalışanlar açısından kayıptan kaçınma, kazancı gerçekleştirmekten daha fazla önem arz etmektedir

Bireysel Emekliliğe Yönelik Bilişsel Çatışma Eğilimi (davranışsal7)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	47	11.5	11.5	11.5
	Katılmıyorum	64	15.6	15.6	27.1
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	102	24.9	24.9	52.1
	Katılıyorum	145	35.4	35.5	87.5
	Kesinlikle Katılıyorum	51	12.4	12.5	100.0
	Total	409	99.8	100.0	
Missing	System	1	.2		
Total		410	100.0		

Tablo 4.14. Bireysel Emekliliğe Yönelik Kayıptan Kaçınma Eğilimi

“Bireysel emeklilikte çevremdekilerin uğradığı kayba tanık olmam, benim yatırım davranışımı etkiler.”ile bireysel emekliliğe yönelik bilişsel çatışma eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları %11.5 (47 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%15.6 (64 kişi) Katılmıyorum,%24.9 (102 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%35.4 (145 kişi) Katılıyorum,%12.4 (51 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanların bu olayı hafızalarındaki mevcudiyetine göre yargılayan yanıltıcı ve kestirme bir davranış biçimi görülmektedir. Bir başka deyişle çevremdekilerin uğradığı kayba tanık olan çalışan, kendisinin kayıp yaşama ihtimalinde artış olmasa bile birikimlerini bireysel emeklilik sisteminde yatırıma dönüştürürken daha dikkatli davranacaktır. Fakat bu dikkat bir süre daha devam edecek ve sonrasında yeniden eski halini alacaktır.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşına Olanı Tercih Etme ve Belirsizlikten Kaçınma Eğilimleri (davranışsal8)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	48	11.7	11.7	11.7
	Katılmıyorum	73	17.8	17.8	29.5
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	72	17.6	17.6	47.1
	Katılıyorum	163	39.8	39.8	86.8
	Kesinlikle Katılıyorum	54	13.2	13.2	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.15. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşına Olanı Tercih Etme Ve Belirsizlikten Kaçınma Eğilimleri

“Bilgi sahibi olduğum ve bana standart bir getiri sunacak olan X fonunu, bilgi sahibi olmadığım fakat getirisinin daha yüksek olma ihtimali olan Y fonuna tercih ederim.” ile aşına olanı tercih etme ve belirsizlikten kaçınma eğilimlerinin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları % 11.7 (48 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%17.8 (73 kişi) Katılmıyorum,%17.6(72 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%39.8 (163 kişi) Katılıyorum,%13.2 (54 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanlar riskli iki seçenek arasında kalmaları halinde az da olsa bilgi sahibi oldukları bir seçeneği kazanma olasılığı diğerine göre düşük olsa bile, tercih etmektedir. Ayrıca çalışanlar bilgi eksikliğine dayalı olarak bilinmeyen olasılıklardan çok, bilinen olasılıklara yönelik riskler almayı tercih ederek belirsizlikten kaçınmaktadır.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) ve Hataları Yanlış Değerlendirme Eğilimleri (davranışsal9)					
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	42	10.2	10.2	10.2
	Katılmıyorum	89	21.7	21.7	32.0
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	156	38.0	38.0	70.0
	Katılıyorum	105	25.6	25.6	95.6
	Kesinlikle Katılıyorum	18	4.4	4.4	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.16. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) Ve Hataları Yanlış Değerlendirme Eğilimleri

“BES fonlarımdaki olası kayıplardan portföy yöneticilerini sorumlu tutarım.” ile aşırı güven (yükleme önyargısı) ve hataları yanlış değerlendirme eğilimlerinin bir arada sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları %10.2 (42 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum, %21.7 (89 kişi) Katılmıyorum, %38.0 (156 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, %25.6 (105 kişi) Katılıyorum, %4.4 (18 kişi)

Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun kararsız kaldığı görülmektedir. Yani çalışanlar kötü sonuçları dışsal etkenlere bağlamamaktadır. Başka bir deyişle çalışanlar başarısızlıkları kötü şansa veya diğer kişilerin aksiyonları ile gerekçelendirmemektedir.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) Eğilimi (davranışsal10)				
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	31	7.6	7.6
	Katılmıyorum	66	16.1	16.1
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	105	25.6	25.6
	Katılıyorum	152	37.1	37.1
	Kesinlikle Katılıyorum	56	13.7	13.7
	Total	410	100.0	100.0

Tablo 4.17. Bireysel Emekliliğe Yönelik Aşırı Güven (Yükleme Önyargısı) Eğilimi

“BES fonlarımdaki olası kazançları kendi başarımlarım olarak değerlendiririm.” ile bir önceki soru ile bağlantılı olarak aşırı güven (yükleme önyargısı) eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları %7.6 (31 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum, %16.1 (66 kişi) Katılmıyorum, %25.6 (105 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, %37.1 (152 kişi) Katılıyorum, %13.7 (56 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanlar ortaya çıkan iyi sonuçları ve başarıları, kendi yeteneklerine ve becerilerine bağlamaktadır.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Tutuculuk Eğilimi (davranışsal11)				
		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	47	11.5	11.5
	Katılmıyorum	67	16.3	16.3
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	110	26.8	26.8
	Katılıyorum	141	34.4	34.4
	Kesinlikle Katılıyorum	45	11.0	11.0
	Total	410	100.0	100.0

Tablo 4.18. Bireysel Emekliliğe Yönelik Tutuculuk Eğilimi

“Oluşturduğum X emeklilik yatırım fonu ile ilgili bu ay olumsuz beklentiler söz konusu olsa bile planlamamı geçen ayki olumlu beklentiye göre yaparım.” ile tutuculuk eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları %11.5 (47 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%16.3 (67 kişi) Katılmıyorum,%26.8 (110 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%34.4 (141 kişi) Katılıyorum,%11.0 (45 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanlar belirli bir görüş ya da öngörüye inatla bağlanmaya meyillidir.

Bireysel Emekliliğe Yönelik Temsil Etme Eğilimi (davranışsal12)		Kişi Sayısı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Valid	Kesinlikle Katılmıyorum	12	2.9	2.9	2.9
	Katılmıyorum	52	12.7	12.7	15.6
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	177	43.2	43.2	58.8
	Katılıyorum	153	37.3	37.3	96.1
	Kesinlikle Katılıyorum	16	3.9	3.9	100.0
	Total	410	100.0	100.0	

Tablo 4.19. Bireysel Emekliliğe Yönelik Temsil Etme Eğilimi

“Birikimlerimin değerlendirilmesi için fon karmamı oluştururken uzun vadede başarılı bir performans sergileyen B emeklilik yatırım fonunu, kısa vadede yükselişte olan ve dikkat çeken A emeklilik yatırım fonuna tercih ederim.” ile temsil etme eğiliminin sorgulandığı anket sorusunda Kayseri Organize Sanayideki fabrika çalışanları %2.9 (12 kişi) Kesinlikle Katılmıyorum,%12.7 (52 kişi) Katılmıyorum,%43.2 (177 kişi) Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum,%37.3 (153 kişi) Katılıyorum,%3.9 (16 kişi) Kesinlikle Katılıyorum cevabını vermiştir. Bu sonuca göre ankete katılanlar çoğunluğun bu ifadeye katıldığı görülmektedir. Yani çalışanlar karar verirken, en fazla göze çarpan, en fazla dikkat çeken unsurların üzerinde durmamakta ve kararlarını kalıplara göre vermeyerek temsil etme eğilimi göstermemektedir.

4.4.2. Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizi

Bu araştırmada öncelikle anket sorularının güvenilirlik ve geçerliliği test edilmiştir. 6-17. arasındaki sorular birikime yatkınlık ve bilgi düzeyini ölçmekte olup bu 12 sorunun güvenilirliğini hesaplamak için tutarlılık katsayısı "Cronbach Alpha" hesaplanmaktadır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha = 0.779$ kadar yüksek bulunmuştur. Açıklayıcı faktör analizi yöntemi, ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymaktadır. Barlett testi sonucunda ($p = 0.000 < 0.05$) faktör analizine dahil edilen değişkenler arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Test sonucu ($KMO = 0.784 > 0.60$) örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu göstermektedir. (KMO) Kaiser – Meyer – Olkin ver değerlerinin tutarlılığı için kullanılan istatistiksel yöntemdir. Ölçeğin genel güvenilirliği %78 ile yüksek bulunmuştur. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilmiş ve faktörler arasındaki ilişkinin yapısı değişmeden kalmıştır. Varimaks yönteminde amaç faktör varyanslarını maksimum yapmaktır. Bu yöntemle faktör çıkarma işleminde yüksek olan faktör yükleri daha yüksek, düşük olan faktör yükleri ise daha düşük olarak elde edilmiş olur. Böylelikle yorumlanması daha kolay olur, çünkü hangi değişkenlerin bir değişkenle ilişkili olduğunu söyler. Faktör analizi sonucunda değişkenler, açıklanan toplam varyansın% 60.75'ini

oluşturan 3 faktör altında toplanmıştır. Bulunan alfa güvenirliği ve açıklanan varyans değerine dayalı olarak anketin etkili ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılabılır. Ölçeğin son faktör yapısı aşağıda gösterilmiştir.

	Cronbach's Alpha		Soru Adedi		
	.779		12		
davranışsal1	21.88	45.476	.498	.351	.756
davranışsal2	21.70	43.478	.479	.316	.757
davranışsal3	22.66	51.325	.134	.226	.788
davranışsal4	21.49	41.879	.656	.505	.735
davranışsal5	22.16	46.851	.371	.244	.769
davranışsal6	21.31	43.406	.587	.427	.745
davranışsal7	21.38	47.385	.315	.250	.775
davranışsal8	21.34	44.111	.516	.394	.753
davranışsal9	21.68	46.553	.456	.262	.760
davranışsal10	21.28	44.687	.529	.372	.752
davranışsal11	21.44	44.885	.491	.367	.756
davranışsal12	21.34	54.908	-.133	.102	.805

Tablo 4.20. Güvenirlik İstatistiği

Yukarıdaki Tablo 4.19. herhangi bir soru silindiğinde güvenirliğin nasıl değişeceğini göstermektedir. Analiz göre 3. Soru ve 12. Sorular anketten çıkarılırsa güvenirlik sırasıyla 0,788 ve 0,805'e yükselmektedir. Ancak bu değişim çok düşük olduğu için bu çalışmada soru elemesi yapılmamıştır.

KMO and Bartlett's Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.784
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	743.373
	Serbestlik Derecesi	36
	Anlamı	.000

Tablo 4.21. KMO And Bartlett's Testi

Açıklanan Toplan Varyans Tablosu						
Bileşenler	İlk Özdeğerler			Toplamları		
	Total	% Varyansı	Bileşen %	Total	% Varyansı	Bileşen %
1	3,080	34,227	34,227	3,080	34,227	34,227
2	1,379	15,327	49,554	1,379	15,327	49,554
3	1,008	11,197	60,750	1,008	11,197	60,750
4	0,802	8,910	69,660			
5	0,626	6,955	76,615			
6	0,619	6,881	83,495			
7	0,582	6,470	89,965			
8	0,478	5,310	95,275			
9	0,425	4,725	100,000			

Tablo 4.22. Açıklanan Toplan Varyans Tablosu

Temel Bileşenler			
	1	2	3
16. soru	0,848	-0,027	0,065
13. soru	0,744	0,27	-0,017
11. soru	0,682	0,332	0,198
12. soru	0,127	0,792	-0,223
14. soru	0,205	0,58	0,276
15. soru	0,444	0,576	0,123
8. soru	-0,014	-0,19	0,795
6. soru	0,299	0,181	0,657
10. soru	-0,036	0,493	0,586

Tablo 4.23. Temel Bileşenler

Soruların faktör analizi değerlendirilmesinde özdeğeri birden büyük faktörlerin ele alınmasına, değişkenlerin faktör içerisindeki ağırlığını gösteren faktör yüklerinin yüksek olmasına, aynı değişken için faktör yüklerinin birbirine yakın olmamasına dikkat edilmiştir.

Faktörlerin 1.si Yatırım Tercihleri, 2.si Davranış Türleri ve 3.sü Birikime Yatkınlık olarak isimlendirilmiştir.

4.4.3. Verilerin Analizi

Bu bölümde faktör analizi ile elde edilen Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkınlık gruplarının demografik özelliklere göre karşılaştırılması yapılmıştır.

Veriler istatistiksel analizlere tabii tutulurken kontrol edilmesi gereken varsayımlar vardır. Bunlar;

- Veriler aralıklı ya da oransal olmalıdır.
- Veriler normal dağılıma uymalıdır.
- Gruplar arası varyans eşit olmalıdır.

Bu varsayımların karşılanma durumlarına göre farklı analizler kullanılacaktır. Aşağıdaki tabloda hangi varsayımların sağlanması ile hangi analizlerin kullanılabileceği gösterilmektedir.

İstatistik Analiz Varsayımları			
Grup Sayısı	Grupların Durumu	Varsayımlar	Kullanılacak Test
2	Bağımsız	Her 3'ü de karşılanıyorsa	Bağımsız t-testi
2	Bağımsız	3 varsayımdan en az 1'i ihlal edilmişse	Mann-Whitney U testi
2	Bağımsız	En az 1. ve 2. varsayım ihlal edilmişse	Bağımlı t-testi
2	Bağımsız	1. ve 2. varsayım ihlal edilmişse	Wilcoxon testi
2	Bağımsız	Nominal veri kullanılıyorsa	Ki-kare testi
3 ve üzeri	Bağımsız	Her 3'ü de karşılanıyorsa	ANOVA testi
3 ve üzeri	Bağımsız	3 varsayımdan en az 1'i ihlal edilmişse	Kruskal-Wallis testi

Tablo 4.24. İstatistik Analiz Varsayımları

4.4.4. Normallik Testi

H0: Veriler normal dağılıma uymaktadır.

H1: Veriler normal dağılıma uymamaktadır.

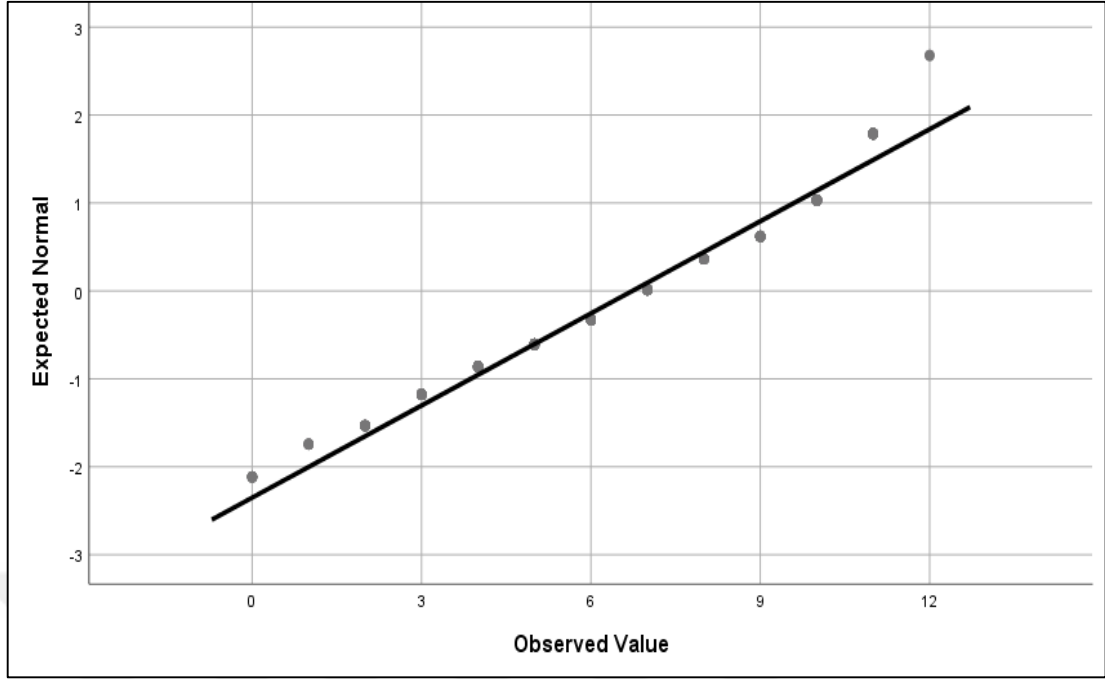
	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Yatirim_Tercihleri	,110	405	,000	,955	405	,000
Davranis_Turleri	,139	405	,000	,950	405	,000
Birikime_Yatkinlik	,093	405	,000	,972	405	,000

a. Lilliefors Significance Correction

Tablo 4.25. Normallik Testi

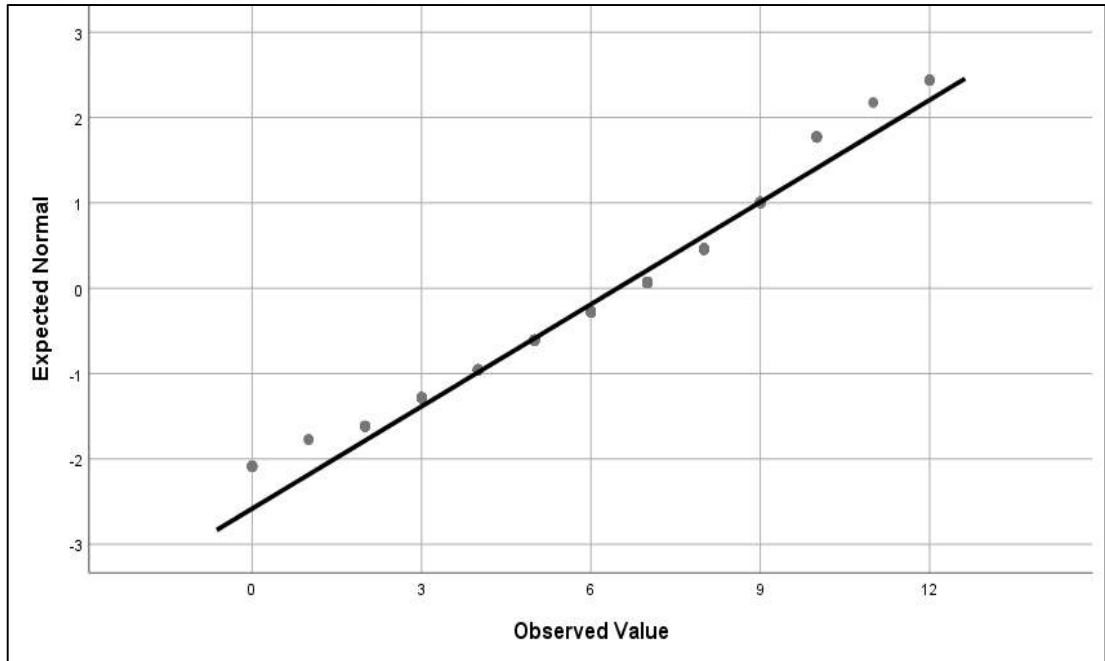
		Yatirim_Tercihleri	Davranis_Turleri	Birikime_Yatkinlik
N	Valid	405	405	405
	Missing	0	0	0
Çarpıklık		-,412	-,568	,152
Çarpıklığın standard hatsı		,121	,121	,121
Kurtosis Basıklık		-,555	-,017	-,269
Std. Error of Kurtosis Basıklığın standard hatası		,242	,242	,242

Tablo 4.26.Çarpıklık-Basıklık

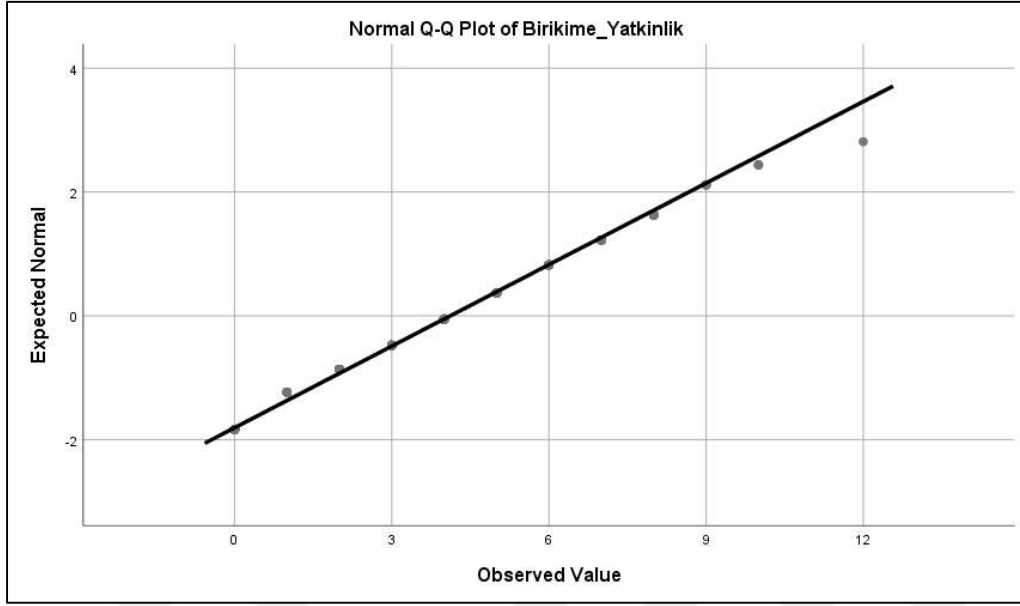
Şekil 4.1. Yatırım Tercihleri Q-Q Plot Gösterimi

Verilerin normal dağılıma uygunluğu yatırım tercihleri Q-Q grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Q-Q plot grafiği incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

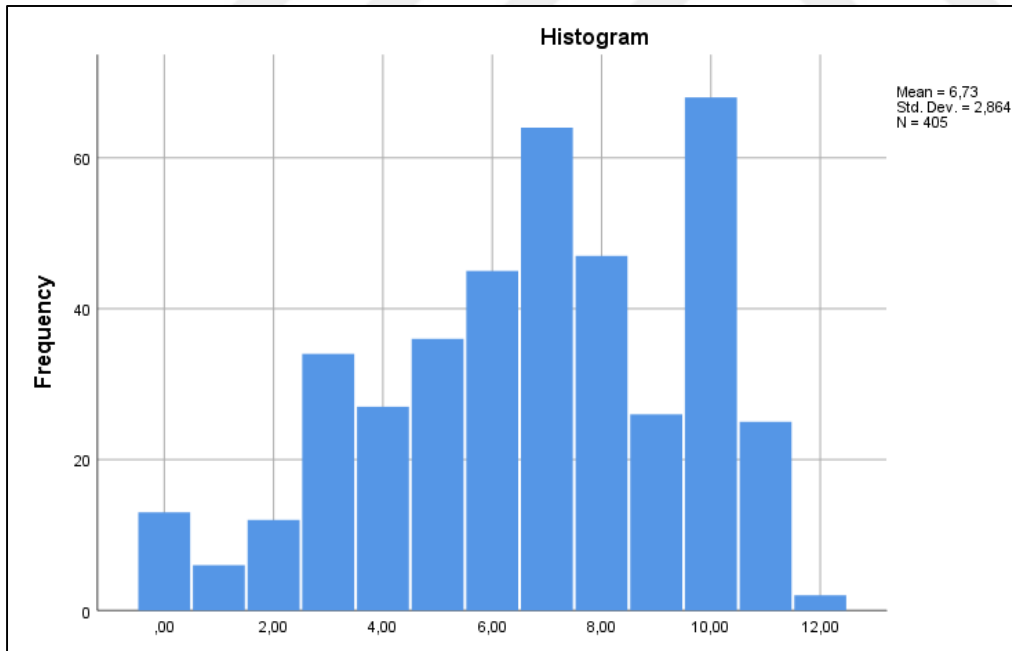
Şekil 4.2. Davranış Türleri Q-Q Plot Gösterimi

Verilerin normal dağılıma uygunluğu davranış türleri Q-Q grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Q-Q plot grafiği incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

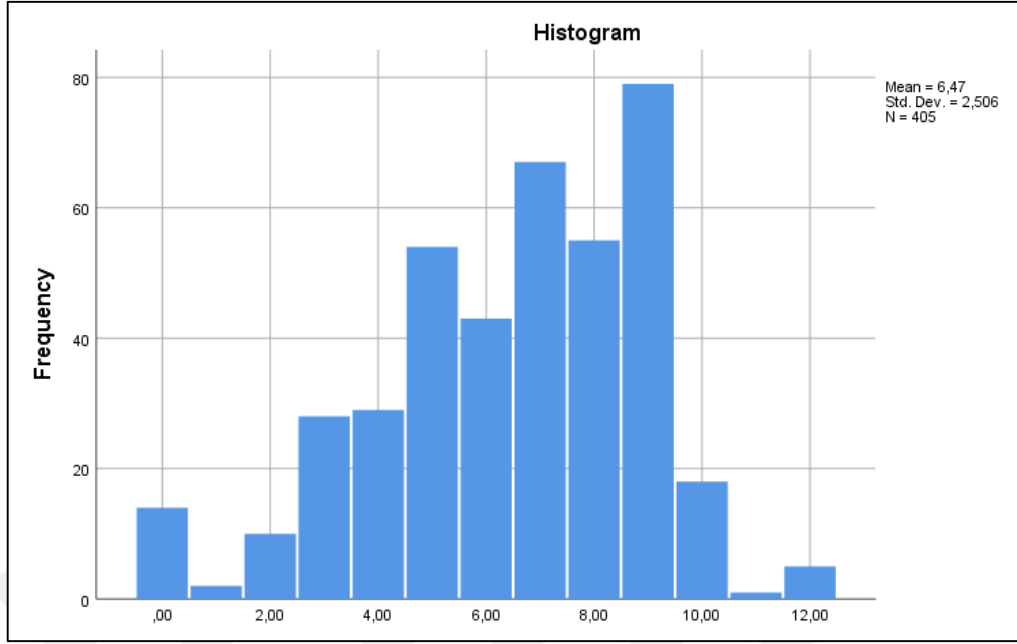
Şekil 4.3. Birikime Yatkinlik Q-Q Plot Gösterimi

Verilerin normal dağılıma uygunluğu birikime yatkinlik Q-Q grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Q-Q plot grafiği incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

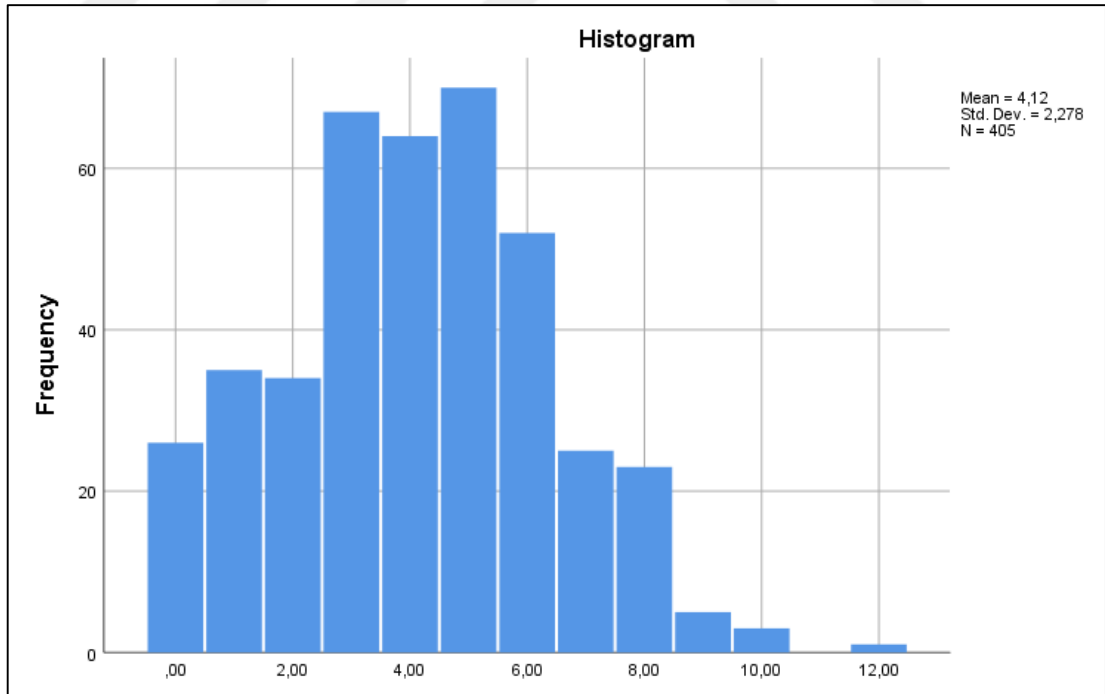
Şekil 4.4. Yatırım Tercihleri Histogram Grafiği

Verilerin normal dağılıma uygunluğu yatırım tercihleri histogram grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Histogram grafiği incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

Şekil 4.5. Davranış Türleri Histogram Grafiği

Verilerin normal dağılıma uygunluğu davranış türleri histogram grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Histogram grafikleri incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

Şekil 4.6. Birikime Yatkinlık Grafiği

Verilerin normal dağılıma uygunluğu birikime yatkinlık histogram grafiği ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Histogram grafiği incelendiğinde verilerin normal

dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir.

Değişkenler normal dağılıma uymadığı için, nicel değişkenlerde iki grup arası karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi, ikiden fazla gruplar arası karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis testi kullanılacaktır. Verilerin analizi SPSS 25.0 programında gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Yatirim_Tercihleri	
Mann-Whitney U	9588,000
Wilcoxon W	13329,000
Z	-4,316
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000

a. Gruplandırılmış Değişken: cinsiyet

Tablo 4.27. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Yatırım Tercihleri değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Yatırım Tercihleri değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	cinsiyet	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı
Yatirim_Tercihleri	Erkek	319	215,94	68886,00
	Kadın	86	154,99	13329,00
	Total	405		

Tablo 4.28. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri değişkeninin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı vardır. ($p < 0,05$). Buna göre Yatırım Tercihleri bireylerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Davranis_Turleri	
Mann-Whitney U	12507,500
Wilcoxon W	63547,500
Z	-1,267
Asymp. Sig. (2-tailed)	,205

a. Gruplandırılmış değişken: cinsiyet

Tablo 4.29. Davranış Türleri Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Davranış Türleri değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Davranış Türleri değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	cinsiyet	N	Sıra ortalaması	Sıra toplamı
Davranis_Turleri	Erkek	319	199,21	63547,50
	Kadın	86	217,06	18667,50
	Total	405		

Tablo 4.30. Davranış Türleri Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı

Davranış Türleri değişkeninin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p>0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

	Birikime_Yatkinlik
Mann-Whitney U	12101,000
Wilcoxon W	63141,000
Z	-1,692
Asymp. Sig. (2-tailed)	,091

a. Gruplandırılmış değişken: cinsiyet

Tablo 4.31. Birikime Yatkinlik Değişkeninin Cinsiyet Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Birikime Yatkinlik değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime Yatkinlik değişkeni cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	cinsiyet	N	Sıra ortalaması	Sum of Ranks Sıra toplamı
Birikime_Yatkinlik	Erkek	319	197,93	63141,00
	Kadın	86	221,79	19074,00
	Total	405		

Tablo 4.32. Birikime Yatkinlik Değişkeninin Cinsiyete Göre Dağılımı

Birikime Yatkinlik değişkeninin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p>0.05$). Buna göre Birikime Yatkinlik bireylerin cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

	Yatirim_Tercihleri
Kruskal-Wallis H	28,714
df	3
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: eğitimdurumu

Tablo 4.33. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Yatırım Tercihleri değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Yatırım Tercihleri değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	eğitimdurumu	N	Mean Rank
Yatırım_Tercihleri	Lise	312	189,95
	Ön Lisans	27	183,39
	Lisans	54	276,21
	Lisansüstü	12	257,04
	Total	405	

Tablo 4.34.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri değişkeninin bireylerin eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Yatırım Tercihleri bireylerin eğitim seviyelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Yatırım Tercihleri değişkeni arttıkça birikime yatkınlık da artmaktadır.

	Davranis_Turleri
Kruskal-Wallis H	7,968
df	3
Asymp. Sig.	,047
a. Kruskal Wallis Test	
b. Grouping Variable: eğitimdurumu	

Tablo 4.35. Davranış Türleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Davranış Türleri değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Davranış Türleri değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	eğitimdurumu	N	Sıra ortalaması
Davranis_Turleri	Lise	312	196,23
	Ön Lisans	27	194,44
	Lisans	54	233,48
	Lisansüstü	12	261,21
	Total	405	

Tablo 4.36. Davranış Türleri Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Davranış Türleri değişkeninin bireylerin eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin eğitim seviyelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Davranış Türleri değişkeni yükseldikçe temel bilgi seviyesi de yükselmektedir.

	Birikime Yatkınlık
Kruskal-Wallis H	31,621
df	3
Asymp. Sig.	,000
a. Kruskal Wallis Test	
b. Gruplandırılmış değişken: eğitimdurumu	

Tablo 4.37. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Karşılaştırılması

H0: Birikime Yatkınlık değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime Yatkınlık değişkeni eğitime göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	Eğitim durumu	N	Sıra ortalaması
Birikime_Yatkınlık	Lise	312	185,46
	Ön Lisans	27	253,50
	Lisans	54	269,30
	Lisansüstü	12	247,17
	Total	405	

Tablo 4.38. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Birikime Yatkınlık Değişkeninin bireylerin eğitim durumları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Birikime Yatkınlık bireylerin eğitim seviyelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Birikime Yatkınlık değişkeni yükseldikçe temel bilgi seviyesi de yükselmektedir.

	Yatırım_Tercihleri
Kruskal-Wallis H	12,868
df	4
Asymp. Sig.	,012

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: yas_grup

Tablo 4.39. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

H0: Yatırım Tercihleri değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Yatırım Tercihleri değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	yas_grup	N	Mean Rank Sıra ortalaması
Yatırım_Tercihleri	18-25	1	261,00
	25-35	183	225,31
	35-45	162	185,94
	45-60	54	179,14
	60+	5	185,40
	Total	405	

Tablo 4.40. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri Değişkeninin bireylerin yaş grupları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna Yatırım Tercihleri bireylerin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

En yüksek grup 18-25 yaş arası iken, en düşük grup 45-60 yaş arasıdır.

Davranis_Turleri	
Kruskal-Wallis H	17,426
df	4
Asymp. Sig.	,002

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: yas_grup

Tablo 4.41. Davranış Türleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

H0: Davranış Türleri değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Davranış Türleri değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Davranis_Turleri	yas_grup	N	Mean Rank
	18-25	1	110,50
	25-35	183	227,89
	35-45	162	179,78
	45-60	54	186,01
	60+	5	246,50
	Total	405	

Tablo 4.42. Davranış Türleri Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Davranış Türleri Değişkeninin bireylerin yaş grupları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

En yüksek kitle 60 yaş üzeri, en düşük kitle ise 18-25 yaş aralığıdır.

Birikime_Yatkinlik	
Kruskal-Wallis H	3,600
df	4
Asymp. Sig.	,463

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: yas_grup

Tablo 4.43. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

H0: Birikime Yatkınlık değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime Yatkınlık değişkeni yaş grubuna göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Birikime_Yatkinlik	yas_grup	N	Sıra ortalaması
	18-25	1	194,50
	25-35	183	208,23
	35-45	162	205,41
	45-60	54	175,95
	60+	5	227,20
	Total	405	

Tablo 4.44. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Birikime Yatkınlık Değişkeninin bireylerin yaş grupları açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına

göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p>0.05$). Buna göre Birikime Yatıklılık bireylerin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Yatırım_Tercihleri	
Kruskal-Wallis H	13,052
df	5
Asymp. Sig.	,023

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable Gruplandırılmış değişken: çalışma_suresi_grup

Tablo 4.45.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

H0: Yatırım Tercihleri değişkeni çalışma süresine ne göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Yatırım Tercihleri değişkeni çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Yatırım_Tercihleri	çalışma_suresi_grup	N	Sıra ortalaması
	0-36	184	217,22
	37-60	94	203,88
	61-120	83	195,58
	121-180	25	146,50
	181-240	15	188,63
	241+	4	89,38
	Total	405	

Tablo 4.46.Yatırım Tercihleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri Değişkeninin bireylerin çalışma süreleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Yatırım Tercihleri bireylerin çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Çalışma süresi arttıkça Yatırım Tercihleri değişkeni azalmaktadır.

Davranis_Turleri	
Kruskal-Wallis H	27,202
Df	5
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: çalışma_suresi_grup

Tablo 4.47. Davranış Türleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

H0: Davranış Türleri değişkeni çalışma süresine ne göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Davranış Türleri değişkeni çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	calisma_suresi_grup	N	Sıra ortalaması
Davranis_Turleri	0-36	184	231,95
	37-60	94	188,48
	61-120	83	178,20
	121-180	25	153,98
	181-240	15	195,33
	241+	4	61,88
	Total	405	

Tablo 4.48. Davranış Türleri Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Davranış Türleri Değişkeninin bireylerin çalışma süreleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

0-36 ay çalışma süresine sahip olanlar en yüksek, 241 ayın üzerinde çalışma süresine sahip olanlar en az Davranış Türleri puanına sahip oldukları görülmektedir.

	Birikime_Yatkınlık
Kruskal-Wallis H	23,532
Df	5
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: calisma_suresi_grup

Tablo 4.49. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Karşılaştırılması

H0: Birikime Yatkınlık değişkeni çalışma süresine ne göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime Yatkınlık değişkeni çalışma süresine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Calisma Süresi	N	Sıra ortalaması
0-36	184	223,39
37-60	94	158,37
61-120	83	205,38
121-180	25	238,30
181-240	15	171,00
241+	4	164,13
Total	405	

Tablo 4.50. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Birikime Yatkınlık Değişkeninin bireylerin çalışma süreleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Birikime Yatkınlık bireylerin çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

121-180 ay çalışma süresine sahip olanlar en yüksek, 37-70 ay çalışma süresine sahip olanlar en düşük olanlardır.

Yatirim_Tercihleri	
Kruskal-Wallis H	22,461
df	5
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: Aylık Gelir

Tablo 4.51. Birikime Yatınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı

H0: Yatırım Tercihleri değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Yatırım Tercihleri değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

Yatirim_Tercihleri	Aylık Gelir	N	Sıra ortalaması
	2500 VE ALTI	22	106,02
	2501-3500	301	201,27
	3501-4500	38	241,17
	4501-5500	17	246,09
	5501-6500	10	214,60
	6500 VE ÜZERİ	17	223,94
	Total	405	

Tablo 4.52. Birikime Yatınlık Değişkeninin Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri Değişkeninin bireylerin gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$). Buna göre Yatırım Tercihleri bireylerin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Gelir seviyesi arttıkça Yatırım Tercihleri değişkeni de artmaktadır. Ancak 5500 TL üzeri geliri olanlarda bu durum bozulmakta, bir miktar düşüş gözlemlenmektedir.

Davranis_Turleri	
Kruskal-Wallis H	13,891
Df	5
Asymp. Sig.	,016

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: aylıkgelir

Tablo 4.53. Davranış Türleri Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması

H0: Davranış Türleri değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Davranış Türleri değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	Aylık Gelir	N	Sıra Ortalaması
Davranis_Turleri	2500 VE ALTI	22	121,45
	2501-3500	301	205,85
	3501-4500	38	207,17
	4501-5500	17	194,00
	5501-6500	10	253,00
	6500 VE ÜZERİ	17	228,41
	Total	405	

Tablo 4.54. Davranış Türleri Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Davranış Türleri Değişkeninin bireylerin gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

En yüksek grup 5501-6500 iken, en düşük grup 2500 ve altı'dır.

Birikime Yatkınlık	
Kruskal-Wallis H	21,861
df	5
Asymp. Sig.	,001

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: aylıkgelir

Tablo 4.55. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Karşılaştırılması

H0: Birikime Yatkınlık değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermez.

H1: Birikime Yatkınlık değişkeni gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterir.

	Aylık Gelir	N	Sıra Ortalaması
Birikime_Yatkınlık	2500 VE ALTI	22	161,14
	2501-3500	301	193,15
	3501-4500	38	242,39
	4501-5500	17	222,26
	5501-6500	10	295,00
	6500 VE ÜZERİ	17	270,12
	Total	405	

Tablo 4.56. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Birikime Yatkınlık Değişkeninin bireylerin gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre Birikime Yatkınlık bireylerin gelir düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

En yüksek grup 5501-6500, en düşük grup 2500 ve altı'dır.

Yatirim Tercihleri	
Kruskal-Wallis H	40,386
df	4
Asymp. Sig.	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?

Tablo 4.57. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması

H0: En çok kullanılan yatırım aracı ile Yatırım Tercihleri değişkeni arasında anlamlı bir fark yoktur.

H1: En çok kullanılan yatırım aracı ile Yatırım Tercihleri değişkeni arasında anlamlı bir fark vardır.

Yatirim_Tercihleri	En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?	N	Sıra Ortalaması
	Altın	118	180,37
	Döviz	93	168,74
	Hisse Senedi	43	173,28
	Türev Araçlar	30	255,88
	Araba ve Gayrimenkul	121	248,85
	Total	405	

Tablo 4.58. Yatırım Tercihleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı

Yatırım Tercihleri Değişkeninin bireylerin en çok yatırım yaptığı araç açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$). Buna göre Yatırım Tercihleri bireylerin en çok yatırım yaptıkları araç göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Türev araçlar ve Araba-Gayrimenkul'e yatırım yapanların Yatırım Tercihleri değişkeninde daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Davranis_Turleri	
Kruskal-Wallis H	12,622
df	4
Asymp. Sig.	,013

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış değişken: En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?

Tablo 4.59. Davranış Türleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması

H0: En çok kullanılan yatırım aracı ile Davranış Türleri değişkeni arasında anlamlı bir fark yoktur.

H1: En çok kullanılan yatırım aracı ile Davranış Türleri değişkeni arasında anlamlı bir fark vardır.

	En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?	N	Sıra ortalaması
Davranış_Türleri	Altın	118	193,76
	Döviz	93	186,53
	Hisse Senedi	43	175,42
	Türev Araçlar	30	215,93
	Araba ve Gayrimenkul	121	231,26
	Total	405	

Tablo 4.60. Davranış Türleri Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı

Davranış Türleri Değişkeninin bireylerin en çok yatırım yaptığı araç açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$). Buna göre Davranış Türleri bireylerin en çok yatırım yaptıkları araç göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Türev araçlar ve Araba-Gayrimenkul'e yatırım yapanların Davranış Türleri değişkeninde daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

	Birikime_Yatkınlık
Kruskal-Wallis H	4,792
df	4
Asymp. Sig.	,309

a. Kruskal Wallis Test

b. Gruplandırılmış Değişken: En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?

Tablo 4.61. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Karşılaştırılması

H0: En çok kullanılan yatırım aracı ile Birikime Yatkınlık değişkeni arasında anlamlı bir fark yoktur.

H1: En çok kullanılan yatırım aracı ile Birikime Yatkınlık değişkeni arasında anlamlı bir fark vardır.

	En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir?	N	Sıra ortalaması
Birikime_Yatkınlık	Altın	118	202,18
	Döviz	93	192,40
	Hisse Senedi	43	220,73
	Türev Araçlar	30	237,72
	Araba ve Gayrimenkul	121	197,04
	Total	405	

Tablo 4.62. Birikime Yatkınlık Değişkeninin Yatırım Araçlarına Göre Dağılımı

Birikime Yatkınlık Değişkeninin bireylerin en çok yatırım yaptığı araç açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p > 0.05$). Buna göre Birikime Yatkınlık bireylerin en çok yatırım yaptıkları araç göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

4.4.5. Araştırmaya Katılan Bireylerin Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkinlık Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Bireylerin Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkinlık değişkenleri arasındaki ilişki belirlemek üzere yapılan **Regresyon Analizi** istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($F=21,850$; $p=0,000<0.05$).

ANOVA Testi Sonuçları						
Model		kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kare ortalaması	F	Sig.
1	regresyon	205,539	2	102,770	21,850	,000 ^b
	Artık	1890,772	402	4,703		
	Total Toplam	2096,311	404			

a. Bağımlı Değişken : Birikime_Yatkinlik

b. P Tahminciler: (Devamlı), Davranis Turleri, Yatirim Tercihleri

Tablo 4.63. Anova Testi Sonuçları

Model		Standartize Katsayılar	B	Edilmemiş Std. Error	Standartize Edilmiş Katsayılar Beta	t	Sig.
1	(Constant)		2,086	,327		6,381	,000
	Yatirim_Tercihleri		,146	,043	,183	3,352	,001
	Davranis_Turleri		,163	,050	,179	3,275	,001

a. Bağımlı Değişken: Birikime Yatkinlik

Tablo 4.64. Regresyon Katsayıları Tablosu

Yapılan analiz sonuçlarına göre β_0 , β_1 ve β_2 anlamlı bulunmuştur. Bireylerin Yatırım Tercihleri ve Davranış Türleri puanları arttıkça, Birikime Yatkinlik puanları da artmaktadır ($\beta_1=0.146$, $\beta_2=0.163$).

Model	R	R kare	Düzeltilmiş R kare	Tahminin standard hatası
1	,313 ^a	,098	,094	2,16874

a. Tahminci: (Devamlı), Davranis Turleri, Yatirim Tercihleri

Tablo 4.65. Regresyon Modeli Özet Tablosu

Analiz sonuçlarına göre modelin açıklayıcılık gücünün %9,4 olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçta yapılmış olan analizin sadece yüzde 9.4'luk kısım için net sonuç verdiğini diğer kalan yüzdelik dilim için neden bu tercihlerde bulunduğunu bilinmemektedir. ($R^2=0,094$)

Yapılan regresyon analizi sonucunda bireylerin temel bilgi seviyeleri ile yatırıma yatkinlikleri arasında anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre Yatırım Tercihleri puanı 1 birim arttıkça Birikime Yatkinlik 0.146 birim, Davranış Türleri puanı 1 birim arttıkça Birikime Yatkinlik 0,163 puan artmaktadır.

Modelin açıklayıcılığı oldukça düşüktür.

Chi-Square Tests					
	Değer	Serbestlik Derecesi	Asimptotik anlam 2 taraflı	.Kesin anlam 2 taraflı	Kesin anlam Tek taraflı
Pearson Chi-Square	3,103 ^a	1	,078		
Continuity Correction ^b	2,159	1	,142		
Likelihood Ratio	2,743	1	,098		
Fisher's Exact Test				,086	,076
Linear-by-Linear Association	3,096	1	,079		
N of Valid Cases	405				

b. Sadece 2x2 lik tablo için hesaplanmıştır

Tablo 4.66. Risk Almayı Sevmek İle Bireysel Emeklilik Sisteminde Kalmaları Arasındaki İlişki

H0: Finansal risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Finansal risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Bireylerin risk algıları ile bireysel emeklilik sisteminde kalmaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki Kare Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p>0.05$). Buna göre risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Kİ kare testi					
	Değer	Serbestlik derecesi	2 taraflı asimptotik anlam	2 taraflı kesin anlam	Tek taraflı kesin anlam
Pearson Chi-Square	52,961 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	50,627	1	,000		
Likelihood Ratio	45,054	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	52,830	1	,000		
N of Valid Cases	405				

a. Hiçbir hücrenin beklenen sayısı 5 ten az değildir. Minimum beklenen sayı 14,56 dır.

b. Sadece 2x2 lik tablo için hesaplanmıştır

Tablo 4.67. Sistem Türü İle Sistemden Ayrılmayı Düşünmek Arasındaki İlişki

H0: Sistemin türü ile sistemden ayrılmayı düşünmek arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Sistemin türü ile sistemden ayrılmayı düşünmek arasında anlamlı bir ilişki vardır.

			Bireysel Emeklilik Sisteminde ayrılmayı düşündünüz mü?		toplam
			Evet	Hayır	
Bireysel Emeklilik Sisteminin hangi türüne katılımcısisınız?	İsteğe bağlı BES	Sayı	30	37	67
		Beklenen sayı	52,4	14,6	67
		% within Bireysel Emeklilik Sisteminin hangi türüne katılımcısisınız?	44,80 %	55,20%	100,00%
	Otomatik katılım sistemi	Sayı	287	51	338
		Beklenen sayı	264,6	73,4	338
		% within Bireysel Emeklilik Sisteminin hangi türüne katılımcısisınız?	84,90 %	15,10%	100,00%
Toplam	Sayı		317	88	405
	Beklenen sayı		317	88	405
	% within Bireysel Emeklilik Sisteminin hangi türüne katılımcısisınız?		78,30 %	21,70%	100,00%

Tablo 4.68. Araştırmaya Katılan Bireylerin Bireysel Emeklilik Türlerinin, Bireysel Emeklilikten Ayrılmayı Düşünme Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Bireylerin bulundukları sistem türü ile sistemden ayrılmayı düşünmeleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki Kare Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < 0.05$). Buna göre bireylerin bulundukları sistem türü ile sistemden ayrılmayı düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tabloda da görüleceği üzere otomatik katılım türünde olanlar daha yüksek oranda sistemden ayrılmayı düşünmektedirler.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada insanların bireysel emeklilik sistemine olan yaklaşımları; birikim yapmaya olan yatkınlık, bireysel emeklilik hakkındaki temel bilgi seviyesinin ölçülmesi, hangi sistem türünün tercih edildiği, finansal risk alabilme arzusu ve son olarak yatırım aracı tercihlerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışma, bireysel emeklilik sistemine yönelik davranışsal finans eğilimleri ve bunu etkileyen faktörleri kapsamaktadır. Çalışmada bireysel emeklilik için yapılan birikimin; cinsiyet, yaş grubu, gelir seviyesi, eğitim seviyesine, çalışma süresine bağlı olup olmaması, yine bireysel emeklilikte bilgi düzeyinin; cinsiyete, yaş grubuna, gelir seviyesine, eğitim seviyesine, çalışma süresine ve birikim yapma isteğine bağlı olup olmaması, finansal risk almayı sevmek ve bireysel emeklilik sisteminde yer alıp almamak arasında bir ilişki olup olmaması, bireysel emeklilik sisteminin türü ile sistemden çıkışı düşünmek arasında bir ilişki olup olmaması ve en çok kullanılan yatırım aracı ile bireysel emeklilik sistemi temel bilgi düzeyi arasında bir ilişki olup olmaması hipotezlerinin yanıtı araştırılmıştır. Elde edilen istatistik çıktılarına göre çalışmanın sonucunda herhangi bir genelleme yapılamamaktadır.

Bu araştırmada öncelikle anket sorularının güvenilirliğine geçerliliği. "Cronbach Alpha" ile hesaplanmaktadır. Ölçeğin genel güvenilirliği ($\alpha = 0.779$) yüksek bulunmuştur. Açıklayıcı faktör analizi yöntemi, ölçeğin yapı geçerliğini ortaya koymaktadır. Barlett testi sonucunda ($p = 0.000 < 0.05$) faktör analizine dahil edilen değişkenler arasında bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Test sonucu ($KMO = 0.823 > 0.60$) örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğunu doğrulamaktadır. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilmiş ve faktörler arasındaki ilişkinin yapısı değişmeden kalmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler 6 faktör altında toplanmış ve toplam varyansı % 75.49' olarak bulunmuştur. Anketin, bulunan alfa güvenilirliği ve açıklanan varyans değerine dayalı olarak etkili ve güvenilir bir araç olması anlaşılabilir bir durumdur. Yani faktör analiz uygulanabilir güvenlidir. Daha sonra verilerin dağılımları incelenmiş, hem "birikime yatkınlık" hem de "temel bilgi düzeyi" verilerinin normal dağılıma uymadığı görülmüştür. Bu nedenle gruplar arası farklılıkları incelemek için Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U testi gibi parametrik olmayan testler uygulanmıştır. Bu testlerin sonuçlarına göre, bireylerin

birikime yatkınlıkları ve temel bilgi düzeyleri; eğitim düzeyi, yaş grupları, çalışma süreleri ve aylık gelirlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir.

Bu iki başlığın ilişkisini ölçmek için doğrusal regresyon modeli kurulmuştur. Model sonucuna göre temel bilgi seviyesi 1 birim arttıkça yatırıma yatkınlık 0,848 birim artmaktadır.

Kategorik veriler arası ilişkileri incelemek için Ki-Kare testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre bireylerin bulundukları sistem türü ile sistemden ayrılmayı düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Belirlenen değişkenler arasındaki ilişkileri ölçmeye yönelik gerçekleştirilen analizler sonucunda elde edilen bulgular ifade edilip yorumlanmış ve hipotezler sınanmıştır.

Katılımcıların minimum yaş 24 maksimum yaş 72, ortalama yaş 36.18'dir. Çalışma süresi minimum 2 ay, maksimum 288 ay ve ortalama 50,9 aydır. Sistemde kalma süresi ise minimum 2 ay, maksimum 120 ay ve ortalama 10,4 aydır. Her iki verinin de standart sapması yüksektir.

Katılımcıların %79'u erkek, %21'i kadındır.

Katılımcıların %77,3'ü lise, %6,6'sı ön lisans, %13,2'si lisans, %2,9'u lisans üstü eğitim düzeyindedir.

Katılımcıların %5,4'ü 2500 TL altı, %74,6'sı 2501-3500 TL arası, %9,3'ü 3501-4500 TL arası, %4,1'i 4501-5500 TL arası, %2,4'ü 5501-6500 TL arası ve %4,1'i 6500 TL üzeri gelire sahiptir.

Verilerin dağılımı Kolmogorov-Smirnov ile test edilmiş ve test sonucunda verilerin normal dağılmadığı gözlemlenmiştir. Veriler normal dağılıma uymadığı için Spearman Korelasyonu incelenmiştir ve tüm veri seti göz önüne alındığında değişkenlerin korelasyonları değişim gösterse de çok yüksek korelasyona sahip olmadığı bulunmuştur.

Faktör analizi ile elde edilen Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkınlık gruplarının demografik özelliklere göre karşılaştırılması yapılmıştır.

Veriler istatistiksel analizlere tabi tutulurken kontrol edilmesi gereken varsayımlar vardır. Bunlar;

- Veriler aralıklı ya da oransal olmalıdır.

- Veriler normal dağılıma uymalıdır.
- Gruplar arası varyans eşit olmalıdır.

Bu varsayımların karşılanma durumlarına göre farklı analizler kullanılacaktır. Verilerin normal dağılıma uygunluğu histogram, Q-Q grafikleri ve Shapiro-wilk testi ile değerlendirilmiştir. Q-Q plot ve histogram grafikleri incelendiğinde verilerin normal dağılıma uymadığı anlaşılmaktadır. Bu görüş Shapiro-wilk testi ile de desteklenmektedir. Test sonucuna göre her iki değişken de normal dağılıma uymamaktadır. ($p<0,05$) Bu sebeple analizlerde parametrik olmayan testler kullanılmıştır.

Değişkenler normal dağılıma uymadığı için, nicel değişkenlerde iki grup arası karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi, ikiden fazla gruplar arası karşılaştırmalarda Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS 25.0 programında gerçekleştirilmiştir. Anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırmaya Katılan Bireylerin Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkınlık Değişkenleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi amacıyla yapılan analiz sonuçlarına göre modelin açıklayıcılık gücünün %9,4 olduğu anlaşılmaktadır. ($R^2=0,094$)

Bireylerin Yatırım Tercihleri, Davranış Türleri ve Birikime Yatkınlık değişkenleri arasındaki ilişki belirlemek üzere yapılan Regresyon Analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($F=21,850$; $p=0,000<0.05$).

Yapılan analiz sonuçlarına göre β_0 , β_1 ve β_2 anlamlı bulunmuştur. Bireylerin Yatırım Tercihleri ve Davranış Türleri puanları arttıkça, Birikime Yatkınlık puanları da artmaktadır. ($\beta_1=0.146$, $\beta_2=0.163$)

Yapılan regresyon analizi sonucunda bireylerin temel bilgi seviyeleri ile yatırıma yatkınlıkları arasında anlamlı bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Sonuçlara göre Yatırım Tercihleri puanı 1 birim arttıkça Birikime Yatkınlık 0.146 birim, Davranış Türleri puanı 1 birim arttıkça Birikime Yatkınlık 0,163 puan artmaktadır.

Modelin açıklayıcılığı oldukça düşük bulunmuştur. Sosyal bilimlerde açıklayıcılığı düşük sonuçlar bulunabilir. Yüksek yada düşük sonuçlar kabul görmektedir.

Bu durum sosyal bilimlerde olabilmektedir.

Bireylerin risk algıları ile bireysel emeklilik sisteminde kalmaları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki Kare Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. ($p>0.05$). Buna göre risk almayı sevmek ile bireysel emeklilik sisteminde kalmak arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bireylerin bulundukları sistem türü ile sistemden ayrılmayı düşünmeleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan Ki Kare Testi sonuçlarına göre gruplar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p<0.05$). Buna göre bireylerin bulundukları sistem türü ile sistemden ayrılmayı düşünmeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın literatüre ve BES'e giriş aşamasında fon sepeti oluşturmak için emeklilik şirketlerinin bireylere sunmuş oldukları risk-getiri anketinin genişletilmesine ve fon sepeti oluşturulup sisteme katıldıktan sonra da bireylerin gösterdikleri bu eğilimleri takip etmek amacı ile bu şekildeki bir anketin uygulanmasına yönelik fayda sağlaması amaçlanmaktadır. Çünkü sadece sisteme giriş esnasında değil, sistemdeyken de bireylerin BES'e olan yaklaşımlarıyla birikim yapma amaçlarının çeşitlendiği ve BES temel bilgi seviyelerinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durum da bireylerin bireysel emekliliğe yönelik karar alırken sergiledikleri davranışsal finans eğilimlerini etkilemekte ve bu etkiyle bireyler fon sepeti irrasyonel değişimler yapabilmektedir. Bu nedenle, sisteme girişte ve sistemdeyken sergilenen tutum ve davranışların davranışsal finans açısından dikkate alınması ve bu davranışların asıl nedenlerini tespit edilmesinin, emeklilik şirketi ile bireyler arasındaki faydayı artıracak olduğu düşünülmektedir. Kişilerin eğitim seviyesi, aylık geliri ve yaşı arttıkça birikim yapma eğilimleri artmaktadır. Birikim yapan bir toplum olmak isteniyor ise kişilerin eğitim seviyesini artırmak gerekmektedir. Eğitim seviyesi artan toplumun yaşam standartları artıyor, bu durum da birikim yapmasına yol açabilir. Piyasalardaki dalgalanmalar kişilerin bilgi sahibi olduğu yatırım araçlarına yol açmaktadır. Bu durumda toplumda BES'e yönelik bilinirlik artırıldığında daha çok yatırım yapılacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak literatürden elde edilen bilgiler ışığında literatür sonuçlarıyla karşılaştırıldığında şu sonuçlara varılmıştır. Çalışanların bilgi düzeylerinin artmasıyla öngörülerinin doğruluğunun da aynı şekilde artacağına düşünülmektedir. Bireysel emeklilik sistemi ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmamaları veya sahip oldukları bilginin doğruluğuna ilişkin güvenlerinin düşük olduğu durumda, bireysel kararları bırakarak

Çevredeki diğ er bireysel emeklilik sistemi katılımcılarını ya da tasarruf sahiplerini taklit etme eğilimi göstermemektedir.Çalışanların kazançlara nazaran kayıplara karşı daha fazla duyarlı oldukları ve daha çok tepki verdikleri görülmektedir. Bu nedenle çalışanlar açısından kayıptan kaçınma, kazancı gerçekleştirmekten daha fazla önem arz etmektedir. Çalışanlar bilgi eksikliğine dayalı olarak bilinmeyen olasılıklardan çok, bilinen olasılıklara yönelik riskler almayı tercih ederek belirsizlikten kaçınmaktadır. Çalışanlar başarısızlıkları kötü şansa veya diğ er kişilerin aksiyonları ile gerekelendirmemektedir. Çalışanlar ortaya çıkan iyi sonuçları ve başarıları, kendi yeteneklerine ve becerilerine bağlamaktadır. Çalışanlar belirli bir görüş ya da öngörüye inatla bağlanmaya meyillidir. Çalışanlar karar verirken, en fazla göze çarpan, en fazla dikkat çeken unsurların üzerinde durmamakta ve kararlarını kalıplara göre vermeyerek temsil etme eğilimi göstermemektedir.

Çalışmanın, farklı değışkenler, örneklem grupları, sektörler ve coğrafi bölgeler dikkate alınarak yapılacak sonraki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksigorta. (1995). *Sigortacılık Temel Bilgileri*. 1.Baskı. İstanbul: Ar-Ge Eğitim Müdürlüğü Yayını.
- Aldemir, S. (2015). *Davranışsal Finans Açısından Yatırımcı Davranışlarının İncelenmesi: Tokat İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Alpdündar, H. S. (2016). *Bireylerin Sigorta Eğilimlerini Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Yaklaşımı ile İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü, İstanbul.
- Alper, Y. (2002). “Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Adım: Bireysel Emeklilik”. *Çimento İşveren Dergisi*, 16(2), 13-20.
- Altay, E. (2008). “Sermaye Piyasasında Sürü Davranışı: İMKB’de Piyasa Yönünde Sürü Davranışının Analizi”. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 2(1), 27-58.
- Altay, M. (2013). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: Aydın İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Aronson, E. (2008). *The Social Animal*. 10th Edition. USA: Worth Publishers.
- Aslan, R. (2016). *Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırıma Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından Araştırılması: Şanlıurfa İline Bağlı Viranşehir İlçesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çag Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Aybay, S. (2002). Türk Sigorta Sektörünün Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri: Güncelleştirilmiş Pazarlama Karması–7P’s Yaklaşımıyla Uygulamalı Bir Araştırma. *Reasürör*, 44, 21-40.
- Bacak, B. (2005). “Sosyal Güvenlik Yönüyle Bireysel Emeklilik”. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49(1), 159-171.
- Bağlan, C. (2006). *Dünyada ve Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Barak, O. (2006). *Hisse Senedi Piyasalarında Anomaliler ve Bunları Açıklamak Üzere Geliştirilen Davranışsal Finans Modelleri: İMKB’de Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baran, F. (1982). *Sigorta ve Reasüransa Bir Yaklaşım*. Ankara: Milli Reasürans T.A.Ş.
- Bayar, Y. (2011). “Yatırımcı Davranışlarının Davranışçı Yaklaşım Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 133-160.
- Bostancı, F. (2003). *Davranışçı Finans*. İstanbul: Sermaye Piyasası Kurulu Denetleme Dairesi Yeterlik Etüdü.
- Böyükaslan, A. (2012). *Bireysel Yatırımcıları Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: Afyonkarahisar Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Bülbül, B. (2008). *Risk ve Getiri Kavramlarına Farklı Bir Yaklaşım: Davranışsal Finans ve İMKB Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Büyükkara, G. ve Balcı, M. (2014). “Bireysel Emeklilik Sisteminde Eski ve Yeni Teşvik Düzenlemeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-17.
- Çipil, M. (2003). “Türk Sigortacılık Sektörünün Pazarlama Karması”. *Hazine Dergisi*, 16, 62.
- Çipil, M. (2004). *Dünyada Zorunlu Sigorta Uygulamaları ve Türkiye Örneklerinin İncelenmesi*. İstanbul: Milli Reasürans TA Ş.
- Derelioğlu, D. (2001). *Dünyada Özel Emeklilik Fonu Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler*. İstanbul: Rota Yayın.
- Doğukanlı, H. ve Ergün, B. (2011). “İMKB’de Sürü Davranışı: Yatay Kesit Değişkenlik Temelinde Bir Araştırma”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(2), 227-242.
- Döm, S. (2003). *Yatırımcı Psikolojisi: İMKB Üzerine Ampirik Bir Çalışma*. 1.Baskı. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Duman, S. (1990). *Türk Sigorta Sektöründe Bos Kapasiteler ve Ekonomik Kayıplar*. İstanbul: Bilaras.
- Elbeyli, M. Ü. (2001). *Sigorta ve Sigorta Pazarlaması*. 2. Baskı. İstanbul.
- Elveren, A. H. (2001). *Yeni Açılımlar ve Özel Emeklilik Sigortası, Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Sorunları ve Yeni Açılımlar Paneli*. İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:3.
- Erdemci, Ç. (2018). *Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Tutum Ve Davranışlar: Eskişehir İli Milli Eğitim Bakanlığı Bünyesindeki Öğretmenler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisan Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Ertan, Y. (2007). *Davranışsal Finans ve Pişmanlık Teorisi’nin Döviz Kuru Riskinden Korunma Kararına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Evren, G. N. (2007). *Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Pazarlama Karması Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Göksu, A. (2013). *Portföy Yatırım Kararlarında Davranışsal Finansın Etkisi: Borsa İstanbul Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gülcan, N. (2017). “Bireysel Emeklilik Sistemi Farkındalığı: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21), 369-383.
- Gümüş, F. B., Koç, M. ve Agalarova, M. (2013). “Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Demografik ve Psikolojik Faktörlerin Tespiti Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Azerbaycan Uygulaması”. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(6), 71-93.
- Gürkan, Ş. (2009). *Finansal Piyasalarda Aşırı Reaksiyonun Davranışsal Finans Açısından İncelenmesi: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Güvel, E. A. ve Güvel, A. Ö. (2006). “*Sigortacılık*. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hayta, A. B. (2014). Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algısına Etki Eden Psikolojik Önyargılar”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3), 329-352.
- Hirshleifer, D. (2001). “Investor Psychology and Asset Pricing”. *Journal of Finance*, 56(4), 1-83.
- İnternet: Emeklilik Gözetim Merkezi. (2020). Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM). URL: <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/emeklilik-sirketlerine-erisim/> adresinden 24.08.2020’de alınmıştır.
- İnternet: Gençosmanoğlu, E. (2003). Düünden Bugüne Sigortacılık. URL: www.hazine.gov.tr/makaleler/80yildergi.pdf adresinden 15.02.2021’de alınmıştır.
- İnternet: Türkiye’nin En Büyük 500 Sanayi Kuruluşu (2020). URL : <https://www.iso500.org.tr> adresinden 10.07.2021’ de alınmıştır.
- Kahneman, D. and Tversky, A. (1979). “Prospect Theory: An Analysis of Desicion Under Risk”. *Econometrica*, 47(2), 262-292.
- Kahyaoglu, M. B. (2011). “Yatırım Kararlarına Etki Eden Çeşitli Duygusal ve Psikolojik Faktörlere Maruz Kalma Düzeyi Üzerinde Cinsiyetin Rolü: İMKB Bireysel Hisse Senedi Yatırımcıları Üzerine Bir Uygulama”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 29-51.
- Kara, H. (2005). *Davranışsal Finans ve İMKB Hisse Senedi Getirileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karabulut, M. (1988). *Sigorta Pazarlaması*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını.
- Kaya, S. (2018). *Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin Gelişimi ve Kullanımı*. Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıyılar, M. ve Akkaya, M. (2016). *Davranışsal Finans*. 1. Baskı. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kojabad, A. N. (2012). *Menkul Kıymet Borsalarında Alınan Yatırımcı Kararlarına Davranışsal Finansın Etkileri: Tahran Menkul Kıymetler Borsası Örneği ve İMKB Karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Korkmaz, E. (2006). *Sosyal Güvenlikte Yeni Yaklaşım: Bireysel Emeklilik*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2006-21.
- Kuzkun, İ. (2013). *Yatırımcılarda Risk Alma Düzeyinin Belirlenmesi: Bir Alan Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Küçük, A. (2014). “Bireysel Yatırımcıları Finansal Yatırım Kararına Yönlendiren Faktörlerin Davranışsal Finans Açısından Ele Alınması: Osmaniye Örneği”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 6(11), 104-122.
- Küçüksille, E. ve Usul, H. (2012). “Bilişsel Önyargılar ve Yatırımcı Kararlarına Etkileri”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 24-35.

- Küden, M. (2014). *Davranışsal Finans Açısından Bireysel Yatırım Tercihlerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Meral, H. ve Arıcan, E. (2019). “Bireysel Emeklilik Sistemine Otomatik Katılım: Türkiye İçin Bir Uygulama”. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 190-212.
- Nefesoğlu, İ. (2005). *Bireysel Emeklilik Sistemi, Basında Sunumu ve Katılım Düzeyi İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Nomer, C. ve Yunak, H. (2000). *Sigortanın Genel Prensipleri*. İstanbul: Ceyma Matbaacılık.
- Orçun, Ç. (2016). *Bireysel Yatırımcı Ne İster?*. 1. Baskı. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Otluoğlu, E. (2009). *Davranışsal Finans Çerçevesinde Aşırı Güven Hipotezinin Test Edilmesi: İMKB’de Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özcan, H. (2011). *Davranışsal Finansın Bireysel Yatırımcıların Karar Mekanizmaları Üzerindeki Etkileri: Finansal Yatırımcıların Değerlendirilmelerine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Peterson, R. L. (2012). *Karar Anı*. (Çev: Canan Feyyat). 1. Baskı. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Pollard, A. H. (1999). *Group Life and Pensions Insurance*. Munich: Munich Reinsurance Publication.
- Sefil, S. ve Çilingiroğlu, H. K. (2011). “Davranışsal Finansın Temelleri: Karar Vermenin Bilişsel ve Duygusal Eğilimleri”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 247-268.
- Sergici, E. (2001). *Türklerin Tarihi ve Sigortacılık*. İstanbul: EGS Sigorta Yayınları.
- Sezer, D. (2013). *Yatırım Davranışlarının Etkinliği ve Psikolojik Yanılsamalar*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Şenkesen, E. (2009). *Davranışsal Finans ve yatırımcı Duyarlılığının Tahvil Verimi Üzerindeki Etkisi: İMKB Tahvil ve Bono Piyasasında Bir Uygulama*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk, Ş. S. (2001). “Özel Emeklilik Programları Tanım ve Türleri”. *Reasürör Dergisi*, 37, 37-38.
- Taner, B. G. ve Akkaya, C. (2005). “Yatırımcı Psikolojisi ve Davranışsal Finans Yaklaşımı”. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 27, 47-54.
- Topgöl, S. (2012). “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda Kadının Durumu”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19(2), 302-318.
- Tufan, C. ve Sarıççek, R. (2013). “Davranışsal Finans Modelleri, Etkin Piyasa Hipotezi ve Anomalilerine İlişkin Bir Değerlendirme”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 159-182.

- Tufan, E. (2008). *Davranışsal Finans: Finansal Kararları Yönlendiren Sosyal Psikolojik Anomalilerin Davranışsal Finans Bağlamında İncelenmesi ve İMKB Açısından Değerlendirilmesi*. 1. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Turguttopbaş, P. N. (2008). *Yatırımcı Davranışlarının Finansal Kararlara Etkileri (Davranışsal Finans) ve Davranışsal Finans Teorilerinin İMKB’de Test Edilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uğur, S. (2004). “Özel Emeklilik Türleri ve Bireysel Emeklilik”. *Çimento İşveren Dergisi*, 18(4), 14-25.
- Uyar, H. İ. (2012). “Bireysel Emeklilik Sistemi ile Ekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Mali Çözüm Dergisi*, 22(110), 73-74.
- Ülkü, N. (2001). “Finansta Davranış Teorileri ve İMKB’nin Dezenflasyon Programının Başlangıcında Fiyat Davranışı”. *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Dergisi*, 5(17), 101-132.
- Varol, N. ve Gültekin, T. (2016). “Afet Antropolojisi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1431-1436.
- Yaşar, B. (2008). *Davranışsal Finans ve Fiyat Köpüğü: İMKB Endekslerinde Fiyat Köpüğüyle İlgili Mevsimsel Birim Kök Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, H. (2017). *Bazı Davranışsal Finans Modellerinin Bireysel Yatırımcıların Getirilerine Etkisi: Borsa İstanbul Örneği*. Doktora Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

**EK 1. Davranışsal Finans Açısından Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik
Tutum ve Davranışlar İle İlgili Bir Araştırma**

1. Cinsiyetiniz?

Erkek ☐ Kadın ☐

2. Eğitim durumunuz?

Lisansüstü ☐ Lisanas ☐ Ön Lisans ☐ Lise ☐

3. Yaşınız?

.....

4. Mevcut işyerinde çalışma süreniz?

.....

5. Aylık Geliriniz (Maaş ve Diğer gelirler)

☐2500 VE ALTI

☐2501 – 3500

☐3501 – 4500

☐4501 – 5500

☐5501 – 6500

☐6500 ve ÜZERİ

6. Birikim yapma konusunda başarılı olduğumu düşünüyorum.

☐Kesinlikle Katılmıyorum

☐Katılmıyorum

☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum

☐Katılıyorum

☐Kesinlikle Katılıyorum

7. Kendi keyfimden, eğlencemden ve diğer tüketimlerimden fedakârlık yaparak emeklilik dönemim için tasarrufta bulunuyorum.

☐Kesinlikle Katılmıyorum

☐Katılmıyorum

☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum

☐Katılıyorum

☐Kesinlikle Katılıyorum

8. Birikimimim tümünü bireysel emekliliğe yatırırım.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

9. Bireysel emeklilik sistemi hakkında bilgi sahibi olduğum takdirde sisteme yönelik yatırım tahminlerimin doğruluğunun artacağını düşünüyorum.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

10. Bireysel emeklilik sistemi hakkında bilgi sahibi olmadan çevremdekilerin tavsiyesiyle sisteme giriş yaparım veya sistemde kalmaya devam ederim.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

11. Yatırımların sonucunda birikimimde yaşanacak kaybın vereceği üzüntü, aynı tutardaki kazancın yaşatacağı sevinçten daha çok etkiler.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

12. Bireysel emeklilikte çevremdekilerin uğradığı kayba tanık olmam, benim yatırım davranışımı etkiler.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

13. Bilgi sahibi olduğum ve bana standart bir getiri sunacak olan X fonunu, bilgi sahibi olmadığım fakat getirisinin daha yüksek olma ihtimali olan Y fonuna tercih ederim.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum

- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

14. Bes fonlarımdaki olası kayıplardan portföy yöneticilerini sorumlu tutarım.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

15. Bes fonlarımdaki olası kazançları kendi başarımlarım olarak değerlendiririm.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

16. Oluşturduğum X emeklilik yatırım fonu ile ilgili bu ay olumsuz beklentiler söz konusu olsa bile planlamamı geçen ayki olumlu beklentiye göre yaparım.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

17. Birikimlerimin değerlendirilmesi için fon karmamı oluştururken uzun vadede başarılı bir performans sergileyen B emeklilik yatırım fonunu, kısa vadede yükselişte olan ve dikkat çeken A emeklilik yatırım fonuna tercih ederim.

- ☐Kesinlikle Katılmıyorum
- ☐Katılmıyorum
- ☐Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
- ☐Katılıyorum
- ☐Kesinlikle Katılıyorum

18. En çok kullandığınız yatırım aracı hangisidir? (Yalnızca bir şıkkı işaretleyin)

- ☐Altın
- ☐Döviz
- ☐Hisse Senedi
- ☐Türev Araçlar
- ☐Araba ve Gayrimenkul

19. Finansal alanda risk almayı sever misiniz?

- ☐ Kesinlikle Katılmıyorum
☐ Katılmıyorum
☐ Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
☐ Katılıyorum
☐ Kesinlikle Katılıyorum

20. Bireysel Emeklilik Sistemine katılmaya devam ediyor musunuz?

- ☐ Kesinlikle Katılmıyorum
☐ Katılmıyorum
☐ Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum
☐ Katılıyorum
☐ Kesinlikle Katılıyorum

21. Bireysel Emeklilik Sisteminde kalma süreniz?

.....

22. Bireysel Emeklilik Sisteminin hangi türüne katılımcıısınız?

- ☐ İsteğe bağlı BES
☐ Otomatik katılım sistemi

23. Bireysel Emeklilik Sisteminde ayrılmayı düşündünüz mü?

- ☐ Evet ☐ Hayır

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : KAYNAK, Mehmet Ali

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece

Eğitim Birimi

Mezuniyet Tarihi

Yüksek Lisans

Ankara Hacı Bayram Veli

Devam ediyor

Üniversitesi / İşletme Anabilim Dalı

Lisans

Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi 2018

